

ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

БАЛІЙЧУК ВЛАДИСЛАВ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 316.35:316.62(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ФЕНОМЕН СОЛІДАРИЗМУ: ПРОАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ В
КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 054 Соціологія

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. А. Балійчук

Науковий керівник:

Ходус Олена Володимирівна, доктор філософських наук, доцент

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Балійчук В.А. Феномен солідаризму: проактивні стратегії і практики в контексті українського суспільства – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія». – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, МОН України. – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2026.

У дисертації акцентовано, що в умовах суспільних трансформацій соціальна солідарність дедалі більше набуває проактивного характеру, реалізуючись через практики самоорганізації, ініціювання взаємодії та формування горизонтальних мереж як на рівні локальних спільнот, так і в онлайн цифровому середовищі. На відміну від реактивної участі, що передбачає реагування на зовнішні виклики, проактивність пов'язана з внутрішньою мотивацією, стратегічною спрямованістю дій і створенням нових форм соціальної взаємодії.

Сучасний солідаризм характеризується мережевим і гібридним характером та формується у взаємодії людських і технологічних акторів, що зумовлює його розуміння як процесуальної соціальної практики. Для українського суспільства ця проблематика є особливо актуальною в умовах тривалої російсько-української війни, яка актуалізує механізми самоорганізації населення та мобілізації його внутрішніх ресурсів.

Наукова актуальність дослідження зумовлена недостатньою розробленістю теоретичних підходів до аналізу проактивних, мережевих і гібридних форм солідаризації. Це визначає необхідність соціологічного осмислення солідаризму як динамічного феномену сучасної соціальності та важливого ресурсу суспільної консолідації.

Метою дослідження є соціологічна концептуалізація соціокультурних характеристик, механізмів й модусів реконфігурації прагматики солідаризму як

реляційного феномену мережевої соціальності й гетерогенної агентності. Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі були визначені та вирішено такі *завдання*: окреслити евристичний потенціал класичних і сучасних соціологічних теорій для теоретичної експлікації та уточнення змістовних меж концепту “солідаризм” у сучасному соціологічному дискурсі; визначити зміни у структурі та механізмах солідаризації, пов’язані з переходом від традиційних інституційно регульованих до сучасних мережево-плинних форм горизонтальної взаємодії; обґрунтувати методологічні засади аналізу солідаризму в контексті його процесуальної динаміки та мережевої організації соціальної взаємодії; охарактеризувати інфраструктурні функції цифрових платформ у відтворенні і масштабуванні солідаризаційних практик; зафіксувати домінантні дискурсивні наративи солідарності в медійному просторі соціальних мереж; визначити форми прояву агентності і мотиваційні механізми формування проактивних стратегій солідаризації у волонтерських практиках (від участі до ініціювання та створення спільнот); охарактеризувати принципи організації та логіку функціонування гібридних спільнот у контексті мережевої соціальності; зазначити символічні механізми репрезентації та перформативні практики солідаризації у контексті конструювання і відтворення спільного символічного порядку; обґрунтувати проактивність як модус соціальної агентності, спрямований на ініціювання взаємодії, формування нових соціальних конфігурацій та інституціоналізацію практик солідаризму в умовах воєнної реальності.

Об’єктом дослідження є феномен солідаризму як прагматичний механізм с(від)творення соціального порядку. **Предметом дослідження** є проактивні стратегії, агентнісні практики й форми прояву солідаризму (спільноті) в сучасному українському суспільстві.

Теоретико-методологічний інструментарій дисертації сформовано з урахуванням наукової розробленості проблематики солідаризму, представленої у класичних і сучасних соціологічних теоріях соціальної інтеграції, мережевої

соціальності, комунікаційних трансформацій та громадянської активності. Теоретичні засади аналізу солідарності сформовані у працях класиків соціології (О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс), а сучасні підходи до її осмислення представлені в теоріях афективних спільнот і неотрибалізму (М. Маффесолі), мобільностей (Дж. Уррі), плинної сучасності (З. Бауман) та довіри і соціального капіталу (П. Штомпка). Реляційний і процесуальний характер солідаризації розширюється у межах акторно-мережевої теорії (Б. Латур), концепції мережевого суспільства (М. Кастельс) та мережевого підходу (М. Маклюєн). В українському науковому дискурсі проблематика солідарності досліджується у контексті розвитку громадянського суспільства, волонтерства та соціальної мобілізації (О. Балакірева, Є. Головаха, М. Шульга, В. Степаненко, О. Резнік та ін.). Водночас більшість досліджень зосереджені на інституційних і поведінкових вимірах, тоді як процесуальні, мережеві, гібридні та культурно-комунікативні механізми солідаризму в умовах цифрової соціальності та воєнної реальності залишаються недостатньо концептуалізованими, що зумовлює необхідність їх подальшого соціологічного осмислення.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертація виконана на кафедрі політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри, в межах наукових тем: «Українське суспільство в умовах цифрової трансформації: виклики, тенденції, можливості» (№ держреєстрації 0122U001290), «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політико-інституційний та політико-комунікаційний виміри» (№ держреєстрації 0122U001332), «Держава й інститути громадянського суспільства: нові реалії взаємодії, фактори партнерства та перспективи розвитку в Україні» (виконується з 2025 р.), а також відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного

стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024 р.; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020; Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р.

У першому розділі дисертації, «Евристичний потенціал соціологічних теорій в дослідженні солідаризму» здійснено соціологічну реконструкцію змістового поля поняття солідаризму як ключового концепту аналізу соціальної інтеграції в умовах трансформації сучасної соціальності. Показано, що від часу становлення соціології проблема механізмів згуртування та взаємозалежності індивідів зберігає центральне місце в теоретичному дискурсі, набуваючи особливої актуальності в періоди соціальної нестабільності, воєнних конфліктів і системних криз. У сучасних умовах солідаризм виступає не лише як нормативно-політична ідея, а як практичний механізм соціальної мобілізації, взаємної підтримки та колективної дії. Проаналізовано еволюцію поняття «солідарність/солідаризм» від його юридичного та морально-філософського змісту до соціологічних інтерпретацій як структурного, комунікативного, символічного та процесуального феномену. Узагальнено класичні та сучасні теоретичні підходи (Е. Дюркгейм, Ф. Тьонніс, Т. Парсонс, Г. Зіммель, Ю. Габермас, П. Бурдьє, Е. Гідденс, Н. Луман, М. Маффесолі та ін.), що відображають перехід від інституційно-нормативних моделей соціальної єдності до мережевих, рефлексивних та афективних форм взаємодії. Обґрунтовано, що у ХХІ столітті солідаризм доцільно розглядати як процесуальний ефект взаємодії множинних актантів у гнучких мережевих конфігураціях. У цьому контексті солідарність постає як динамічний механізм соціального гуртування, що відтворюється через практики довіри, комунікації, символічного визнання та спільного емоційного переживання. Зроблено висновок про трансформацію солідаризму від стабільної інституційної форми соціального порядку до плінних, ситуативних і гібридних форм соціальної взаємодії, що забезпечують

адаптацію суспільства до умов війни, цифровізації та зростаючої соціальної невизначеності.

У другому розділі, «Агентність солідаризму в мережевій цифровій соціальності: механізми с(від)творення» обґрунтовано, що цифрова соціальність трансформує механізми формування та відтворення солідарності, змінюючи її характер із нормативно-ціннісного на процесуально-мережевий. Соціальні мережі та цифрові платформи функціонують не лише як канали комунікації, а як соціотехнічна інфраструктура, у межах якої відбувається координація дій, мобілізація ресурсів і конструювання солідаризму. Методологічною основою аналізу виступає акторно-мережева теорія, яка дозволяє розглядати солідаризацію як результат взаємодії гетерогенних актантів. У цьому контексті солідарність постає як емерджентний ефект мережових взаємодій. Показано, що важливим ресурсом сучасних солідаризаційних практик виступає увага, яка в умовах цифрового середовища набуває статусу символічного капіталу. Механізми вподобайок, репостів і коментарів забезпечують селекцію інформації, визначаючи видимість проблем і формуючи колективну чутливість до них. Водночас логіка сингуляризації сприяє персоналізації солідарності, мобілізуючи її навколо конкретних історій, образів і подій. Емпіричні дані підтверджують високий рівень інтегрованості цифрових платформ у повсякденне життя українців та їх ключову роль у поширенні інформації й координації взаємодії. Особливе значення мають месенджери, зокрема Telegram, які забезпечують оперативну мобілізацію та формування мереж підтримки. У результаті обґрунтовано, що сучасний солідаризм набуває гібридного характеру, поєднуючи онлайн- та офлайн-взаємодію, афективні, символічні та інструментальні компоненти дії. В умовах тривалої кризи та воєнної реальності цифрові платформи виступають важливим механізмом соціальної координації та самоорганізації, хоча водночас зберігаються ризики фрагментації уваги та поверхневих форм участі. Це визначає необхідність подальшого соціологічного аналізу мережових і медіадискурсивних механізмів відтворення солідарності.

У третьому розділі, «Гібридизація форм солідаризму у контексті актуальних реалій українського суспільства» проаналізовано трансформацію солідаризму в умовах повномасштабної війни як процесуальної, мережево-гібридної форми соціальної організації. Показано, що сучасний суспільний активізм в Україні формується на перетині цифровізації соціальних взаємодій і кризової перебудови соціального порядку. Солідарність у цих умовах перестає бути лише реактивною формою підтримки і набуває характеру проактивної соціальної практики, що відтворюється через горизонтальну самоорганізацію, цифрову координацію та регулярну мобілізацію ресурсів. У межах гібридної медіасистеми та платформізованої соціальності колективна дія набуває децентралізованого, ситуативного та афективно організованого характеру. Солідарність постає як ефект циркуляції уваги, емоцій і смислів у гібридному просторі онлайн- і офлайн-взаємодій. Окрему увагу приділено символічно-перформативним механізмам мережевої солідаризації. Показано, що в цифровому середовищі солідарність відтворюється через практики видимості (пости, репости, меми, візуальні образи, флешмоби та публічні жести підтримки). Український кейс, зокрема «картонковий Майдан», демонструє взаємну легітимацію фізичної присутності та її медіатизованого відтворення. Емпіричні результати загальнонаціонального опитування підтверджують масовий характер горизонтальної мобілізації, домінування низових і персоналізованих практик солідарності. Водночас зафіксовано зниження волонтерської активності в динаміці, обмежену участь у протестах та слабку інтеграцію в інституційні механізми громадської участі. Показано, що цифрові платформи, насамперед Telegram, виступають ключовою інфраструктурою мобілізації, хоча рівень довіри до інформації в соціальних мережах залишається помірним і має виражену вікову асиметрію. Інтегративний ефект солідарності значною мірою забезпечується символічно-емоційними чинниками (національними символами, спільним переживанням подій і прикладами героїзму). Узагальнено, що в умовах війни солідаризм функціонує як відносно

стабілізований режим соціальної координації, який поєднує символічну інтеграцію, мережеву мобілізацію та повсякденні практики взаємодопомоги, формуючи основу суспільного порядку українського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному переосмисленні солідаризму як реляційного феномену мережевої соціальності та обґрунтуванні ролі проактивної соціальної агентності у формуванні нових форм соціальної координації та спільнот. Обґрунтовано інтегрований теоретичний підхід до розуміння солідаризму як реляційного феномену, що постає ефектом конфігурації мережевих взаємодій гетерогенних актантів і формується внаслідок проактивної соціальної агентності. Здійснено концептуалізацію основних понять через їх інтерпретацію в реляційному та мережево-акторному вимірі. Розроблено аналітичну модель відтворення солідаризму в логіці мережевої соціальності, яка інтегрує інфраструктурний (цифрові платформи як соціотехнічні умови зв'язування), агентнісний (проактивні стратегії та волонтерські практики) і символічно-комунікативний (символічні та перформативні форми солідаризації) рівні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків і положень дослідження у науково-дослідній діяльності для подальшого вивчення проблем соціальної солідарності, мережевої соціальності та громадянської активності; в освітньому процесі закладів вищої освіти під час викладання соціологічних дисциплін і підготовки навчально-методичних матеріалів; у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при розробленні програм підтримки громадянської активності й волонтерства; а також у сфері стратегічних комунікацій для формування наративів солідарності та посилення мобілізаційного потенціалу публічної взаємодії в умовах криз і воєнної реальності.

Ключові слова: соціальна солідарність, соціальна взаємодія, соціальна згуртованість, соціальні практики, соціальний капітал, громадянська

активність, українське суспільство, російсько-українська війна, цифрова соціальність, цінності, громадська думка

ABSTRACT

Baliichuk V.A. The Phenomenon of Solidarism: Proactive Strategies and Practices in the Context of Ukrainian Society – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 054 "Sociology" – Oles Honchar Dnipro National University, Ministry of Education and Science of Ukraine – Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2026.

The dissertation emphasizes that under the conditions of social transformations, social solidarity increasingly acquires a proactive character, manifesting through practices of self-organization, initiation of interaction, and the formation of horizontal networks both at the level of local communities and within the online digital environment. In contrast to reactive participation, which implies responding to external challenges, proactivity is linked to internal motivation, a strategic orientation of actions, and the creation of new forms of social interaction.

Modern solidarism is characterized by its networked and hybrid nature, forming through the interaction of human and technological actors, which necessitates its understanding as a procedural social practice. For Ukrainian society, this issue is particularly relevant in the context of the prolonged Russian-Ukrainian war, which actualizes mechanisms of public self-organization and the mobilization of internal resources.

The scientific relevance of the study stems from the insufficient development of theoretical approaches to analyzing proactive, networked, and hybrid forms of solidarization. This necessitates a sociological comprehension of solidarism as a dynamic phenomenon of modern sociality and a vital resource for social consolidation.

The aim of the research is the sociological conceptualization of sociocultural characteristics, mechanisms, and modes of reconfiguring the pragmatics of solidarism

as a relational phenomenon of networked sociality and heterogeneous agency. To achieve this aim, the following objectives were defined and resolved in the dissertation: to outline the heuristic potential of classical and contemporary sociological theories for the theoretical explication and refinement of the conceptual boundaries of "solidarism" in modern sociological discourse; to identify changes in the structure and mechanisms of solidarization associated with the transition from traditional, institutionally regulated forms to modern, networked-fluid forms of horizontal interaction; to substantiate the methodological foundations for analyzing solidarism in the context of its procedural dynamics and the networked organization of social interaction; to characterize the infrastructural functions of digital platforms in reproducing and scaling solidarization practices; to identify the dominant discursive narratives of solidarity within the media space of social networks; to determine the forms of agency and motivational mechanisms for forming proactive solidarization strategies in volunteer practices (from participation to initiation and community building); to characterize the principles of organization and the logic of functioning of hybrid communities in the context of networked sociality; to specify the symbolic mechanisms of representation and performative practices of solidarization in the context of constructing and reproducing a shared symbolic order; to substantiate proactivity as a mode of social agency aimed at initiating interaction, forming new social configurations, and institutionalizing solidarism practices under the conditions of wartime reality.

The object of the study is the phenomenon of solidarism as a pragmatic mechanism for the (re)construction of social order. **The subject of the study** is proactive strategies, agency practices, and forms of manifestation of solidarism (common action/co-action) in contemporary Ukrainian society.

The theoretical and methodological toolkit of the dissertation is formed considering the scientific development of solidarism issues presented in classical and contemporary sociological theories of social integration, networked sociality, communication transformations, and civic activism. The theoretical foundations for

the analysis of solidarity were established in the works of classical sociologists (A. Comte, H. Spencer, E. Durkheim, T. Parsons), while modern approaches to its conceptualization are represented in the theories of affective communities and neo-tribalism (M. Maffesoli), mobilities (J. Urry), liquid modernity (Z. Bauman), and trust and social capital (P. Sztopka). The relational and procedural nature of solidarization is expanded within the framework of actor-network theory (B. Latour), the concept of the network society (M. Castells), and the network approach (M. McLuhan). In the Ukrainian scientific discourse, the issue of solidarity is researched in the context of civil society development, volunteering, and social mobilization (O. Balakireva, Ye. Golovakha, M. Shulha, V. Stepanenko, O. Reznik, et al.). At the same time, most studies focus on institutional and behavioral dimensions, while the procedural, networked, hybrid, and cultural-communicative mechanisms of solidarism under the conditions of digital sociality and wartime reality remain insufficiently conceptualized, which necessitates their further sociological comprehension.

Connection of the work with scientific programs. The dissertation was carried out at the Department of Political Science, Sociology, and Public Administration of Oles Honchar Dnipro National University, in accordance with the department's research plan within the framework of the following research topics: "Ukrainian Society in the Context of Digital Transformation: Challenges, Trends, Opportunities" (State Registration No. 0122U001290), "Features of Forming Sustainable (Consolidated) Democracy in Ukraine: Theoretical-Methodological, Political-Institutional, and Political-Communicative Dimensions" (State Registration No. 0122U001332), "The State and Civil Society Institutions: New Realities of Interaction, Partnership Factors, and Development Prospects in Ukraine" (carried out since 2025), and also in accordance with the List of priority thematic areas of scientific research and scientific-technical developments for the period until December 31 of the year following the termination or cancellation of martial law in Ukraine, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 476 dated April 30, 2024; the National Security Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of

Ukraine dated September 14, 2020, No. 392/2020; the Strategy for the Development of the Information Society in Ukraine, approved by the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013, No. 386-r.

In the first chapter of the dissertation, **"Heuristic Potential of Sociological Theories in the Study of Solidarism"** a sociological reconstruction of the conceptual field of solidarism is carried out as a key concept for analyzing social integration under the conditions of transforming modern sociality. It is demonstrated that since the establishment of sociology, the problem of mechanisms for cohesion and interdependence of individuals has maintained a central place in theoretical discourse, acquiring particular relevance during periods of social instability, military conflicts, and systemic crises. In contemporary conditions, solidarism functions not only as a normative-political idea but as a practical mechanism of social mobilization, mutual support, and collective action. The evolution of the concept of "solidarity/solidarism" is analyzed from its legal and moral-philosophical meanings to sociological interpretations as a structural, communicative, symbolic, and procedural phenomenon. Classical and contemporary theoretical approaches (E. Durkheim, F. Tönnies, T. Parsons, G. Simmel, J. Habermas, P. Bourdieu, A. Giddens, N. Luhmann, M. Maffesoli, et al.) are synthesized, reflecting the transition from institutional-normative models of social unity to networked, reflexive, and affective forms of interaction. It is substantiated that in the 21st century, it is expedient to consider solidarism as a procedural effect of the interaction of multiple actants in flexible network configurations. In this context, solidarity emerges as a dynamic mechanism of social cohesion, reproduced through practices of trust, communication, symbolic recognition, and shared emotional experience. The conclusion is drawn regarding the transformation of solidarism from a stable institutional form of social order to fluid, situational, and hybrid forms of social interaction that ensure the society's adaptation to the conditions of war, digitalization, and increasing social uncertainty.

In the second chapter, **"The Agency of Solidarism in Networked Digital Sociality: Mechanisms of (Re)construction,"** it is substantiated that digital sociality

transforms the mechanisms of formation and reproduction of solidarity, shifting its character from normative-value-based to procedural-networked. Social networks and digital platforms function not merely as communication channels but as a sociotechnical infrastructure within which the coordination of actions, mobilization of resources, and construction of solidarism take place. The methodological basis for the analysis is actor-network theory, which allows for viewing solidarization as the result of interaction between heterogeneous actants. In this context, solidarity emerges as an emergent effect of network interactions.

It is demonstrated that attention serves as a vital resource for modern solidarization practices, acquiring the status of symbolic capital in the digital environment. Mechanisms of likes, shares, and comments ensure information selection, determining the visibility of issues and forming collective sensitivity toward them. At the same time, the logic of singularization facilitates the personalization of solidarity, mobilizing it around specific stories, images, and events.

Empirical data confirm the high level of integration of digital platforms into the everyday lives of Ukrainians and their key role in information dissemination and interaction coordination. Particular importance is attributed to instant messengers, specifically Telegram, which ensure rapid mobilization and the formation of support networks. Consequently, it is substantiated that modern solidarism acquires a hybrid character, combining online and offline interaction, as well as affective, symbolic, and instrumental components of action. Under conditions of prolonged crisis and wartime reality, digital platforms act as a crucial mechanism for social coordination and self-organization, although risks of attention fragmentation and superficial forms of participation persist. This determines the necessity for further sociological analysis of networked and media-discursive mechanisms of solidarity reproduction.

In the third chapter, "Hybridization of Forms of Solidarism in the Context of Current Realities of Ukrainian Society" the transformation of solidarism under the conditions of full-scale war is analyzed as a procedural, networked-hybrid form of social organization. It is demonstrated that contemporary social activism in Ukraine is

formed at the intersection of the digitalization of social interactions and the crisis-driven restructuring of the social order. Under these conditions, solidarity ceases to be a merely reactive form of support and acquires the character of a proactive social practice reproduced through horizontal self-organization, digital coordination, and regular resource mobilization. Within a hybrid media system and platformized sociality, collective action takes on a decentralized, situational, and affectively organized character. Solidarity emerges as an effect of the circulation of attention, emotions, and meanings in the hybrid space of online and offline interactions.

Particular attention is paid to the symbolic-performative mechanisms of networked solidarization. It is shown that in the digital environment, solidarity is reproduced through practices of visibility (posts, shares, memes, visual images, flash mobs, and public gestures of support). The Ukrainian case, specifically the "Cardboard Maidan," demonstrates the mutual legitimation of physical presence and its mediatized reproduction.

Empirical results from a nationwide survey confirm the mass nature of horizontal mobilization and the dominance of grassroots and personalized practices of solidarity. Simultaneously, a decline in volunteer activity over time, limited participation in protests, and weak integration into institutional mechanisms of civic participation were recorded. It is demonstrated that digital platforms, primarily Telegram, serve as key mobilization infrastructure, although the level of trust in information on social networks remains moderate and exhibits a pronounced age-related asymmetry. The integrative effect of solidarity is largely ensured by symbolic-emotional factors (national symbols, shared experiences of events, and examples of heroism). It is generalized that under wartime conditions, solidarism functions as a relatively stabilized regime of social coordination that combines symbolic integration, networked mobilization, and everyday mutual aid practices, forming the basis of the social order of Ukrainian society.

Scientific novelty of the results consists in the theoretical rethinking of solidarism as a relational phenomenon of networked sociality and the substantiation of the role of

proactive social agency in forming new forms of social coordination and co-action. An integrated theoretical approach is substantiated, viewing solidarism as a relational phenomenon emerging as an effect of the configuration of network interactions among heterogeneous actants and formed through proactive social agency. Key concepts are conceptualized through their interpretation within relational and network-actor dimensions. An analytical model for the reproduction of solidarism within the logic of networked sociality has been developed, integrating the following levels: infrastructural (digital platforms as sociotechnical conditions for binding), agency (proactive strategies and volunteer practices), and symbolic-communicative (symbolic and performative forms of solidarization).

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the study's findings and provisions in: Scientific research activities for further study of social solidarity, networked sociality, and civic activism; The educational process of higher education institutions during the teaching of sociological disciplines and the preparation of educational and methodological materials; The activities of state and local government bodies when developing programs to support civic activism and volunteering; The sphere of strategic communications to form solidarity narratives and strengthen the mobilization potential of public interaction under conditions of crises and wartime reality.

Keywords: Social solidarity, social interaction, social cohesion, social practices, social capital, civic activism, Ukrainian society, Russian-Ukrainian war, digital sociality, values, public opinion.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

Балійчук В. А. Феномен солідаризму в сучасній українській науці. *«Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики»*. 2023. С. 8-16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2023.99.1>

Кривошеїн, В., Денисенко, Д., Балійчук, В. Зміни в системі цінностей громадян України зі статусом внутрішньо переміщених осіб. *Грані*, 2024. Т. 27, № 2. С. 101-108. DOI: <https://doi.org/10.15421/172437> (Здобувач Балійчук В. А. здійснив аналіз наукових джерел, аналітичний супровід емпіричної частини, узагальнення результатів дослідження та оформлення бібліографічного апарату. Спів автор Кривошеїн В. В. забезпечив концептуальне й теоретико-методологічне обґрунтування дослідження, визначив його мету, завдання та гіпотези, здійснив наукову інтерпретацію результатів і загальне наукове редагування. Співавтор Денисенко Д. Г. виконав основний обсяг емпіричної та аналітичної роботи: розробив дизайн дослідження, організував і провів збір та аналіз емпіричних даних, підготував основні розділи тексту та сформулював висновки)

Балійчук В. А. Концепт солідаризму в соціологічному дискурсі цифрової соціальності. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 2025. Т. 8, № 1. С. 153-159. DOI: <https://doi.org/10.15421/342519>

Балійчук В. А. Перформативні та символічні форми мережевої солідаризації: від офлайн-присутності до цифрової реплікації. *Грані*. 2026. Т. 29, № 1. С.244-252. DOI: <https://doi.org/10.15421/172681>

Тези, опубліковані за матеріалами наукових конференцій:

Балійчук В.А. Концепція солідаризму у фокусі соціально-гуманітарного знання. *Збірка матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання»* (м. Дніпро, 6

жовтня 2023 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2023. С. 88-93.

Балійчук В.А. Деякі аспекти соціальної згуртованості українців: результати кількісного дослідження в прифронтових областях України. *Збірка матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 18 жовтня 2024 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2024. С. 54-57.*

Балійчук В.А. Акторно-мережева методологія в аналізі сучасних форм солідаризму. *Збірка матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 4 грудня 2025 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2025. С. 108-111.*

Умовні скорочення

ANT - Actor-Network Theory (акторно-мережева теорія)

ШІ - штучний інтелект

КДА - критичний дискурс-аналіз

CATI - Computer Assisted Telephone Interviewing (комп'ютеризоване телефонне опитування)

ЗМІСТ

ЗМІСТ	19
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1 ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ В ДОСЛІДЖЕННІ СОЛІДАРИЗМУ	32
1.1 Концептуалізація поняття «солідаризм» у епістемологічному дискурсі соціальних наук	32
1.2 Еволюція форм солідаризму: від інституційних до мережево-плинних форм взаємодії	58
1.3 Методологія дослідження солідаризму в умовах сучасної соціальності	70
Висновки до 1 розділу	91
РОЗДІЛ 2 АГЕНТНІСТЬ СОЛІДАРИЗМУ В МЕРЕЖЕВІЙ ЦИФРОВІЙ СОЦІАЛЬНОСТІ: МЕХАНІЗМИ С(ВІД)ТВОРЕННЯ	94
2.1 Мережеві платформи у відтворенні соціальної згуртованості та гібридних спільнот	94
2.2 Медіадискурс солідарності у конструюванні наративів спільнотності	114
2.3 Агентність солідаризму в інфраструктурах цифрової комунікації: на прикладі кейсів волонтерства	131
Висновки до 2 розділу	147
РОЗДІЛ 3 ГІБРИДИЗАЦІЯ ФОРМ СОЛІДАРИЗМУ У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ РЕАЛІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	149
3.1 Гібридні спільноти у процесах відтворення мережевих форм солідаризму	149
3.2 Символічні та перформативні форми мережевої солідаризації	160
3.3 Проактивні стратегії солідаризму в умовах війни: від наративів до практик спільнотності	172
Висновки до 3 розділу	196

ВИСНОВКИ**Помилка! Закладку не визначено.****СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

205

ДОДАТКИ

227

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні суспільства функціонують в умовах підвищеної невизначеності, яка зумовлена поєднанням масштабних соціальних ризиків, кризових трансформацій та прискоренням темпів соціальних змін. За таких обставин особливої уваги набувають механізми, які забезпечують соціальну згуртованість, взаємодію та здатність суспільства до колективної відповіді на виклики. У цьому контексті феномен солідаризму постає не лише як нормативна цінність чи моральний принцип, а як практичний ресурс відтворення суспільних відносин.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах солідарність дедалі більше набуває проактивного характеру. Вона реалізується через різноманітні стратегії і практики взаємодії, самоорганізації, які формуються на локальному рівні громад і глобальному рівні соціальних мереж. Такі практики виходять за межі ситуативного реагування на кризу і трансформуються у сталі моделі соціальної поведінки, спрямовані на попередження ризиків, підтримку вразливих груп і зміцнення горизонтальних зв'язків у суспільстві.

В умовах сучасних трансформаційних зсувів важливого значення набуває розмежування понять активності та проактивності як різних модусів участі у солідаризаційних процесах. Активність може бути визначена як специфічний спосіб реагування на зовнішні стимули, що реалізується у межах реактивної логіки дії. Така модель характерна для традиційних форм солідарності, які передбачають підтримку вже існуючих ініціатив, участь у символічних або мобілізаційних практиках (флешмоби, збори коштів, волонтерська допомога у відповідь на запит) і відтворюють наявні механізми взаємодії.

Натомість проактивність постає як якісно інший тип соціальної дії, що ґрунтується на внутрішній мотивації, стратегічній орієнтації та інноваційному потенціалі агента. Вона передбачає не реагування на події, а їх ініціювання, формування нових рамок інтерпретації соціальної реальності та конструювання

гібридних спільнот навколо власної агентності. У цьому контексті проактивність можна розглядати як один із репрезентативних модусів соціальних змін, що трансформує солідарність із форми підтримки у практику створення нового соціального порядку.

Важливою характеристикою сучасного солідаризму є його мережевий і гібридний характер. Проактивні стратегії солідаризації реалізуються у гібридній взаємодії різнорівневих людських і нелюдських актантів. Це зумовлює перехід від традиційних уявлень про солідарність як морально-нормативну категорію до її розуміння як процесуальної соціальної практики, що відтворюється у повсякденній діяльності за допомогою комунікаційних технологій.

Для українського суспільства проблема солідаризму має особливу значущість у зв'язку з досвідом пролонгованої російсько-української війни, необхідністю мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів. На онтологічному рівні проблематика дослідження пов'язана з реальними трансформаціями соціальності, у межах якої солідаризм функціонує як практичний механізм самоорганізації і мобілізації в умовах тривалої кризи. На гносеологічному рівні проблемність зумовлена недостатністю теоретико-методологічних підходів, здатних адекватно пояснити проактивні, мережеві та гібридні форми солідаризації, агентність, процесуальний характер і роль у відтворенні соціального порядку. Отже, актуальність теми визначається необхідністю комплексного соціологічного аналізу солідаризму як динамічного феномену, що реалізується через проактивні стратегії та практики і виступає одним із ключових ресурсів консолідації сучасного українського суспільства.

Таким чином, у зв'язку з онтологічною релевантністю феномену солідаризму в умовах нової соціальної реальності, його теоретичне обґрунтування потребує реконцептуалізації з врахуванням нових рис сучасного суспільного порядку.

Наукова розробленість проблематики солідаризму детермінована зростаючою актуальністю досліджень у сфері соціальної згуртованості і

громадської активності населення, що безумовно є реакцією на гносеологічну складність сучасної проблемної ситуації, яка потребує теоретичної рефлексії та концептуального переосмислення. Феномен солідаризму, а також семантично споріднені категорії «соціальна солідарність», «соціальна згуртованість» стали мейнстрімом соціологічного дискурсу, особливо в контексті аналізу сучасного стану суспільства. Починаючи зі становлення соціології як наукової дисципліни, ці поняття були предметом глибокої теоретичної дискусії у працях засновників соціологічного знання Огюста Конта, Герберта Спенсера, Еміля Дюркгейма [22; 95], Макса Вебера [165] та Толкотта Парсонса [134]. Їх концептуальні розробки заклали методологічні основи для аналізу соціальної солідарності та механізмів підтримки соціального порядку.

Вагомий евристичний потенціал для осмислення цих процесів має теоретична оптика сучасної соціологічної теорії. Зокрема, концепція неотрибалізму та афективних спільнот М. Маффесолі [34; 127] дозволяє аналізувати нові форми ситуативної та емоційної солідарності. Теорія мобільностей Дж. Уррі [161] акцентує увагу на динамічності соціальних зв'язків і мінливості соціальних конфігурацій у глобалізованому світі. Поняття «плинної сучасності» З. Баумана розкриває нестійкість соціальних структур і зростання значущості гнучких форм взаємодії [63]. Концепція соціальної довіри та культурної травми П. Штомпки дозволяє інтерпретувати солідарність як ресурс подолання соціальної невизначеності [59].

Водночас теоретико-методологічні засади акторно-мережевої теорії, розроблені Б. Латуром та Дж.Ло, дають підстави інтерпретувати солідаризацію як результат взаємодії гетерогенних людських і нелюдських акторів у межах мережових асамбляжів [32; 119; 120-122]. Теорія мережевого суспільства М. Кастельса підкреслює роль інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні нових форм колективної дії та соціальної організації [78-80]. Евристичний потенціал акторно-мережевої теорії є предметом наукових пошуків українського дослідника А. Дейнеки [15].

Феномен солідаризму займає дедалі важливіше місце у сучасних соціогуманітарних дослідженнях, де він розглядається у контексті міждисциплінарного аналізу громадянської активності та механізмів соціальної інтеграції. Історико-теоретичні засади солідаризму розроблялися у працях В. Даниліва [14], П. Гай-Нижника [10], О. Шевченка [56] В. Воронкової [9], які розглядали його як альтернативну ідеологічну модель суспільного розвитку та підкреслювали його інтегративний потенціал. Ідейні та концептуальні аспекти солідаризму в українському контексті також аналізуються у роботах Е. Заграви [25], Р. Ляшенко [33], Ю. Кальниша [27], Л. Кочубей [29], К. Метельової [36], М. Міщенко [37] О. Шморгуна [57; 58] та інших дослідників. Проблематика соціальної згуртованості, громадського активізму, довіри досліджується у роботах О. Дейнеко [16-21; 90], К. Урсуленко [52], О. Гудзенко [13; 14].

Провідні дослідники Інституту соціології НАН України у форматі круглого столу представили низку наукових доповідей, присвячених проблематиці солідаризації українського суспільства в умовах війни та перспектив повоєнного відновлення. Зокрема, із доповідями виступили Є. Головаха, В. Степаненко, Н. Соболева, С. Дембіцький, В. Резнік, О. Симончук, В. Смакота, О. Злобіна, О. Резнік, Г. Чепурко, М. Паращевін [47]. У представлених виступах було висвітлено питання динаміки соціальної довіри, трансформації солідарних практик у воєнному суспільстві, змін у структурі громадянської активності, розвитку мережових форм мобілізації, а також ресурсів відтворення соціальної згуртованості в перспективі повоєнного розвитку країни.

Попри зростання наукового інтересу до феномену солідарності, у соціології досі відсутня цілісна концепція солідаризму як аналітичного інструментарію дослідження процесів соціальної взаємодії в умовах цифрового мережевого суспільства. Недостатньо вивченими залишаються механізми формування гібридних форм солідарності, що виникають у цифровому середовищі та в ситуаціях соціальної турбулентності. Дослідження солідаризму

вимагає інтеграції класичних теоретичних підходів із новітніми напрямками аналізу сучасної соціальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертація виконана на кафедрі політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри, в межах наукових тем: «Українське суспільство в умовах цифрової трансформації: виклики, тенденції, можливості» (№ держреєстрації 0122U001290), «Особливості формування сталої (консолідованої) демократії в Україні: теоретико-методологічний, політико-інституційний та політико-комунікаційний виміри» (№ держреєстрації 0122U001332), «Держава й інститути громадянського суспільства: нові реалії взаємодії, фактори партнерства та перспективи розвитку в Україні» (виконується з 2025 р.), а також відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024 р.; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020; Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 4 від 01.12.2022 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є соціологічна концептуалізація соціокультурних характеристик, механізмів й модусів реконфігурації прагматики солідаризму як реляційного феномену мережевої соціальності й гетерогенної агентності.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі були визначені та вирішено такі *завдання*:

- окреслено евристичний потенціал класичних і сучасних соціологічних теорій для теоретичної експлікації та уточнено змістовні межі концепту “солідаризм” у сучасному соціологічному дискурсі;

- визначено зміни у структурі та механізмах солідаризації, пов’язані з переходом від традиційних інституційно регульованих до сучасних мережево-плинних форм горизонтальної взаємодії;

- обґрунтовано методологічні засади аналізу солідаризму в контексті його процесуальної динаміки та мережевої організації соціальної взаємодії;

- охарактеризовано інфраструктурні функції цифрових платформ у відтворенні і масштабуванні солідаризаційних практик;

- зафіксовано домінантні дискурсивні наративи солідарності в медійному просторі соціальних мереж;

- визначено форми прояву агентності і мотиваційні механізми формування проактивних стратегій солідаризації у волонтерських практиках (від участі до ініціювання та створення спільнот);

- охарактеризовано принципи організації та логіку функціонування гібридних спільнот у контексті мережевої соціальності;

- зазначено символічні механізми репрезентації та перформативні практики солідаризації у контексті конструювання і відтворення спільного символічного порядку;

- обґрунтовано проактивність як модус соціальної агентності, спрямований на ініціювання взаємодії, формування нових соціальних конфігурацій та інституціоналізацію практик солідаризму в умовах воєнної реальності.

Об’єктом дослідження є феномен солідаризму як прагматичний механізм с(від)творення соціального порядку.

Предметом дослідження є проактивні стратегії, агентнісні практики й форми прояву солідаризму (спільноті) в сучасному українському суспільстві.

Методи дослідження. *Методологічною основою дисертаційної роботи є загальнонауковий діалектичний підхід, що дозволяє розглядати солідаризм у*

динаміці соціальних трансформацій, а також комплекс загальнонаукових і спеціальних соціологічних методів дослідження. Зокрема, у роботі використано такі методи:

- порівняльно-історичний метод – при аналізі еволюції теоретичних підходів до розуміння солідарності та трансформації форм солідаризму від інституційних до мережових (підрозділи 1.1., 1.2.);

- теоретико-концептуальний аналіз та узагальнення – для уточнення змісту понять «солідаризм», «мережева солідарність», «проактивність» і формування методологічної схеми дослідження (підрозділи 1.1., 1.3.);

- соціокультурний аналіз – для дослідження ролі цифрових платформ, і гібридних спільнот у відтворенні солідаризаційних практик (підрозділи 2.1., 3.1.);

- реляційний аналіз – для вивчення солідаризму як мережевої конфігурації взаємодії соціальних акторів і соціально-технічних інфраструктур (підрозділи 3.2.);

- контент-аналіз – для дослідження домінантних наративів солідарності та особливостей їх репрезентації у медійному просторі соціальних мереж (підрозділ 2.2.);

- соціологічний аналіз (методи глибинного інтерв'ю і опитування) – при вивченні практик волонтерської діяльності і дослідженні проактивних стратегій солідаризації в умовах воєнної реальності (підрозділ 2.3., 3.3.).

Застосування зазначених методів забезпечило комплексний аналіз солідаризму як реляційного феномену мережевої соціальності.

Емпіричну базу дослідження становлять результати авторських соціологічних досліджень, виконаних із використанням змішаної кількісно-якісної методології. Зокрема, здійснено контент-аналіз повідомлень соціально-комунікаційних груп на платформі Telegram (10 215 дописів п'яти Telegram-каналів); проведено глибинні інтерв'ю з волонтерами та громадськими активістами (теоретична вибірка – 9 інформантів; обробку якісних даних

здійснено із застосуванням програмного забезпечення MAXQDA 24.11.0); реалізовано загальнонаціональне телефонне опитування населення України методом CATI із використанням технології випадкової генерації мобільних номерів (RDD) (4–8 грудня 2025 року, N = 1009).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному переосмисленні солідаризму в реляційній логіці мережевої соціальності та визначені проактивної соціальної агентності як ключового механізму емерджентного формування соціального порядку в модусі спільнодій.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується у таких положеннях:

Вперше:

- обґрунтовано інтегрований теоретичний підхід до розуміння солідаризму у якості реляційного феномену конфігурації мережевих взаємодій гетерогенних актантів, що формується внаслідок проактивної агентності;
- здійснено концептуалізацію понять «мережева солідарність» та «проактивність» шляхом їх інтерпретації у реляційному і мережево-агентнісному вимірі, що акцентує здатність соціальних акторів до ініціювання взаємодії та формування нових мережевих конфігурацій координації солідарних практик;
- розроблено аналітичну модель відтворення солідаризму в логіці мережевої соціальності, яка поєднує інфраструктурний (цифрові платформи), агентнісний (проактивні стратегії і волонтерські практики) та символічно-комунікативний (символічні і перформативні форми) рівні.

Удосконалено:

- теоретичні уявлення про трансформацію форм солідаризації через обґрунтування переходу від інституційно регульованих ієрархічних моделей до мережевих, плинних і гібридних форм взаємодії;

- підходи до аналізу цифрових платформ шляхом розкриття їх функцій як соціально-комунікаційної інфраструктури координації та активізації солідаризаційних практик;
- інтерпретацію волонтерства як простору диференційованих рівнів агентності - від реактивної участі до проактивного ініціювання та створення спільнот.

Набули подальшого розвитку:

- визначення ролі медійного дискурсу у формуванні домінантних наративів солідарності та їх впливу на мобілізаційний потенціал мережевої взаємодії;
- уявлення про гібридні спільноти як соціальні конфігурації, що поєднують онлайн- та офлайн-взаємодію та забезпечують стійкість мережових форм солідаризму;
- розуміння символічних і перформативних практик солідаризації як механізмів конструювання інтерсуб'єктивного символічного порядку, підтримання колективної ідентичності та легітимації практик спільнот.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки, положення та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності для подальших досліджень проблем соціальної солідарності, мережевої соціальності, громадянської активності, волонтерських практик та трансформацій соціальної взаємодії в умовах криз і воєнних викликів;
- в освітньому процесі закладів вищої освіти під час розроблення та викладання навчальних дисциплін із соціології, зокрема курсів «Соціологія соціальних процесів», «Соціологія громадянського суспільства», «Соціологія комунікацій», «Соціологія цифрового суспільства», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів, курсових і кваліфікаційних робіт;

- у *практичній діяльності* органів державної влади та місцевого самоврядування для розроблення програм підтримки громадянської активності, волонтерських ініціатив і розвитку горизонтальної взаємодії в громадах;
- у *сфері стратегічних комунікацій* органів державної влади для ефективного формування медіативних наративів солідарності та посилення мобілізаційного потенціалу публічної комунікації в умовах соціальних криз і воєнної реальності.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі теоретичні узагальнення, наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором особисто. Для отримання наукових результатів було здійснено аналіз наукових джерел із проблематики солідаризму, соціальної агентності, мережевої соціальності та трансформацій форм соціальної взаємодії; обґрунтовано теоретичний підхід до розуміння солідаризму у реляційному вимірі мережевої соціальності; уточнено зміст ключових понять дослідження («солідаризм», «мережева солідарність», «проактивність»); сформовано методологічні засади аналізу проактивних стратегій і практик солідаризації; проаналізовано роль цифрових платформ, медійного дискурсу, гібридних спільнот та символічних практик у відтворенні солідарності; сформульовано наукові результати, висновки та практичні рекомендації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і пропозиції дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри політології, соціології та публічного управління факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, а також були оприлюднені на: VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 6 жовтня 2023 року); IX Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 18

жовтня 2024 року); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 4 грудня 2025 року).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 7 наукових публікаціях, зокрема у 4 статтях у наукових фахових виданнях України, з яких одна у співавторстві (Кривошеїн В.В. – актуальність, основні висновки; Денисенко Д.Д. – основна частина; Балійчук В.А. – опис результатів дослідження) та 3 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (168 найменувань), 5 додатків, 4 рисунки, 12 таблиць. Загальний обсяг роботи – 245 сторінок, з яких 23 – список використаних джерел. Обсяг текстової частини дисертації складає 211 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ В ДОСЛІДЖЕННІ СОЛІДАРИЗМУ

1.1 Концептуалізація поняття «солідаризм» у епістемологічному дискурсі соціальних наук

Від часу становлення соціології як академічної дисципліни у XIX столітті проблема дослідження механізмів та чинників інтеграції і згуртування індивідів у цілісні спільноти стабільно зберігає центральне місце в науковому дискурсі. Особливої актуальності ця тематика набуває під час соціальної турбулентності, військових конфліктів, політичної нестабільності та економічної кризи. У таких контекстах концепт солідаризму стає не лише об'єктом теоретичної рефлексії, а й мобілізаційною практикою, що проявляється як у нормативно–політичному, так і в повсякденному дискурсі громадянського життя.

У межах цього розділу здійснюється соціологічна реконструкція змістового поля поняття «солідаризм», спрямована на виявлення його евристичного потенціалу в аналізі нових форм соціальності – гнучких, мережево детермінованих, нелінійних і ситуаційно сконфігурованих. Така перспектива передбачає переосмислення солідарності як результату взаємодії множинних актантів – людей, інституцій, технологій, дискурсів і медіа, які спільно конструюють соціальні зв'язки у динамічному середовищі. Змістовний контекст терміна «солідаризм» має комплексний характер, адже включає не тільки суспільні механізми об'єднання, а й філософські, політичні, юридичні та моральні аспекти соціального співіснування. Його дослідницький потенціал проявляється на стику соціологічних, філософських знань і політичної думки, що дає змогу глибше осмислити явище суспільної консолідації особливо в умовах актуальних викликів.

Термін «solidarité» існував у французькій мові задовго до визначення, яке надав П'єр Леру, маючи насамперед юридичне походження, успадковане з нормативно-правового поля римського права. Солідаризм визначався як принцип спільної відповідальності кількох осіб за виконання зобов'язання [149].

У цьому первинному сенсі поняття мало суто нормативно–правовий характер і позначало «зв’язок обов’язку», а не «зв’язок взаємності».

У семантиці французької мови термін «solidarité» має подвійний змістовний сенс, тому охоплює ідеї, які в українській (та англійській) традиції розведені на два окремі поняття – «солідарність» і «солідаризм». Семантична багатозначність поняття одночасно позначає:

- соціальний вимір. Солідарність трактується як стан соціальної взаємності, факт або почуття єдності, згуртованості між людьми (*être solidaire de quelqu’un* – «бути солідарним із кимось») [150];
- морально–нормативний принцип. Солідаризм визначається як філософська чи політична система, що розглядає взаємозалежність індивідів як основу соціального порядку (*le solidarisme*) [148];

Інакше кажучи, у французькому лексичному полі «solidarité» виконує функцію і дескриптивного, і прескриптивного концепту, оскільки описує і реальні соціальні зв’язки, і нормативну вимогу до їх підтримки. Така полісемія не випадкова: вона відображає перехідний характер французької інтелектуальної традиції XIX століття, у якій моральна філософія і соціальні науки ще не були чітко розмежовані. Саме тому в працях П’єра Леру, Шарля Ренув’є, Леона Буржуа, а згодом і Еміля Дюркгейма, «solidarité» одночасно означає етичний імператив, соціальний факт і принцип організації спільного життя.

У сучасних енциклопедичних джерелах солідаризм інтерпретується як реформаторська соціально-політична доктрина, що виступає альтернативою як ліберальним підходам «невтручання», так і марксистському колективізму та католицькому корпоративізму [1, с. 92]. У межах цієї концепції обґрунтовується потреба активної ролі держави у соціальному регулюванні, ухваленні законодавства з виразною соціальною спрямованістю, а також утвердженні принципу добровільного об’єднання громадян. Інструментально-політичний характер солідаризму виявився у його частковій або комплексній реалізації в

суспільно-політичних моделях більшості європейських країн, що підтверджує практичну ефективність і функціональну доцільність цієї концепції.

Поняття солідарності належить до числа найбільш уживаних у сучасному соціологічному дискурсі, водночас вирізняючись багатовимірністю та складністю інтерпретацій, що поєднують наукове осмислення з елементами повсякденного розуміння. Як зазначає дослідниця Н. Соболева, «поняття солідарності охоплює широкий спектр синонімічних термінів, що відображають різні виміри взаємозалежності та соціальної підтримки, властиві як індивідуальним, так і колективним формам суспільного життя» [47, с. 169]. У суміжному семантичному полі перебуває низка понять – єдність, консолідація, згуртованість, інтеграція, стабільність, резильєнтність, відповідність, консенсус, згода, злагода, погодженість, гармонія, толерантність, асоціація, кооперація, підтримка, допомога, мобілізація, довіра, відповідальність тощо. Ці категорії відображають різні аспекти соціальних зв'язків, взаємодій та ціннісних орієнтацій у суспільстві, розкриваючи багатогранність механізмів, через які формується соціальна єдність. Проаналізувавши наведений спектр синонімічних і семантично споріднених понять, можна констатувати, що солідарність виступає інтегральною характеристикою соціальних взаємовідносин, яка поєднує різні форми суспільної єдності – від емоційної підтримки й взаємної довіри до кооперації, відповідальності та спільної дії. Усі ці поняття окреслюють певні аспекти соціальної взаємозалежності, проте жодне з них окремо не відтворює повної складності феномену солідарності. Саме солідарність є узагальнювальним конструктом, що охоплює як ціннісні орієнтації, так і практичні механізми суспільної взаємодії, виступаючи ключовою умовою соціальної згуртованості та стійкості спільнот.

Попри широку вживаність терміна «солідарність», його зміст не є однозначним. У різних соціальних контекстах, історичних епохах та теоретичних підходах це поняття набуває специфічних відтінків. Первинно поняття «солідарність» було закріплене як юридична категорія, котра

передбачала форму договірної зобов'язання, зокрема у статті 1202 Цивільного кодексу Франції 1804 року, де йшлося про відповідальність кожного суб'єкта «один перед одним і кожен за всіх» [67]. У сучасній редакції Цивільного кодексу – про можливість повного виконання зобов'язання будь-яким із боржників [83].

Проте вже в 1820-1840-ві роки цей термін зазнав глибокої семантичної трансформації, потрапивши до лексикону прогресивних інтелектуальних кіл, які прагнули знайти нові засади соціальної єдності після краху революційних ідеалів. Саме тоді, у працях П'єра Леру, термін «solidarité» вперше набув соціально-філософського значення – як акт морального взаємовизнання та обов'язок взаємодопомоги між людьми, які співіснують у спільному соціальному просторі. П'єр Леру розглядав солідарність як онтологічний принцип спільного буття, що пов'язує індивіда не лише з сучасниками, а й із минулими й майбутніми поколіннями – тим самим надаючи соціальному зв'язку темпорального виміру. У його баченні «solidarité» – це не просто соціальна чеснота, а структурна умова існування людства як моральної цілісності. Саме тому, за Леру, солідарність є антитезою індивідуалізму – вона створює «новий соціальний клей», який уможлиблює консолідацію суспільства після руйнування станових ієрархій. Дослідник зазначає, що *«Це я перший використав слово соціалізм... Я вигадав це слово як протиставлення індивідуалізму»* [124].

Дослідниця Армелль Ле Бра-Шопар у статті «Solidarité chez Pierre Leroux» зазначає, що Леру *«гордо заявляв про зміну значення терміна – від юридичного, успадкованого з римського права, до політико-соціального, розвиненого ним у De l'Humanité»*. Вона також підкреслює, що для Леру солідарність була *«в самій суті соціалізму, як прагнення до все більшої організації взаємної підтримки в суспільстві»* [123]. Подальша інтелектуальна історія поняття «solidarité» відбувалася в руслі філософії солідаризму, розробленої Шарлем Ренув'є та Альфредом Маріоном, які надали йому етико-правового виміру. У цих трактуваннях солідарність стала принципом моральної відповідальності громадян одне перед одним та перед спільнотою, водночас – засадою

соціального контракту нового типу, що поєднує свободу індивіда і зобов'язання перед колективом.

Кульмінацією цього інтелектуального руху стала праця Леона Буржуа «Solidarité» (1896), у якій поняття отримало політичну легітимацію і стало фундаментальним принципом суспільного устрою Третьої Французької Республіки. *«Солідаризм – це соціально-політична доктрина, що ґрунтується на ідеї солідарності між членами суспільства, що розвинулася у Франції наприкінці XIX століття навколо Леона Буржуа»* [147]. Леон Буржуа запропонував модель, згідно з якою суспільство є системою взаємозалежних боргів (*dette sociale*), а кожен індивід – «боржник» перед попередніми поколіннями, які створили умови його існування. Відтак солідарність набуває філософсько–політичного аспекту поняття, заснованого на взаємозалежності і зобов'язанні індивідів, що лежить в основі соціальної справедливості.

Леон Буржуа задає концептуальну оптику вивчення солідарності, визначаючи її як *«...не милосердя, а обов'язок, що випливає з самого факту соціального співіснування»* [147]. Солідарність між людьми, слугує концептуальним підґрунтям для осмислення і водночас узагальнення ідеї соціального обов'язку індивіда перед іншими членами суспільства. Змістовна сутність соціального обов'язку перед іншими постає не як результат інституційного регламентування, а як моральна відповідальність, що виникає з факту спільного існування у соціальному просторі. Леон Буржуа стверджував, що реально існують не індивіди й не держава, узяті самі по собі, а асоціації людей, пов'язаних фактом спільного життя [1]. Оскільки кожен учасник асоціації одержує користь від суспільного життя, на ньому лежать обов'язки перед іншими людьми, перед суспільством, перед попередніми поколіннями, перед нащадками. Для підвищення почуття обов'язку людей перед суспільством він вважав за необхідне доповнити декларацію прав декларацією обов'язків, покликаною зміцнити загальне усвідомлення солідарності.

Таким чином, сформулювавши концепцію загальної теорії прав і обов'язків людини в суспільстві, Леон Буржуа інтегрував принцип солідарності в сферу публічного права та політичної практики, запропонувавши трактувати солідаризм не тільки як моральну позицію, а й як політичну та соціальну технологію, що формує відповідальність індивіда перед спільнотою.

Із запровадженням поняття «соціальний обов'язок» постала нова форма зобов'язання, раніше не властива суспільству: чітко окреслений обов'язок кожної особи перед спільнотою, що набув форми соціальної солідарності [67]. Якщо Леон Буржуа розглядає солідарність крізь призму морального обов'язку та індивідуальної відповідальності перед суспільством, то в соціологічній традиції Еміля Дюркгейма поняття солідарності набуває іншого змісту – як фундаментального механізму соціальної інтеграції, що забезпечує єдність і стабільність соціальної системи.

Концепція, запропонована Е. Дюркгеймом щодо розрізнення між механічною та органічною солідарністю, стала класичною у соціологічному дискурсі в розумінні механізмів гуртування та інтеграції в умовах різного рівня розвитку суспільства. На відміну від морально-етичного підходу Леона Буржуа, Еміль Дюркгейм розглядає солідарність як соціологічну категорію, що визначає типи зв'язків між індивідами в суспільстві. Відповідно, *«соціальна солідарність була б нічим іншим, як спонтанною згодою індивідуальних інтересів, природним вираженням якої є договори»* – тобто згуртованість не є спонтанною, вона є структурно обумовленою розподілом праці [95, с. 185].

Відмінність між механічною та органічною солідарністю полягає в специфіці механізмів організації соціальної єдності. Соціальна єдність в механічній солідарності будується на подібності в способі життя, цінностях і віруваннях. Натомість органічна солідарність виникає в складніших, диференційованих суспільствах, де зв'язки між людьми формуються через взаємозалежність, що впливає з поділу праці. У цьому контексті солідарність постає не як моральний імператив, а як структурний механізм, що забезпечує

функціонування соціальної системи. Концепція дозволяє осмислити солідарність як умову соціальної інтеграції, що змінюється залежно від типу соціальності та рівня складності суспільства.

У феномені «солідаризму», на думку Ф. Тьонніса, збережена сутність соціального – залучення індивіда завдяки волі, яка спричиняє їх об'єднання у певні спільноти. Ця воля, за Тьоннісом, може мати дві форми: внутрішню, органічну потребу людини бути частиною цілого – спільноти (*Wesenswille*), де взаємність заснована на емоційній і моральній близькості та інструментальну, раціональну волю, яка орієнтована на досягнення власних цілей у межах системи обміну, контрактів і соціального порядку – *Kürwille* [157]. У концепції Тьонніса дві форми волі власне репрезентують два типи солідарності. Перша, притаманна *Gemeinschaft*, ґрунтується на природній спільності, емоційній близькості та традиційних зв'язках – тобто на органічній солідарності, що виникає з почуття належності. У сучасному розумінні це може бути інтерпретовано як емоційна спільнота, де соціальні зв'язки підтримуються не стільки інституційними нормами, скільки спільним емоційним досвідом і взаємною емпатією.

Друга, характерна для *Gesellschaft*, відображає раціонально організовану солідарність, яка постає через усвідомлений вибір, договірні та економічні відносини. Натомість друга форма волі є підґрунтям раціональної солідарності, притаманної *Gesellschaft*. Вона формується не через почуття спільності, а через усвідомлену взаємозалежність і контрактні відносини, де соціальні зв'язки регулюються нормами, інституціями та спільними інтересами. Такий тип солідарності відображає перехід від емоційно пережитої єдності до раціонально організованої спільності, характерної для сучасних суспільств. Разом вони демонструють еволюцію солідарності – від спонтанної єдності до рефлексивної взаємодії [89].

Власне, соціальна реальність, за Тьоннісом, формується через напруження і взаємодію цих двох типів волі, а отже – через динаміку переходів від стану *Gemeinschaft* до *Gesellschaft*. Солідарність у цьому контексті постає як процес

постійного узгодження волевиявлень, що відтворює соціальний порядок. Цей процес не є статичним – він передбачає безперервне «підтримування» соціальності через взаємну довіру, моральне схвалення, обмін символами та дією. Суспільство не існує поза волею до спільності, а сама соціальна структура є вторинною щодо первинного акту взаємного визнання – того, що сучасна соціологія описує як реляційна онтологія соціального. Тобто фактично з положення про те, що сутність суспільства не зводиться до сукупності індивідів, а розкривається у системі їхніх взаємозв'язків та взаємодій. Соціальне існує не як субстанція чи сталий об'єкт, а як динамічна мережа відносин, у межах якої формуються значення, ідентичності та соціальні структури. Люди не просто володіють відносинами – вони існують через них, адже саме у взаємодії постає й відтворюється соціальна реальність. Таким чином, суспільство розглядається як процес комунікації, обміну та спільної дії, а не як сукупність відокремлених акторів.

Тому солідаризм у його баченні – це не ідеологічна програма, а феноменологія соціального зв'язку, що зводиться до взаємного визнання волі інших як умов власного буття. Тьонніс, по суті, показує, що соціальне – це вічний процес, у якому воля до спільності (*Gemeinschaft*) ніколи не зникає повністю, навіть у високодиференційованому *Gesellschaft*. Саме це дозволяє говорити про онтологічну тяглість солідаризму – від природних форм єдності до інституційних структур взаємозалежності.

З позиції сучасної соціологічної теорії, ця інтерпретація відкриває можливість прочитувати Тьонніса в актантоцентричній перспективі: як мислителя, що фактично описав «мережеву» природу соціальних відносин, задовго до появи робіт Бруно Латура. Адже для Тьонніса соціальне – не сума індивідів і не надіндивідуальна структура, а динамічна мережа відносин, у якій воля, емоції, норми та символи взаємодіють, творячи ефекти солідарності. У цьому сенсі Тьонніс є предтечею концепції асоціацій як актів об'єднання, що згодом стала базовою для акторно-мережевої теорії.

Починаючи з початку XX століття відбувається методологічний поворот в осмисленні розуміння солідарності – від натуралістично-етичного розуміння до аналізу структурних, функціональних та комунікативних механізмів, що підтримують єдність суспільства в умовах зростаючого ускладнення системи. Саме у цей період концепт солідарності стає не лише моральною, а й системною категорією, що пов'язує індивідуальні дії із макросоціальними процесами. У сучасній соціології солідаризм трактується як парадигма соціальної інтеграції, що поєднує елементи взаємної відповідальності, соціального капіталу, згуртованості та довіри.

Ідеї Е. Дюркгейма про форми солідарності, викладені наприкінці XIX ст., продовжували активно розвиватися у XX столітті. Вони стали методологічною основою для становлення структурного функціоналізму, який розглядав суспільство як систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільними цінностями та нормами. У цій традиції солідарність тлумачиться не як моральна емоція, а як функціональний механізм, що забезпечує стабільність соціального порядку. Теза про необхідність «моральної інтеграції» у модерному суспільстві стала базою для подальших теоретичних пошуків Т. Парсонса, Р. Мертона та їхніх послідовників.

У теорії соціальної дії Т. Парсонса солідарність розглядається як центральний елемент соціальної системи, що підтримує її цілісність через спільні символічні структури та узгоджені зразки дії [134, с. 34]. Соціальний порядок, за Парсонсом, ґрунтується на ціннісному консенсусі, який забезпечує узгодженість між індивідуальною мотивацією (цілі) та нормативною структурою (приписи) суспільства. У роботі *The Social System* Парсонс формулює концепцію суспільства як функціонально інтегрованої системи, що забезпечує стабільність і порядок через виконання універсальних функцій. Таким чином, солідарність постає не як емоційна спільність, а як інституціоналізована згода, яка підтримується через соціалізацію, традиції та рольові очікування.

Толкотт Парсонс підкреслював, що саме цінності формують «інтегративну функцію» системи, тоді як відхилення від них створює загрозу соціальній стабільності. Оскільки соціальна система виступає як сукупність ролей і взаємодій, що ґрунтуються на узгоджених очікуваннях та спільних культурних нормах, індивіди не просто діють як автономні агенти, а функціонують у контексті структурованих ролей, що забезпечують стабільність і інтеграцію суспільства [134]. У його інтерпретації солідарність має раціональний і нормативний характер, що відображає модерні тенденції формування суспільства як впорядкованої системи взаємозалежностей.

Основні положення функціоналістської традиції доповнив Р. Мертон уявленнями про дисфункції соціальної солідарності. У праці *Social Theory and Social Structure* він доводив, що спільні норми можуть водночас сприяти і стабільності, і соціальній напрузі, коли індивіди не мають доступу до легітимних засобів досягнення цілей [129, с. 216]. Мертон звернув увагу на латентні функції соціальних структур – ті, що неочевидно впливають на підтримку або руйнування єдності. Таким чином, солідарність у Мертона набуває амбівалентного характеру: вона здатна як інтегрувати, так і виключати. Цей підхід відкрив шлях для критичного аналізу соціальних механізмів конформізму, колективної поведінки, групового тиску, що пізніше стали центральними темами неофункціоналізму.

На відміну від макросоціологічної оптики функціоналізму, яка базується на розгляді солідарності як умови підтримки соціального порядку, Георг Зіммель запропонував мікросоціологічне розуміння феномена солідарності – як результату взаємодії між індивідами в процесі постійного відтворення і «взаємовпливу». В роботі «Індивідуальні і соціальні форми» вчений пропонує ідею форм соціальної взаємодії, тобто типових відносин, у яких індивіди вступають у стосунки один з одним [145, с.43-127].

Для Зіммеля суспільство не є субстанцією чи цілісним організмом, як у Дюркгейма або Парсонса, – воно постає як динамічний процес взаємодій, що

постійно відтворює соціальну тканину через безліч контактів, обмінів, жестів, емоцій і комунікацій. Саме у цих повторюваних мікроситуаціях виникає соціальний зв'язок, а отже – і солідарність. Вона не є сталою даністю, а мінливою формою взаємності, що підтримує рівновагу між індивідуальною автономією та колективною єдністю.

Зіммель також показав, що солідарність може народжуватись навіть із конфлікту, оскільки конфлікт – це не лише форма роз'єднання, а й спосіб оновлення соціальних відносин. Через зіткнення інтересів і позицій групи досягають нового рівня інтеграції: «борючись, люди одночасно взаємодіють», – підкреслював він. У цьому контексті конфлікт виконує функцію очищення і перегрупування соціальних зв'язків, підтримуючи життєздатність соціального цілого.

Значною мірою саме Зіммель заклав інтелектуальні підвалини того, що пізніше розвинули символічний інтеракціонізм та феноменологічна соціологія: у цих напрямках ідея солідарності трансформується у поняття спільного сенсотворення та інтерсуб'єктивності. Таким чином, Зіммель розкрив механізм, завдяки якому соціальна єдність постає не інституційно – через норми й соціальні інституції, а завдяки повсякденним практикам взаємодії.

У цьому сенсі його концепція солідарності через взаємодію поєднує структурність і процесуальність, оскільки суспільство постає як постійний рух форм соціації, у якому зв'язок, конфлікт, імітація та обмін виступають водночас проявами індивідуальної свободи й основами колективної цілісності. Саме тому Зіммеля можна вважати одним із перших теоретиків динамічного/процесуального характеру солідарності, яка не нав'язується зовні, а щоразу створюється у живому соціальному процесі.

Методологічний перехід від пояснення соціального життя за допомогою структурних моделей до комунікативних знайшов своє найпослідовніше втілення у працях Юргена Габермаса. У праці «Theorie des kommunikativen Handelns» [108] Габермас здійснює радикальний перегляд соціологічної

проблематики єдності суспільства. На відміну від функціоналістичних підходів, де солідарність розуміється як системна умова підтримання соціального порядку або як наслідок інтеграційних механізмів, переносить акцент на комунікативну взаємодію як головний механізм соціальної інтеграції.

У межах теорії комунікативної дії солідарність постає не як зовнішній примус чи структурна залежність, а як результат комунікативного узгодження, заснованого на взаєморозумінні між суб'єктами, що визнають один одного як рівних учасників діалогу. У такому дискурсі учасники спільно виробляють норми, орієнтуючись не на інтерес, а на принцип взаємної відповідальності і довіри. Таким чином, солідарність, за Габермасом, – це не лише моральна категорія, а передусім практика комунікації, у якій формується спільний сенс і взаємне визнання [107]. Вона створює умови для спільного дійства без примусу, на основі аргументованої згоди, що досягається через обмін смислами й раціональну аргументацію.

Концепт комунікативної солідарності відкриває нові горизонти для розуміння демократичних практик, публічної сфери й громадянського суспільства, адже показує, що соціальна єдність можлива не через централізований контроль чи традиційний консенсус, а через постійне відтворення взаєморозуміння у відкритому дискурсі. Саме тому комунікативна солідарність постає як нормативна основа демократичного співіснування, що поєднує свободу індивідів із колективною відповідальністю за спільне співжиття.

Солідарність набуває символічного та реляційного виміру саме у теорії практик П'єра Бурдьє. На відміну від класичних підходів, які розглядали єдність суспільства як результат морального консенсусу (Дюркгейм) чи комунікативного узгодження (Габермас), Бурдьє показує, що соціальна єдність виникає як побічний ефект структур влади та відтворення капіталів. Через ключові поняття габітусу (*habitus*) і поля (*field*) він описує механізми, за

допомогою яких групи підтримують свою спільність, водночас закріплюючи соціальну диференціацію [70].

Оскільки габітус, за Бурдьє, є системою стійких, але неусвідомлюваних схем сприйняття та дій, сформованих у процесі соціалізації, саме він забезпечує спонтанну узгодженість практик усередині будь-якої соціальної групи: індивіди не домовляються між собою про солідарність, вона проявляється імпліцитно – через «сукупність передсвідомих диспозицій, включаючи смаки, відчуття власного «я», тілесні положення та, що найважливіше, навички або «практичне володіння» [140, с.111]. Така спільність в практиках і є тією невидимою тканиною, що тримає разом членів певного соціального простору [69].

Поля (наукове, політичне, культурне, освітнє тощо) є автономними просторами боротьби за капітали: економічний, соціальний, культурний і символічний. Усередині кожного поля діють власні правила гри, критерії престижу, легітимні способи мислення та поведінки. Солідарність у межах поля формується через визнання цих правил і спільне володіння символічними ресурсами, що визначають приналежність до групи. Таким чином, спільноти підтримують свою ідентичність завдяки обміну символами – знаками статусу, визнання, культурних кодів і символічного капіталу.

Водночас така солідарність має стратифікаційний характер. Вона не лише інтегрує, а й розмежовує: окреслює межі «своїх» і «чужих», включає одних і виключає інших. Символічна єдність, за Бурдьє, завжди пов'язана з символічним насильством – невидимими формами домінування, коли певні культурні норми подаються як універсальні, а насправді відображають інтереси привілейованих груп.

Така перспектива дозволяє говорити про множинність солідарностей у пізньомодерному суспільстві. Кожне поле продукує власні форми спільності: класові, гендерні, професійні, регіональні чи етнокультурні. Ці солідарності не обов'язково суперечать одна одній – вони перетинаються, конкурують, утворюючи складну мережу соціальної належності.

У підсумку, Бурдьє переосмислює солідарність як соціальний ефект практик відтворення: вона не дана морально чи нормативно, а виробляється у повсякденних стратегіях позиціювання та боротьби за символічний капітал. Через це його концепція особливо важлива для аналізу сучасних суспільств нерівності, де єдність і розмежування співіснують як дві сторони одного процесу – символічного утвердження спільності.

Розвиваючи ідеї структурації та дуальності структури, Ентоні Гідденс запропонував нове бачення соціальної інтеграції індивідів у суспільство у контексті соціальності пізнього Модерну. Якщо класичні підходи (Дюркгейм, Парсонс) трактували солідарність як стабільну форму соціального порядку, то Гідденс підкреслює її динамічний і рефлексивний характер. У праці «Modernity and Self– Identity» [103] зазначено, що модернізаційні процеси розмивають традиційні основи спільноти, засновані на безпосередніх зв'язках, звичаях і локальній культурі. Це означає, що для епохи пізнього Модерну характерними є те, що соціальні зв'язки більше не обмежуються локальною культурою, вони формуються у масштабі планетарної взаємозалежності, не підтримуються звичаєм, а координуються через формалізовані структури [103, с.21-24]. Важливим стає усвідомлення того, що зі зростанням ролі комунікаційних і технологічних засобів, цифровізацією більшості процесів, відбувається заміщення безпосередніх контактів опосередкованими комунікаціями (онлайн-спілкуванням) [103, с.28-29].

Центральне місце у концепції Е. Гідденса займає поняття довіри, яка розуміється як механізм зменшення екзистенційної невизначеності в умовах ризику, коли більшість соціальних зв'язків опосередковані абстрактними системами – інституціями, фінансовими структурами, технологіями, медіа. Люди покладаються не лише на особисті стосунки, а на «системну довіру» до експертів, алгоритмів, інформаційних потоків, яким вони делегують частину контролю над власним життям. Саме через довіру відбувається відновлення

солідарності в середовищі, де безпосередні соціальні контакти замінюються взаємозалежностями глобального масштабу.

В умовах пізньої модерності солідарність набуває рефлексивного характеру: вона підтримується не традицією, а довірою до абстрактних систем і взаємною рефлексією учасників соціальних зв'язків. У суспільстві постмодерну, солідарність набуває мережевого, гнучкого і рефлексивного характеру. Вона більше не є стабільною структурою, а постає як динамічний процес постійного відтворення взаємозв'язків через комунікацію, спільні ризики, обмін інформацією та довірою до соціальних систем. Соціальна єдність у Гідденса постає не як досягнутий стан, а як безперервний рух – процес взаємної адаптації, обговорення і підтвердження спільності у мінливому світі.

Ідейні положення теорії Е. Гідденса суттєво розширюють розуміння солідарності, переводячи її з площини моральної норми чи структурної функції у вимір рефлексивної практики модерного суб'єкта. Солідарність стає способом орієнтації в умовах глобальної невизначеності – механізмом взаємної підтримки в суспільстві ризику. Саме тому ідея рефлексивного моніторингу виявилася близькою до пізніших підходів У.Бека, М. Кастельса й З. Баумана, які також описували нові, мережеві та плинні форми соціальності, характерні для доби пізньої модерності.

Системна теорія Нікласа Лумана радикально переосмислила поняття соціальної єдності, змістивши його з антропоцентричної та моральної площини у комунікативно-системний вимір. У фундаментальній праці «Soziale Systeme» (1984) Луман визначає суспільство як автопоетичну систему комунікацій, що самовідтворюється через постійне продукування смислів. У цій оптиці солідарність уже не постає як моральна чеснота чи результат колективного консенсусу, скоріше це специфічний комунікаційний код, який забезпечує взаємну підтримку та стабільність у межах системи [126, с.237].

На відміну від Ю. Габермаса, який вбачав основу соціальної інтеграції у раціональному порозумінні між дієвими суб'єктами, Луман повністю розриває з

концепцією суб'єкта. Для нього не індивіди є елементами суспільства, ними є комунікації, що утворюють замкнену мережу операцій. «...системи можуть диференціюватися лише шляхом самореференції, тобто лише тією мірою, якою системи посилаються на себе (чи то на елементи тієї ж системи, чи на операції тієї ж системи, чи на єдність тієї ж системи) при конституюванні своїх елементів та своїх елементарних операцій» [125, с.9]. Спираючись на ідеї Умберто Матурани, Луман застосовує поняття «аутопоезис» для опису рекурсивного характеру операцій самореферентних систем. Такі «системи становлять мережу взаємопов'язаних процесів виробництва елементів, які через власні взаємодії постійно відтворюють мережу, що породжує їх, і водночас визначають її межі у тому середовищі, де ця мережа існує». Тобто система одночасно є продуктом і умовою власного відтворення [125, с.20].

Людська дія існує лише як передумова для комунікації, але не входить до самої системи. У логіці системної теорії Лумана, солідарність може трактуватися не стільки як моральна угода між індивідами, а як механізм зниження складності та підтримання очікувань, який дозволяє системі функціонувати у стані постійної контингентності.

Якісна характеристика контингентності є стан невизначеності і множинності можливостей які, на думку Лумана, стають фундаментальною характеристикою соціальної реальності. Система може зберігати стабільність лише завдяки формуванню очікувань щодо очікувань – тобто передбачення того, як інші комунікаційні ланцюги реагуватимуть на певні повідомлення. У цьому контексті солідарність постає як форма очікуваної поведінки, що забезпечує взаємну передбачуваність комунікацій і тим самим підтримує функціональну єдність системи.

Таким чином, для Лумана солідарність не потребує морального чи емоційного підґрунтя. Вона не пов'язана з емпатією чи спільними цінностями, а існує як системна операція довіри, що зменшує ризики невизначеності. Довіра у його теорії – це не моральна чеснота, а технологія упорядкування комунікації,

яка дозволяє системам продовжувати існування, навіть якщо окремі елементи діють непередбачувано.

Ця інтерпретація відкрила новий горизонт для аналізу посткласичних форм спільності, особливо тих, що виникають у цифрових, мережових і медіатизованих структурах. У таких середовищах солідарність функціонує як алгоритмічний або мережовий код, який підтримує взаємодію через стандарти, протоколи, інформаційні фільтри та механізми довіри до систем (а не до конкретних людей). Саме тому луманівська перспектива особливо продуктивна для аналізу мережових суспільств, онлайн-комунікацій та цифрових форм колективності, де єдність спільноти більше не ґрунтується на емоційній близькості чи ідеологічному консенсусі, а на функціональній сумісності комунікативних процесів.

Системна теорія Лумана переводить поняття солідарності у площину самоорганізації соціальних систем. Вона показує, що соціальна єдність у добу складності не може спиратися на моральні або культурні засади – натомість вона забезпечується операційною замкненістю комунікації, що підтримує життєздатність суспільства як множинності взаємопов'язаних підсистем. У цьому сенсі солідарність у Лумана – не цінність, а умова виживання системи, спосіб її адаптації до безкінечного потоку контингентних подій.

У контексті постмодерного повороту Мішель Маффесолі пропонує принципово інше бачення солідарності, яке виходить за межі класичних соціологічних моделей – функціоналістських, комунікативних чи системних. Якщо для Дюркгейма, Парсонса чи Габермаса єдність суспільства була раціональною або нормативною передумовою соціального порядку, то для Маффесолі вона стає естетичним і афективним переживанням спільності, що народжується у повсякденному досвіді співбуття.

У роботі «Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві» Маффесолі описує перехід від раціональної до емоційної соціальності [34, с.46]. Пізньомодерне суспільство, на його думку, більше не

функціонує за принципом централізованих інституцій чи стабільних структур – воно розпадається на множину «неотрайб» (*néo-tribus*), тобто дрібних, ситуативних спільнот, об'єднаних не інтересами, а спільними почуттями, символами, стилями, «енергією бути разом».

Поняття солідаризації у Маффесолі не збігається з класичним розумінням солідарності. Йдеться не про моральний обов'язок чи функціональну інтеграцію, а про тимчасовий процес емоційного зближення, через який люди переживають відчуття «ми». Така солідаризація – не раціональна, а чуттєва, її не можна нав'язати чи інституціоналізувати. Вона народжується спонтанно – у спільному проживанні музики, протесту, ритуалу, у візуальних і цифрових спільнотах, у миттєвих актах взаємного резонансу.

«Повернення соціального до тілесного» – так Маффесолі визначає те, що соціальна єдність відновлюється не через ідеї, а через спільно прожиту емоцію. Солідаризація – це «афективна енергія соціальності», яка замінює інституційну дисципліну на естетику спільного буття. Люди об'єднуються не задля мети, а задля самої присутності один одного [152, с. 54-61]. Саме тому, Маффесолі зауважує, що постмодерна соціальність має карнавальний, театралізований і ритуальний характер: вона відтворює соціальне не через структури, а через емоційні сцени.

Це веде до радикального переосмислення природи солідарності. Вона перестає бути стійким інститутом і перетворюється на ритм колективного життя, на «мікроенергію спільного». У добу фрагментації та індивідуалізації саме такі дрібні спільноти – музичні фан-клуби, волонтерські ініціативи, онлайн-групи, локальні хаби – стають носіями нових форм солідарності, заснованих не на традиції чи владі, а на емоційному відгуку та естетичній близькості. Таким чином, Маффесолі переводить розуміння солідарності у постраціональну парадигму, сутність якої можна схарактеризувати як характерну рису постмодерного суспільства, у якому домінує «афективна соціальність». Сучасна солідарність більше не ґрунтується на раціональних чи правових принципах, як

у модерні (контракт, інституція), а виникає з емоційної близькості, спільних стилів, почуття належності до «племені» (tribu).

В якості узагальнення варто зазначити, що формування солідарності по-різному трактується у соціологічних теоріях. Так, якщо Г. Зіммель вбачає її сутність у взаємодії, що поєднує індивідів у спільний простір завдяки постійному обміну діями та смислами, для Ю. Габермаса солідарність формується в процесі комунікативної дії, спрямованої на досягнення взаєморозуміння та згоди. П. Бурдьє пов'язує її з символічними структурами влади, які підтримують соціальний порядок і спільність габітусу. Солідарність для Е. Гідденса розглядається крізь призму рефлексивної довіри, що забезпечує стабільність соціальних зв'язків у пізньомодерному світі. У системній теорії Н. Лумана солідарність є фактично результатом системної операційності, коли соціальні системи самовідтворюються через мережу комунікацій. Натомість М. Маффесолі переносить акцент із раціонально-інституційних форм єдності на чуттєве співпереживання «ми», на спільний ритм життя, який переживається емоційно, інтуїтивно, але не піддається раціоналізації. Його концепція «емоційної солідаризації» відкриває можливість аналізу нових форм соціальної єдності, властивих постіндустріальним і цифровим суспільствам: від флешмобів та фан-спільнот до волонтерських мереж і громадських ініціатив, де солідарність не декларується, а відчувається. Це – солідарність як естетика буття разом, як афективна соціальність, що підтримує суспільство у його плинній, постмодерній множинності.

В контексті викладених М. Маффесолі уявлень про емоційні спільноти доцільно розглянути ширшу соціокультурну трансформацію, окреслену А. Реквіцом як «суспільство сингулярності» [138]. У цьому типі соціальності логіка унікальності витісняє модерні стандарти раціональної універсалізації: зростає цінність виняткових досвідів, індивідуальних стилів, естетизованих форм самопрезентації. З позицій акторно–мережевої теорії така соціальність постає як конфігурація взаємодій між людськими та нелюдськими акторами –

платформами, алгоритмами, культурними артефактами, які одночасно продукують і підтримують режими винятковості [109]. Розвиток «ринків сингулярності» та культурної економіки формує нові, афективно насичені механізми визнання, що супроводжуються поляризацією між креативними групами й низькокваліфікованими секторами. Норма творчої самореалізації трансформується у тиск постійної самопрезентації, породжуючи системне розчарування та емоційну виснаженість. У підсумку суспільство сингулярності функціонує як мережевий порядок, у якому солідарність стає нестабільною, фрагментованою й опосередкованою технологічними режимами видимості та афективної взаємодії.

При концептуалізації поняття «солідаризм» варто відзначити політологічний підхід до дослідження. У книзі «La société des égaux» П'єр Розанвалон пропонує нову інтерпретацію солідаризму як основи «суспільства рівних», протиставляючи її як ліберальній моделі індивідуальної автономії, так і бюрократичним формам колективізму [141]. Згідно з поглядами науковця, солідарність – це не лише етичне почуття чи моральний імператив, це скоріше політична форма соціального зв'язку, заснована на взаємному визнанні, участі й рівності можливостей. Розанвалон наголошує, що криза сучасної демократії полягає не лише в нерівності доходів, а у втраті соціальної взаємності – того «тканинного зв'язку», який робить суспільство спільнотою, а не просто сукупністю індивідів. Тому він відновлює ідеї французького солідаризму кінця XIX – початку XX ст. (Леона Буржуа, Шарля Жіде, Леона Дюгі), адаптуючи їх до умов глобалізованого, постіндустріального світу.

Сучасні інтерпретації солідаризму пов'язують його з ідеєю нового суспільного договору, в межах якого громадяни визнають взаємну залежність як основу індивідуальної свободи. П. Розанвалон підкреслює, що за сучасних умов принцип рівності має набувати «реляційного» характеру (*égalité relationnelle*): він не зводиться до формальної однаковості чи механічного перерозподілу ресурсів, а передбачає визнання взаємної цінності та значущості кожного члена

суспільства [141]. Таке розуміння рівності й солідарності формує основу демократичного солідаризму, де соціальна згуртованість досягається не завдяки примусу, а через усвідомлену взаємозалежність та активну участь громадян. Отже, у Розанвалона солідаризм – це політична етика взаємності, спрямована на відновлення довіри, соціального діалогу та горизонтальних зв'язків між людьми, які уможлиблюють рівність не як абстрактний принцип, а як реальний соціальний досвід.

Як визначає дослідник Семяновський В. «Солідаризм є ідеологією, світоглядною системою, а також політичною теорією, центральною ідеєю якої є необхідність солідарності та прагнення до компромісу, взаємної довіри та співпраці різних соціальних класів, верств та груп» [44, С.29–32]. Політологічне бачення солідарності висвітлює насамперед інституційні зв'язки та нормативні рамки колективної дії. Проте для розуміння того, як ці зв'язки «збираються» у повсякденних практиках та реальних мережах взаємодії, необхідно звернутися до підходів українських дослідників, які аналізують солідаризацію як багаторівневий процес, сформований взаємодією соціальних агентів у специфічних умовах воєнної та післявоєнної реальності.

Частина науковців у своїх працях зосереджується на концептуальному тлумаченні поняття «солідаризм» та аналізі його еволюції в історичному контексті, підкреслюючи тісний зв'язок цього феномену з політичними й правовими процесами, що відбуваються всередині держави. У межах таких досліджень подається базове уявлення про солідаризм, розкривається його зміст та сутнісні характеристики. До цієї групи належать роботи І. Салтовського [42], Т. Метельової [36, с.203-218], К. Урсуленко [52], Л. Кочубей [29] та В. Данилів [14].

Разом із тим аналіз зазначених публікацій дає змогу констатувати, що більшість із них сформувалася до початку військової агресії РФ, а отже не відображає трансформаційних змін, яких зазнало українське суспільство в нових соціально-політичних умовах. Крім того, у цих працях домінує політичний або

економічний вимір солідаризму, тоді як аксіологічний аспект залишається недостатньо опрацьованим. З огляду на це доцільно зосередити увагу на тих підходах, які репрезентують бачення феномену солідаризму саме в працях українських дослідників.

Зокрема, О. Шевченко у дисертаційному дослідженні «Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні» розглядає солідаризм як перспективну модель розвитку українського суспільства, наголошуючи на необхідності її практичної реалізації після реформування державних і соціальних інститутів [56]. М. Міщенко [37], своєю чергою, інтерпретує солідаризм як діалектичне явище, що ґрунтується на постійній взаємодії індивідуального та колективного начал, і пропонує конкретні стратегії імплементації його базових принципів як на рівні держави, так і громадянського суспільства. Загалом ці дослідження мають стратегічно-прогностичний характер, оскільки солідаризм у них постає радше як перспективна модель майбутнього розвитку, ніж як повністю сформований соціальний феномен. Значна частина наукових робіт присвячена проблемі формування громадянського суспільства України в контексті солідаризму, що розглядається передусім у політичному вимірі та пов'язується з трансформацією політичної культури. Так, Г. Зеленько [26] аналізує становлення громадянського суспільства, порівнюючи український і польський досвід. О. Шевченко наголошує на взаємозумовленості солідаризму та громадянського суспільства, підкреслюючи необхідність удосконалення останнього для утвердження солідаризму як провідного концептуального чинника розвитку України. Подібну позицію поділяє і Л. Кочубей [29], акцентуючи на актуальності цього феномену для сучасного українського суспільства.

Водночас у більшості досліджень солідаризм розглядається в межах політичного дискурсу – як своєрідний «серединний шлях» між лібералізмом і тоталітаризмом. Так, О. Шморгун [58] та Е. Заграва [25] аналізують солідаризм у порівнянні з комунізмом і лібералізмом, підкреслюючи його потенціал як

альтернативної моделі розвитку українського суспільства та політичної системи. При цьому Е. Заграва акцентує увагу на політичному аспекті солідаризму, тоді як О. Шморгун зосереджується на економічному вимірі, обґрунтовуючи корпоративно-солідаристську модель економіки [58, с. 211]. Подібної позиції дотримується і Т. Метельова, аналізуючи безуспішні спроби інституціоналізації елементів солідаризму через програми політичних партій [36, с. 214-215]. В. Воронкова [9] наголошує на необхідності комплексного політичного аналізу солідаризму, розглядаючи різні його моделі (соціал-демократичну, ліберальну, корпоративну, рудиментарну), а також можливості запозичення європейського досвіду. До аналізу зарубіжних практик звертається і Л. Кочубей [29] досліджуючи досвід провідних європейських держав у пошуках оптимальної стратегії розвитку України.

Окрему групу становлять праці, у яких солідаризм осмислюється з філософської перспективи. Так, Т. Метельова [36] розглядає його в онтологічному вимірі, вказуючи на відповідність ідей солідаризму традиціям української філософської думки. Ю. Кальниш [27] аналізує солідаризм у нерозривному зв'язку з феноменом соборності, підкреслюючи його значення для збереження національної ідентичності. О. Шморгун [57] також обґрунтовує органічність солідаризму для України, пов'язуючи його з національно-духовними засадами українського суспільства.

Поряд із теоретичними підходами існують і прикладні дослідження солідаризму. Зокрема, К. Урсуленко [51] пропонує методи вимірювання рівня солідарності в різних сферах соціального та політичного життя, що дає змогу прогнозувати подальші трансформації українського суспільства. В аналітичній доповіді «Суспільна солідарність в Україні: проблеми і політичні засоби їх вирішення» за редакцією О. Майбороди [48] подано емпіричні дані щодо стану солідаризму в сучасній Україні, які мають важливе значення для фіксації динаміки цього феномену.

У низці досліджень також підкреслюється інтеграційна роль конфлікту у формуванні солідарних груп. Так, С. Барсукова аналізує групову солідарність як результат поєднання усвідомлення несприятливих умов, їх узагальнення, пошуку відповідальних та публічної артикуляції проблемної ситуації [48]. Подібні механізми діють і на рівні великих соціальних спільнот, що підтверджується історичними прикладами використання зовнішніх конфліктів для консолідації суспільства.

Український науковець, соціолог Віктор Степаненко зазначає, що у контексті сучасного українського соціологічного дискурсу, солідаризація трактується як динамічний процес формування, підтримання та відтворення солідарних соціальних взаємодій, тоді як солідарність – це вже якісна характеристика цих взаємин, що відображає ступінь їх згуртованості та взаємної підтримки [47, с. 166]. Отже, солідарність можна розуміти як властивість соціального зв'язку, а солідаризацію – як механізм її становлення.

Відомий український соціолог Євген Головаха говорить про необхідність розмежовувати і розрізняти дві форми солідарності – формальну та змістовну. Формальна солідаризація ґрунтується на узурпації об'єднавчої суб'єктності владою, коли правляча еліта нав'язує суспільству безальтернативну єдність за допомогою пропаганди, обмеження свобод, переслідування опозиції та символічних ритуалів лояльності. Така «єдність» є декларативною: люди демонструють відданість державним наративам, але без реальної взаємної підтримки чи критичного осмислення. Класичним прикладом є радянська «солідарність трудящих», що існувала лише на рівні офіційних гасел.

Змістовна солідаризація, навпаки, передбачає наявність суб'єктності у тих, хто об'єднується навколо спільних цінностей і цілей. Вона виникає тоді, коли люди мають реальні підстави для співдії – національно-громадянську ідентичність, участь у громадській активності, готовність до самопожертви заради свободи та незалежності. У такій моделі солідарність є вільним вибором,

а не результатом примусу; вона зміцнює демократію та не створює ризику тоталітаризму.

Під час війни, за спостереженням Головахи, в Україні переважає саме змістовна солідарність, що проявляється у громадянській згуртованості, спільній волі до перемоги, підтримці європейського вибору. Водночас соціологічні моніторинги Інституту соціології НАНУ свідчать про певне послаблення показників громадянської активності та впевненості в майбутньому, що може створити ризик переходу до формальної солідарності [47, с. 168]. Тому вчений наголошує на потребі постійного моніторингу процесів солідаризації, аби вчасно виявляти зміни та підтримувати змістовну, свідому єдність громадян.

Солідаризм функціонує як механізм соціальної мобілізації у кризових умовах, забезпечуючи підвищення рівня соціальної згуртованості та колективної ефективності через синергетичний ефект спільного усвідомлення соціальними групами спільності інтересів і координації їхньої діяльності в межах стратегії адаптивного реагування на загрози. Таким чином, солідаризм можна розглядати як соціологічну парадигму, що спрямована на регулювання соціальної динаміки шляхом забезпечення кооперативних механізмів стабілізації суспільних відносин.

Дослідниця соціальної згуртованості Олександра Дейнеко зауважує, що аналіз українських і пострадянських досліджень демонструє суттєву термінологічну невизначеність у розмежуванні понять «соціальна солідарність» та «соціальна згуртованість» [20]. Значна частина авторів трактує їх як співвідносні або навіть тотожні, зводячи обидва концепти до характеристики соціальної інтеграції та ступеня взаємозв'язку всередині групи чи суспільства. Дейнеко зазначає, що дослідники, зокрема О. Б. Гофман, С. Кравченко та С. Красько, часто використовують категорії “солідарності” і “згуртованості” як взаємозамінні, підкреслюючи їхню спільну належність до аналізу соціальної спільноти та механізмів її єдності. Це свідчить про наявність семантичного

перетину, який зосереджується навколо понять соціальної інтеграції, групової приналежності та ступеня включеності акторів у колективні взаємодії.

Водночас у дискурсі простежується прагнення частини українських соціологів відмежуватися від радянських політичних конотацій, які історично закріпилися за терміном “соціальна згуртованість” [19]. Це зумовлює більш активне використання категорії “соціальна солідарність” у сучасних дослідженнях. Однак історико-політичний контекст не може бути достатньою підставою для сутнісного розрізнення цих понять. Порівняльний аналіз також показує дзеркальну ситуацію у західному науковому просторі, де, навпаки, домінує термін “social cohesion”. Отже, проблемою є не стільки вибір терміна, скільки відсутність чітких концептуальних меж, що потребує більшої теоретичної систематизації й узгодження в соціологічному дискурсі сучасних теорій.

Таким чином, еволюція поняття солідарності у соціології відображає глибинну трансформацію уявлень про природу соціального зв’язку – від структурно-нормативного до процесуально-комунікативного й афективного виміру. Якщо класична традиція (Зіммель, Дюркгейм, Парсонс) розглядала солідарність як інституційну умову соціального порядку, то у XX–XXI століттях вона осмислюється як динамічний процес співбуття, що відтворюється через комунікацію, довіру, символічні взаємодії та емоційні практики. Зіммель трактував солідарність як форму взаємодії, Габермас – як результат комунікативної згоди, Бурдьє – як ефект відтворення символічних структур влади, Гідденс – як прояв рефлексивної довіри у світі ризику, а Луман – як комунікаційний код, що забезпечує стабільність систем.

У традиції постмодернової теорії пропонується постраціональне розуміння солідарності – як форми чуттєвого співпереживання та «буття разом», заснованого не на раціональних нормах, а на спільному ритмі життя, афектах і колективних емоціях. Солідарність у нього постає як естетичне переживання спільності, як тимчасове «ми», що формується у мережах, медіаобразах, міських

і цифрових племенах. Таким чином, еволюція поняття солідарності свідчить про перехід від стабільних інституційних форм єдності до плинних, ситуативних і афективних зв'язків, які відтворюють нову соціальність XXI століття.

Отже, у руслі цієї інтелектуальної траєкторії поняття солідарності поступово змінюється від структурно-нормативних до процесуально-реляційних, символічних і афективних форм. Якщо класична соціологія шукала засади соціальної єдності в інституціях і нормах, то сучасна – у комунікації, довірі, взаємному розумінні, емоціях і тимчасових спільностях. Така еволюція свідчить, що солідарність у XXI столітті більше не є стійкою формою соціального порядку, а стає плинним процесом взаємного зв'язування, який відтворюється у множинних контекстах – від локальних громад до цифрових мереж.

1.2 Еволюція форм солідаризму: від інституційних до мережево-плинних форм взаємодії

Теорії XX століття демонструють поступову еволюцію у розумінні солідарності - від уявлення про неї як статичну соціальну єдність до трактування як динамічної, комунікативної та рефлексивної взаємності. Соціальні трансформації спричиняють еволюцію форм солідаризму, що відображає зміну способів суспільного порядку, конфігурацій соціальних відносин і модусів соціальності. Соціальність у цьому контексті можна розглядати як інтерсуб'єктивний фон суспільного життя, що забезпечує формування порядку, колективної ідентичності, ціннісно-нормативних структур і інституційної матриці соціальної системи. Ці питання традиційно перебували у центрі уваги класиків соціології – Г. Тарда, Ф. Тьонніса, М. Вебера, Г. Зіммеля, а в сучасному теоретичному полі розвиваються в працях М. Маффесолі, Дж. Уррі, З. Баумана, П. Штомпки, Б. Латура, М. Кастельса, М. Маклюена.

Соціальність охоплює як структурні, так і символічні виміри суспільного життя - від нормативно інституційних моделей поведінки до неформальних практик довіри, взаємопідтримки та співпраці, у межах яких формуються різні модуси соціальних відносин: від стабільних інституційних до ситуативних, мережових і афективних. Аналіз соціальності дозволяє виявити не лише умови виникнення солідарності, але й механізми її відтворення та підтримки в умовах постійної соціальної динаміки.

З огляду на це, дослідження концепції солідаризму передбачає насамперед аналіз сутнісних рис соціальності як середовища формування системи соціальних зв'язків та взаємодій. В більшості соціологічних теорій, соціальність можна трактувати як сукупність принципів організації інституційної матриці суспільства, мережі фігурацій суспільних відносин та системи усупільнення, які разом формують структурований суспільний порядок. У такому розумінні соціальність виступає своєрідним уявним фреймом суспільного життя, який забезпечує формування та функціонування суспільства. Соціальність безпосередньо пов'язана з нормативною структурою (нормативно–регулятивними правилами, приписами, культурними патернами, моделями та зразками поведінки), які формують моделі суспільно узгодженої поведінки в суспільстві. У цьому контексті соціальність зводиться до спільнодієвих форм повсякденної активності та інтерації, узгоджених із морально-нормативними приписами, які панують у сучасному соціокультурному та міжособистісному полі і сприймаються як суспільно схвальні моделі поведінки.

Як соціокультурний феномен соціальність має специфічні форми фігурацій, які обумовлені культурним та історичним ландшафтом суспільства. Це означає, що форма організації суспільного життя і особливості переживання повсякдення залежать від контекстуальних чинників – таких як домінуюча ідеологія, ціннісно–нормативна та інституційна матриця суспільства.

Особливу цінність має динамічний і процесуальний характер соціальності, що контрастує з традиційними підходами, у яких соціальне розглядалося як

продукт уже сформованих відносин чи інституцій. Цю ідею підтримують і українські дослідники О. Кузь та Т. Гетало, які визначають соціальність як «специфічний, наділений смислом спосіб комунікації суб'єктів, що породжує в міру свого розвитку як інтегративні властивості цих суб'єктів, так і опосередковані цими властивостями форми самої комунікації» [30].

Динамічний характер соціальності виявляється у зміні форм соціальної взаємодії та структури суспільства у різні історичні епохи. Її зміст і функції трансформуються разом із розвитком суспільних відносин, ціннісних систем і технологічних засобів комунікації. Відповідно, порівняльний аналіз соціальності традиційного, модерного та постмодерного суспільств дає змогу простежити ключові етапи еволюції форм солідаризму.

Для традиційного суспільства, заснованого на звичаї, релігії та родових зв'язках, характерною є солідарність як природна форма соціальної єдності, що підтримує цілісність колективу через спільні цінності, моральні норми й символічні практики. Основою соціального порядку виступають не інституції чи право, а моральна згода та колективна свідомість, які задають рамки поведінки індивідів і регулюють відносини між ними. Як підкреслює Е. Дюркгейм, «індивід належить не собі самому, а суспільству, і суспільство визначає обсяг його прав і обов'язків» [95, с. 82].

Класичний опис цього типу соціальної інтеграції запропонував Еміль Дюркгейм, який визначив її як механічну солідарність – форму згуртованості, засновану на подібності членів спільноти. У межах механічної солідарності суспільство функціонує як моральна цілісність, де індивідуальна свідомість майже не відокремлена від колективної. За Дюркгеймом, «чим більше колективна свідомість перевищує індивідуальну, тим сильніше суспільство тримає своїх членів разом» [95, с. 129]. Люди об'єднані спільною вірою, походженням і способом життя; вони мислять і діють за єдиними зразками, що відтворюються через традиції, ритуали та колективну пам'ять. Така форма солідаризму підтримується авторитетом звичаю і закріплюється через

моральний тиск громади, що гарантує стабільність і непорушність соціального порядку.

Близькою за змістом до цієї моделі є концепція *Gemeinschaft* (спільноти), запропонована Фердинандом Тьоннісом. Він розглядав традиційне суспільство як органічну єдність, побудовану на почутті приналежності, взаємній довірі та емоційних зв'язках, а не на формальному договорі. «У спільноті ми пов'язані як живі істоти, природною волею; у суспільстві – лише розрахунком і угодою» [158]. У межах *Gemeinschaft* панує *Wesenwille* – «природна воля», яка виражає колективне прагнення до співбуття. Спільнота функціонує як морально-етичний організм, у якому кожен індивід є невід'ємною частиною цілого, а соціальні зв'язки мають персоналізований, теплий і стабільний характер [158, с. 35-36].

Модуси солідарності в традиційному суспільстві визначалися на основі релігійних і морально-нормативних приписів, приналежності до родини і територіальної громади. Солідарність, заснована на родинних відносинах, ґрунтувалася на кровній спорідненості, спільній праці та взаємній підтримці, що забезпечувала фізичне виживання спільноти. Як зазначає М. Вебер, «родові зв'язки – це первинна форма соціальної відданості, у якій почуття честі, обов'язку та допомоги нерозривно пов'язані» [165, с. 243]. Релігійно-моральна солідарність формувалася через колективні вірування, культ і ритуали, які створювали сакральний порядок і почуття єдності перед вищими силами. Дюркгейм у праці «*Les formes élémentaires de la vie religieuse*» (1912) підкреслював, що саме релігія є «найпотужнішим механізмом морального об'єднання людей», бо «через колективні обряди люди відчують себе частиною одного й того самого морального цілого» [22]. Солідарність на основі територіальної приналежності (громади) виникла з необхідності спільного користування землею, взаємодопомоги в господарстві та захисту від зовнішніх загроз, виступаючи водночас соціальним і економічним механізмом інтеграції. У такій формі солідаризму головними чинниками є взаємна підтримка,

відповідальність і традиційний розподіл ролей, які утримують громаду як єдине ціле.

Важливою характеристикою традиційних форм солідаризму є їх моральна обов'язковість і замкненість. Вони забезпечували згуртованість насамперед усередині локальної спільноти – роду, села, релігійної громади – і рідко виходили за її межі. Принцип «свій – чужий» визначав моральну географію соціального світу, у якій взаємна підтримка поширювалася лише на членів спільноти.

На відміну від пізніших форм (модерної чи постмодерної соціальності) традиційна не є результатом свідомого вибору чи раціональної угоди, а виникає природно, з життя спільноти. Як зазначав Дюркгейм, «у суспільствах із механічною солідарністю моральний консенсус має силу інстинкту» [95, с.167]. Саме тому вона забезпечувала соціальну стабільність і тяглість, але водночас обмежувала розвиток індивідуальної автономії, що згодом стало передумовою переходу до нових, органічних та комунікативних форм солідаризму.

Таким чином, солідаризм традиційного суспільства виступає як етико-культурна форма єдності, що ґрунтується на подібності, спільному способі життя та колективній моралі. Його ключовими ознаками є: безпосередність і стабільність соціальних зв'язків; домінування морального й релігійного авторитету над раціональними нормами; відсутність функціонального поділу праці як основи інтеграції; спадковий, невивірковий характер соціальної ідентичності.

В оптиці функціонального аналізу, домінуючої метатеорії модерного суспільства, солідарність означала інтеграцію через норми й цінності, то в комунікативних і системних підходах вона розглядається як процес взаємного визнання та взаємодії у складному середовищі. Підтвердженням, є той факт, що в індустріальному суспільстві солідарність мала переважно інституційний і нормативний характер, то в умовах постмодерності вона набуває мережевої, комунікативної та афективної природи. Така динаміка свідчить про перехід від

структурно стабільних до процесуально-гнучких форм взаємодії, де солідарність постає не як фіксована соціальна норма, а як механізм спільнодії і довіри, що постійно відтворюється у множинних контекстах сучасного суспільства.

Зміни, що відбуваються впродовж останніх десятиліть, радикально трансформують саму природу соціальності, тобто ті зв'язки, які формують мережу взаємозалежностей між індивідами, групами й інституціями. Якщо у теоріях класичної соціології здебільше суспільство трактувалося як структурована цілісність, де солідарність забезпечується через норми, інститути та спільні цінності, то сучасна доба виявляє рухливість, децентралізацію та ситуативність соціальних зв'язків. Соціальність більше не ґрунтується на стабільних інституційних основах – вона постає як плинна мережа взаємодій, що постійно перебудовується під впливом цифровізації, активної мобільності та нових комунікативних практик.

Вивчення соціальності як динамічного простору солідаризації особливо важливе в контексті сучасних процесів глобалізації, цифровізації та соціокультурних зрушень. Саме в цьому просторі відбувається переосмислення традиційних форм соціальності – від колективної ідентичності та нормативної згуртованості до більш відкритих, гнучких, мережевих форматів спільнодії. Соціальність у цьому сенсі є не лише об'єктом опису, а й методологічною рамкою аналізу, що дозволяє простежити, як різні соціальні контексти – інституційний, комунікативний, символічний, емоційний стають підґрунтям для формування нових форм солідаризму. Таким чином, саме соціальність є тим середовищем, у якому солідарність постає не як задана структура, а як живий процес соціального зв'язування, що відтворюється через практики взаєморозуміння, довіри та спільної дії.

Актуальні умови швидких соціокультурних та інституційних змін актуалізують появу нових фігурацій соціальності: цифрових мережевих спільнот, громадського активізму, кооперативних і волонтерських практик,

горизонтальних форм соціальної самоорганізації. Як зазначає польський соціолог П. Штомпка, «форми суспільного життя – це конфігурації соціальних відносин, що визначають і кшталт соціальних явищ, і характер індивіда» [59, с.40]. Відтак, сучасний стан соціальності породжує не лише зміну форм соціальної взаємодії, а й нове змістовне наповнення ідеї солідаризму, що проявляється у проактивних діях соціальних агентів.

У цьому контексті відбувається еволюція самого феномену солідаризму – від його класичних, інституційних форм до мережево–плинних практик взаємодії, у яких єдність спільнот виникає не через примус або традицію, а через тимчасові, афективні й комунікативні зв'язки. Сучасні соціальні відносини дедалі частіше організовуються у вигляді горизонтальних мереж, у яких солідарність не нав'язується зверху, а спонтанно виникає знизу – як реакція на спільні виклики, ризики чи емоційні переживання.

Така трансформація соціальності відображає перехід від модерного суспільства порядку до постмодерного суспільства взаємозв'язків, де основними ресурсами є не статус чи інституційна належність, а комунікація і мережева участь. У мережевій логіці суспільства солідарність втрачає ознаки сталої структури й набуває динамічного, процесуального характеру. Вона існує не як стабільний інститут, а як режим взаємодії, що постійно відтворюється у цифрових комунікаціях, локальних ініціативах і спільних практиках взаємодопомоги.

Отже, якщо інституційна солідарність забезпечувалася нормативною узгодженістю дій у межах стабільних структур, то мережево-плинна солідарність постає як результат міжособистісної довіри та емоційної співпричетності у динамічних мережах взаємодії. Мережева солідарність відтворюється у просторах щоденної комунікації – у цифрових мережах, волонтерських рухах, громадських ініціативах, творчих або культурних спільнотах. Така солідарність не має чітких меж, проте має високу адаптивність:

вона швидко з'являється у кризових ситуаціях і здатна підтримувати соціальну згуртованість навіть без централізованого керування.

У підсумку, еволюція форм солідаризму відображає ширший процес зміни типу соціальності – від “структурно-стабільно-інституційної” до “мережево-плинно-афективної”. У сучасних умовах війни, цифровізації та глобальної нестабільності саме такі гнучкі форми солідаризації забезпечують суспільний порядок, формуючи нові механізми взаємної підтримки й колективної дії.

З огляду на сучасну цифровізацію суспільного життя, що дедалі більше функціонує на основі алгоритмів ШІ, цілком слушною видається теза Б. Латура про «численні сутності, які сьогодні стукають у двері наших спільнот» [32, с.247]. До таких «сутностей» можна віднести нову форму акторно-мережевої взаємодії, у межах якої люди співпрацюють із «розумними» не-людськими актантами: алгоритмами, цифровими платформами, автоматизованими системами. Це явище створює гібридні типи соціальних зв'язків, у яких провідну роль починають відігравати цифрові актори (актанти) – ті самі «не-люди» у термінології Латура.

Цифрові актанти не можна розглядати як пасивні технічні посередники у соціальних комунікаціях, адмініструванні чи управлінні. Здебільше, нелюдські актанти фактично стають активними співтворцями соціального світу – своєрідними техносуб'єктами (мобільні застосунки, системи зі штучним інтелектом, нейромережі, чат-боти), які формують нові культурні значення і соціальні практики. Інтегровані у матеріальну тканину соціальної реальності, технологічні агенти не лише опосередковують взаємодію, а й беруть участь у формуванні «рухливих асоціацій» [32]. У результаті соціальність набуває характеру гібридних конфігурацій, що виникають у процесі взаємодії людських і нелюдських акторів.

Таким чином, у добу медіасистем і цифрових платформ технології інтегруються у тканину повсякденності, стаючи активними елементами соціальної взаємодії. На думку української дослідниці Олени Ходус, в умовах

масштабних інтервенції сучасних ІТ-технологій майже в усіх сферах людського досвіду, відбувається зміна самої природи соціальності (на макро-, мезо-, макрорівні її прояву), яка не просто виявляється опосередкованою гаджетами з екранним інтерфейсом [53]. Соціальні групи включають технологічні артефакти у власні практики, культурні коди та комунікативні процеси. У результаті вони функціонують як повноправні актанти соціального світу, залучені до формування символічних значень і мережових конфігурацій сучасної соціальності [85, с.98].

Згідно з базовими положеннями солідаризму, у періоди глибоких системних трансформацій зростає потреба у мобілізаційних практиках спільноті, коли різні соціальні групи усвідомлюють спільність інтересів і здатні координувати власні дії задля збереження соціальної цілісності. Такий синергетичний ефект солідаризації виступає адаптивним механізмом суспільства, що реагує на кризові процеси та сприяє відновленню соціальної рівноваги.

Ідеологія солідаризму, сформована на основі модерної концепції соціальної солідарності, у сучасних умовах зазнає суттєвих смислових змін. Її зміст наповнюється новими інтерпретаціями, що відображають гносеологічний поворот у розумінні соціального: від структурно-нормативних моделей до процесуально-комунікативних, мережових і афективних форм взаємодії.

Соціокультурні умови нової соціальності (цифровізація, глобалізаційні процеси, гібридні загрози, зростання горизонтальних зв'язків і мережових комунікацій), створюють передумови для переосмислення базових засад солідаризму як соціального феномена. У цьому контексті солідаризм перестає бути виключно інституційною чи нормативною формою соціальної єдності. Він трансформується у напрямку гнучких, ситуативних і комунікативних практик, що виникають у відповідь на конкретні виклики – воєнні, політичні, культурні, інформаційні.

Отже, в онтологічному вимірі нової соціальності солідаризм виступає не стільки ідеологічним конструктом, скільки механізмом самоорганізації та підтримки взаємності у суспільстві, яке перебуває в стані постійних змін. Такий підхід потребує подальшої концептуалізації поняття солідаризму з урахуванням умов сучасної соціальної динаміки, що зумовлює перехід від класичних інституційних форм єдності до мережево-плинних форм соціальної взаємодії (див. Табл. 1.1.)

Таблиця 1.1

Типологія форм солідаризму

Тип солідаризму	Засновники, науковці	Основні характеристики	Тип соціальності	Функції солідарності
Інституційний	Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Ф. Тьонніс	Ґрунтується на нормативно–ціннісній єдності, інституціях і спільних моральних нормах; забезпечує інтеграцію через інституційні механізми.	Традиційна	Підтримання соціального порядку, стабільності та нормативної узгодженості дій.
Комунікативний	Ю. Габермас	Виникає через мовленнєву взаємодію, спрямовану на взаєморозуміння; базується на довірі, визнанні та аргументованій згоді.	Модернова	Координація дій через діалог; формування демократичної спільності.
Символічний	П. Бурдьє	Формується через габітус і поле; відтворює спільність на основі культурних кодів, престижу й символічного капіталу; має стратифікаційний характер.	Постмодерна	Відтворення соціальної ідентичності; підтримання групової належності та меж.

Рефлексивний	Е. Гідденс	Ґрунтується на довірі до абстрактних систем, саморефлексії та управлінні ризиками; соціальні зв'язки – гнучкі й тимчасові.	Постмодерн ова	Підтримання довіри та орієнтації в умовах невизначеності; адаптація до змін.
Системний	Н. Луман	Солідарність як комунікаційний код; не потребує морального підґрунтя; функціонує як операційна форма довіри, що знижує складність системи.	Постмодерн ова	Збереження стабільності соціальних систем; узгодження між підсистемами.
Мережевий	М. Маффесолі, М. Кастельс, З. Бауман	Заснований на афективній і естетичній взаємності; виникає у спільному переживанні, дії чи ритуалі; плинний і горизонтальний.	Постмодерн ова, цифрова	Формування тимчасових спільнот; підтримка соціальної згуртованості у кризових і цифрових контекстах.

Еволюція соціальності від традиційних до сучасних форм відображає зміну способів організації соціальних зв'язків і механізмів їх координації. Якщо традиційна соціальність ґрунтувалася на локальній спільності, нормативній єдності та відтворенні стабільних форм взаємодії, а модерна – на інституційній регуляції, функціональній взаємозалежності та системній інтеграції, то постмодерна соціальність характеризується плинністю, множинністю ідентичностей та мережевим характером взаємодій. У логіці акторно-мережевого підходу ці зміни означають перехід від відносно стабілізованих соціальних структур до динамічних гетерогенних конфігурацій, що формуються у процесі взаємодії людських і нелюдських акторів. Така трансформація свідчить про зміщення від структурно закріплених форм соціальної інтеграції до

процесуальних, мережевих і ситуативних режимів солідарності, які постійно відтворюються в умовах цифровізованого та соціально мінливого середовища.

Сучасна ситуація в українському суспільстві, сформована під впливом системних наслідків російсько-української війни, швидкоплинних глобалізаційних процесів і кризи довіри – як на інституційному, так і на особистісному рівнях, висуває на передній план необхідність нового осмислення механізмів соціальної взаємодії у всіх вимірах соціокультурної реальності. Зростаюча фрагментація соціальної структури, поляризація цінностей і множинність соціальних ідентичностей зумовлюють потребу у перегляді класичних моделей соціальної єдності.

Традиційні соціологічні концепції солідаризму, що були визначальними для теоретичної думки XIX–XX століть (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс), нині виявляються недостатніми для пояснення новітніх форм соціальних відносин, які формуються у постіндустріальному, цифровому та воєнному контексті. У таких умовах поняття «солідаризм» набуває оновленого аналітичного змісту, стаючи інструментом інтерпретації соціокультурних трансформацій, що визначають становлення «нової соціальності».

Ця нова соціальність характеризується гнучкістю, ситуативністю та гібридністю – властивостями, які відображають стан нестабільності, кризи й багатовимірності сучасного суспільства. Вона є показником не лише соціальних викликів, а й нових можливостей для формування спільного простору довіри та взаємодії. Концепт солідаризму у такому контексті виходить за межі традиційного нормативного ідеалу єдності, пропонуючи альтернативне бачення соціальної інтеграції – як плинного, комунікативного та символічного процесу, що відтворюється у повсякденних практиках, публічному дискурсі та політичному полі.

Рефлексивне осмислення феномену солідаризму дозволяє не лише простежити зміни у формах соціального згуртування, а й виявити, як нові типи солідарності проявляються у науковій, публічній та політичній комунікації. Це

відкриває можливість для переосмислення понять солідарності, згуртованості, соціального капіталу й взаємодії в умовах воєнних, культурних і технологічних трансформацій сучасної України.

Доведено, що вивчення солідаризму як теоретичної рамки сучасної соціальності має не лише наукове, а й практичне значення. Воно створює підґрунтя для аналізу соціальної інтеграції, низового активізму та культурної консолідації, а отримані результати можуть бути використані для розробки стратегій згуртованості, формування державних і громадських політик соціальної єдності та переосмислення ролі солідарності в умовах війни і повоєнного відновлення, цифрової модернізації та зростаючої фрагментації суспільства.

1.3 Методологія дослідження солідаризму в умовах сучасної соціальності

Проблематика солідаризму у сучасній соціології дедалі частіше розглядається не як питання структурної інтеграції чи нормативної єдності, а як постійний динамічний процес соціальної взаємодії, що відтворюється через практики, медіадискурси, спільне переживання емоцій та цифрові соціальні мережі взаємодії. Методологічне поле аналізу солідаризму формується на перетині кількох впливових теоретичних напрямів – від теорії практик до реляційної соціології, які пропонують різні способи осмислення солідарності в умовах культурної глобалізації, суспільних ризиків та цифрової комунікації.

Описуючи сучасний стан суспільства, соціологи дедалі частіше акцентують увагу на глибинних онтологічних зрушеннях соціальної реальності, що конститується у просторі цифрових мереж, гібридних комунікацій, ситуативних форм взаємодії та афективної координації соціальних дій. Концепт нової (постсучасної) соціальності фіксує методологічний поворот від класичного уявлення про суспільство як відносно стабільну, ієрархічно впорядковану

систему інституцій, норм і ролей до бачення соціального як плинної, мережевої, реляційної та емоційно насиченої реальності. У межах цього зсуву соціальність осмислюється через такі концепти, як «плинна сучасність» З. Баумана [63], «нові мобільності» Дж. Уррі [161], інформаційна соціальність С. Лаша [118], мережеве суспільство М. Кастельса, реляційна природа соціальних відносин у працях П. Донаті, М. Емірбайєра та Х. Уайта [167; 168], сингуляризована соціальність А. Реквіца [137-138], а також концепція емоційних спільнот М. Маффесолі [127].

В умовах соціальності цифрового суспільства солідарність втрачає ознаки інституційного обов'язку і встановленої традиційної цінності (що було характерно для класичного розуміння концепції солідаризму) і дедалі більше набуває характеру процесуального ефекту взаємодії, що формується через цифрові платформи і алгоритми, має динамічний, ситуативний, мережевий характер. Ці обставини вимагають іншої (на відміну від класичної теорії) методологічної оптики дослідження здатної фіксувати процесуальність, динамічність, реляційність і гетерогенність соціальних відносин. У цьому сенсі сучасна соціальність не заперечує класичних соціологічних підходів щодо розуміння солідаризму, а радше актуалізує дослідницьку увагу на мережевий і динамічний характер спільнот. Для визначення методологічної рамки наукової роботи варто зафіксувати основні концептуальні засади теоретичних підходів до вивчення феномену солідаризму. Таку рамку забезпечує поєднання реляційної соціології та акторно–мережевої теорії (ANT), які, попри певні відмінності, мають спільний методологічний вектор: відмову від субстанційного розуміння соціального та перехід до аналізу відносин, асоціацій і мережевих конфігурацій.

Наприкінці XX століття в соціологічному дискурсі формується акторно–мережева теорія, що виникла в межах досліджень науки і технологій (Science and Technology Studies, STS) та запропонувала принципово нове бачення природи соціального. Розроблена Джоном Ло, Бруно Латуром і Мішелем Каллоном, ця теоретична перспектива розглядає соціальність як динамічну конфігурацію зв'язків і асоціацій між людськими та нелюдськими елементами – від інституцій

і технічних інфраструктур до матеріальних артефактів і цифрових платформ [121; 119; 77]. На відміну від класичних підходів, ANT наділяє здатністю діяти не лише індивідів, а й нелюдських агентів: комп'ютери, алгоритми, мережеві архітектури, технічні стандарти. У такому баченні соціальне не передує зв'язкам, а народжується з них; не є структурою, а є процесом постійного переплетення акторів різної природи. Як зазначає Б. Латур, “будь-яка річ, яка змінює стан речей, створюючи різницю, є актором – або, якщо вона ще не має фігурації, актантом” [119, с.71-75]. Окреслена концептуальна інтерпретація акторно-мережевої теорії і теоретичні засади реляційної соціології створюють підстави для її використання не лише як теоретичної моделі, а як методологічної рамки дослідження. Зміщення фокусу з фіксації практик солідаризму на їх інтерпретацію через мережевий аналіз матеріально-семіотичних актантів, дозволяє адаптувати ANT до емпіричного вивчення солідаризму в умовах сучасної, мережевої та сингуляризованої соціальності.

Джон Ло в роботі “*After Method: Mess in Social Science Research*” позиціонує ANT не як традиційну метатеорію у стилі структурно-функціональної рефлексії, а радше як методологічний підхід, орієнтований на ретельне описування процесу формування мережевих відносин актантів [121]. Ця методологічна позиція узгоджується з сучасними інтерпретаціями, за якими ANT виступає матеріально-семіотичним методом дослідження складних конфігурацій людських і нелюдських актантів, а не класичною теоретичною системою, що пояснює соціальні явища через абстрактні теоретичні закони.

Базовим методологічним принципом, спільним для реляційної соціології та ANT, є процесуальна (динамічна) онтологія соціального. Основу для формулювання цього принципу запропонував М. Емірбайєр, який визначив реляційний підхід як альтернативу «суб'єктивістській соціології», що мислить акторів і структури як стабільні сутності [97]. Натомість реляційна соціологія зосереджується на «транзакціях, процесах і потоках», у межах яких і конститується соціальне. Соціальне не розглядається як сукупність

автономних індивідів або надіндивідуальних структур, а постає як результат відносин, що постійно відтворюються у процесі взаємодії. У цьому сенсі солідарність не є наперед заданою властивістю спільноти, а виникає як ефект реляційних конфігурацій, тобто певного способу зв'язування акторів, практик, норм і ресурсів у конкретному соціальному контексті.

Таким чином, реляційний підхід, як методологічна позиція спрямований на подолання суб'єктивістських моделей суспільства та формування такого бачення соціальної реальності, у межах якого визначальним є не автономний індивід чи стабільна структура, а відносини, процеси та конфігурації взаємодії, через які соціальне постійно відтворюється.

Соціальні чесноти (*virtù sociali*), згідно реляційної соціології П. Донаті, розглядаються як одне з базових аналітичних понять, що фіксує емерджентний характер соціального порядку. Вони не зводяться до індивідуальних моральних диспозицій, а постають як результат і водночас умова відносин між людьми, у межах яких продукуються так звані «реляційні блага». *«Згідно з реляційною соціологією... ці блага є емерджентними sui generis відносинами виробляються суб'єктами, які рефлексивно орієнтуються один на одного, щоб створити відносини, з яких виходять вигоди для всіх, хто в них бере участь»* [93, с.239].

Реляційні блага (соціальність, солідарність, справедливість та субсидіарність) є результатом відносин і мають власний онтологічний статус, що підтверджує ідею, що вони не можуть бути створені індивідуально або поза соціальними відносинами. П. Донаті наводить приклад формування реляційних благ, стверджуючи, що невеликі сімейні або локальні об'єднання, зберігаючи власну автономію, формують мережу або асоціацію «другого рівня», спрямовану на взаємну підтримку, координацію дій чи волонтерську діяльність між окремими місцевими осередками [93].

Аналогічно, великі мережі соціальних кооперативів, що об'єднують значну кількість учасників, здатні формувати на певній території щільну

соціальну тканину солідарності. Такі форми соціальної інтеграції дослідник визначає як «вторинні реляційні блага» – не тому, що вони є менш значущими, а тому, що їхня реляційність не має характеру безпосередньої міжособистісної взаємодії «віч–на–віч». Взаємодія опосередковується непрямими відносинами асоціативного типу, що поєднують індивідів, групи й організації у ширші мережеві конфігурації [93, с.240].

Вторинні реляційні блага принципово відрізняються від колективних благ, які продукуються жорстко ієрархізованими структурами, оскільки ґрунтуються на горизонтальній взаємодії та взаємному визнанні учасників. Водночас вони відрізняються і від партикуляристських, замкнених благ, характерних для лобістських угруповань чи кримінальних синдикатів. Навпаки, вторинні реляційні блага мають відкритий, публічний характер і приносять користь ширшій спільноті – територіальній або функціональній – у межах якої вони інтегровані та постійно відтворюються.

У цьому сенсі не випадковими є паралелі, які проводяться між реляційною соціологією та акторно-мережевою теорією. Обидва підходи фокусуються на аналізі динамічних мереж, у яких соціальний порядок постає як результат безперервного відтворення, трансляції та стабілізації зв'язків між множинними елементами. Соціальне розуміється не як заздалегідь задана структура, а як ефект взаємодії, що формується у постійному процесі.

Разом із тим між цими теоретичними програмами існують принципові відмінності, що мають суттєве методологічне значення. Лише реляційна соціологія у версії М. Емірбайєра повністю інтегрує ключову установку акторно-мережевої теорії – принцип узагальненої симетрії, визнаючи агентність як людських, так і нелюдських акторів у процесі конструювання соціальної реальності [97; 119]. У такій перспективі соціальне постає як гетерогенна мережа, у якій матеріальні об'єкти, технології, інфраструктури, платформи та символічні елементи виступають повноцінними актантами, що беруть активну участь у формуванні систем взаємодії та солідарності [119].

Натомість реляційні підходи, пов'язані з іменами П. Донаті та Г. Уайта, зберігають антропоцентричну онтологічну позицію, обмежуючи агентність виключно людськими акторами [94]. У межах реляційної соціології, представленої працями П. Донаті, М. Емірбайєра та Х. Уайта, соціальні відносини концептуалізуються передусім як власне соціальні зв'язки між людськими акторами, що мають емерджентний характер і не зводяться до індивідуальних властивостей чи інституційних структур. Матеріальні та технічні елементи у цій перспективі зазвичай розглядаються як умови, ресурси або контексти дії, які опосередковують взаємодію, але не наділяються самостійною агентністю у процесі формування соціального порядку.

Натомість ANT, розроблена у працях Дж. Ло, Б. Латура та М. Каллона, радикально розширює реляційний підхід, виходячи за межі антропоцентричного розуміння соціального. У межах ANT матеріальні й технічні об'єкти (технології, інфраструктури, документи, цифрові платформи) трактуються як повноцінні актанти, які поряд із людськими акторами беруть участь у збиранні, стабілізації та трансформації мережових конфігурацій. Соціальна реальність у цій перспективі постає як результат взаємодії гетерогенних елементів, де об'єкти не лише опосередковують дію, а й активно впливають на її перебіг, формуючи матеріально-семіотичні мережі взаємодій, які продукують та підтримують соціальні явища. В цій перспективі всі «учасники» взаємодіють у гетерогенних конфігураціях без апіорного розподілу на активних і пасивних [120].

Таким чином, зіставлення реляційної соціології та акторно-мережевої логіки дозволяє не лише окреслити спільне методологічне поле, а й чітко зафіксувати межі різних онтологічних рішень у сучасній соціології. Це має принципове значення для дослідження нових форм солідаризму, де взаємодія і соціальні відносини дедалі частіше опосередковуються технологіями, алгоритмами, цифровими платформами та матеріальними актантами.

Згідно методологічних основ теорії практик П'єра Бурдьє солідарність може бути осмислена не як нормативний принцип або моральна установка, а як

соціальна практика, що конструюється й відтворюється у структурованому просторі соціальних відносин. Такий підхід передбачає відмову від субстанційного трактування солідарності на користь її розуміння як результату синергії між габітусом, наявними капіталами та полем, у межах яких індивіди та групи діють не завжди рефлексивно, але відповідно до набутих практичних схем сприйняття, уявлення й безпосередньо дії.

За теорією П. Бурдьє, соціальні практики не є довільними або суто рефлексивними актами, а постають як практичні відповіді на структурні умови існування, вбудовані в габітус, «систему стійких, транспонованих диспозицій, структуровані структури, схильні функціонувати як структуруючі структури, тобто як принципи, що породжують та організовують практики та уявлення» [72, с.52]. Зазначимо, що генеративні принципи практик, які самі по собі не є ні повністю структурними, ні повністю свідомими. У цьому сенсі солідарність як практика виникає не з абстрактної ідеї «спільного блага», а є результатом інкорпорованих диспозицій габітусу, які структурно спрямовують дії агентів і водночас відтворюють соціальний порядок через повсякденні дії. Таким чином, солідарна дія є «зрозумілою» для акторів, оскільки відповідає їхньому практичному чуттю (*sens pratique*) і здається єдиною можливою або «правильною» у конкретній ситуації.

Солідарність не існує поза соціокультурним полем суспільства. Її форми залежать від історичних, культурних і технологічних чинників. Варто враховувати, як саме контекстуальні умови модифікують режими спільнодії. Методологічно це означає, що аналіз не може бути універсалістським, оскільки повинен враховувати локальні соціокультурні умови (наприклад, український досвід війни, волонтерства, громадянської активності). Цей принцип ґрунтується на герменевтичній традиції Г.-Г. Гадамера та П. Рікера, а також на феноменології соціального досвіду А. Шюца, у межах яких соціальна реальність постає як смислова структура, що конститується в процесі інтерпретації повсякденних дій і взаємодій. Солідарність у такій перспективі не розглядається як

універсальна або позаісторична категорія, а осмислюється як контекстуально зумовлений феномен, значення якого формується в конкретних соціокультурних, історичних і комунікативних умовах.

Дослідження солідарності з позиції контекстуальності передбачає реконструкцію тих змістовних сенсів, у межах яких актори інтерпретують власну залученість до спільних дій, а також аналіз локальних режимів значення, що надають солідарності певної форми й нормативного змісту. Йдеться про виявлення унікальних соціокультурних конфігурацій, у яких солідарність проявляється – від локальних волонтерських мереж і територіальних спільнот до цифрових громад, що об'єднують людей на основі спільного досвіду, афективної залученості та розділених наративів.

У цьому сенсі солідарність постає як інтерпретативно сконструйована практика, вкорінена в життєвому світі акторів, де значення взаємної підтримки, відповідальності та спільнотії набувають сенсу лише в межах конкретних контекстів взаєморозуміння. Такий підхід дозволяє уникнути редукції солідарності до абстрактної норми або структурної функції, натомість зосереджуючи увагу на процесах смислотворення, через які соціальні зв'язки стають значущими й дієвими.

Методологічно важливою для аналізу солідаризму є дослідження соціального капіталу. Солідарні практики (участь у взаємодопомозі, волонтерстві, підтримці «своїх») водночас є механізмами накопичення й конвертації соціального капіталу, оскільки вони розширюють мережі взаємних зобов'язань. У сучасному соціологічному дискурсі концепт “соціальний капітал” використовується для позначення сукупності соціальних зв'язків, нормативних очікувань і структур довіри, що забезпечують координацію колективних дій у межах спільнот і ширших соціальних утворень. У цьому сенсі соціальний капітал відображає потенціал соціальної інтеграції та здатність суспільства до самоорганізації, взаємної підтримки й колективної мобілізації, що набуває особливої значущості в умовах кризових трансформацій і воєнних викликів.

Класична інтерпретація феномену соціального капіталу простежується у концептуальній диференціації між індивідуалістичним та колективістським підходами. Так, П. Бурдье трактує соціальний капітал як форму символічного та ресурсного привілею, що функціонує як приватне благо і забезпечує індивідам доступ до соціально значущих ресурсів та можливостей участі у спільній діяльності. «Соціальний капітал є сумою актуальних і віртуальних ресурсів у розпорядженні індивіда чи групи завдяки сталій мережі більш чи менш інституціоналізованих відносин знайомства і взаємовизнання» [7, с.81; 71]. Натомість Дж. Коулмен акцентує на інституційно закріпленому характері соціального капіталу, розглядаючи його як суспільне благо, вбудоване в систему соціальних структур і норм, які знижують транзакційні витрати, підвищують ефективність комунікації та сприяють узгодженій взаємодії між акторами [84, с.98].

Подальший розвиток цієї концепції пов'язаний із підходом Р. Патнема, який інтерпретує соціальний капітал як мережу довіри, взаємних зобов'язань і соціальних норм, що забезпечують можливість ефективної кооперації як у формальних, так і в неформальних об'єднаннях [135, с.35]. У такому розумінні соціальний капітал постає не лише як індивідуальний ресурс, а як колективна властивість соціальних мереж, що сприяє відтворенню соціальної згуртованості та громадянської активності.

Подібне розуміння соціального капіталу присутнє у роботах польського соціолога Пйотра Штомпки. Соціолог пояснює соціальний капітал через розуміння властивості міжособистісного простору, який формується через якісні маркери соціальних відносин - довіру, взаємність, лояльність і солідарність. Саме вони створюють можливі колективні дії» [59]. Штомпка вводить поняття соціального капіталу в контекст теорії міжособистісного простору, підкреслюючи, що соціальний капітал формується через якісні реляції між акторами, і ці реляції мають вагоме значення для відтворення соціальної структури та соціальної довіри. У його інтерпретації соціальний капітал постає

не як ресурс, що належить індивідам або групам, а як якість соціальних відносин, заснованих на довірі, взаємних очікуваннях і моральних зобов'язаннях. Штомпка наголошує, що соціальний капітал формується у процесі повторюваних взаємодій і ґрунтується на «культурі довіри», яка забезпечує готовність діяти спільно в умовах невизначеності та соціальних викликів [59].

На відміну від інструментальних трактувань соціального капіталу, Штомпка підкреслює його процесуальний і нормативно-культурний характер: довіра та солідарність не можуть бути створені адміністративно або інституційно, а виникають лише через соціальний досвід співдії, відповідальності та взаємного визнання. У цьому сенсі солідарність виступає не похідною від стабільних інституцій, а формою соціального капіталу, що постійно відтворюється у повсякденних практиках.

Особливої ваги ця перспектива набуває в умовах криз і соціальних трансформацій, коли традиційні інституційні гарантії слабшають, а солідарність дедалі більше спирається на горизонтальні зв'язки, неформальні мережі та емоційно забарвлені форми взаємної підтримки. У такому контексті соціальний капітал, за Штомпкою, стає ключовим механізмом інтеграції, який поєднує довіру, солідарність і здатність до колективної дії в ситуаціях нестабільності.

З аналітичної точки зору доцільно виокремлювати ресурсний та інституційний виміри соціального капіталу. Ресурсна складова охоплює людський потенціал - знання, соціальні компетенції, комунікативні навички та культурні коди, які забезпечують здатність до взаємодії й колективної дії [39, с.402]. Інституційний вимір репрезентує систему формалізованих структур - правових, політичних, економічних і громадських інститутів, що легітимують соціальні практики та забезпечують відносну стабільність соціального порядку [23]. Баланс між цими вимірами є необхідною умовою відтворення соціального капіталу й запобігання його інструменталізації або надмірній централізації.

Основні положення теорії практик не суперечать теоретичній оптиці реляційної соціології і ANT, ба більше, вони підсилюють розуміння механізмів

конструювання за якими, солідарність постає не як абстрактна цінність чи структурна властивість соціальних груп, а як процесуально відтворювальна форма спільної дії – практики, що виникає, підтримується та відтворюється у різних конфігураціях соціальної взаємодії. Фактично йдеться про відтворення практик координації спільних дій, розподілу ролей і моделей поведінки, обміну ресурсами та взаємного визнання, які фіксуються в мережах соціальних відносин і надають солідарності операційно– системного характеру.

Відтворення практик спільності у цьому контексті означає не належність до певної соціальної спільноти, а здатність акторів – людських і нелюдських – узгоджувати дії у спільному просторі взаємодії, забезпечуючи тимчасову стійкість соціальних зв'язків. Солідарність проявляється як результат виконання узгоджених дій і сценаріїв соціальної поведінки, а не як прояв структурної належності до групи. В цьому контексті роботи А. Реквіца [136-138] та Т. Шацькі [143-144] визначають соціальність як сукупність практик, що надають онтологічного сенсу спільної дії. Згідно з цими теоретичними твердженнями, солідарність постає як практика спільності, що відтворюється у повсякденних діях – від колективного волонтерства до взаємної підтримки (вподобайки, репости) у цифрових спільнотах. Отже, солідаризм у цьому методологічному полі інтерпретується як практика співбуття, що забезпечує соціальну згуртованість через повторюваність звичних дій [143].

Ще одним із важливих аспектів узгодженості теорії практик методологічним засадам роботи є твердження П. Бурдьє про те, що справжнім об'єктом соціальних наук є не індивід і не соціальна група як сукупність індивідів, а “відносини між двома реалізаціями історичної дії, у тілах і в речах” [7, с.89]. Звернення Бурдьє до «речей» дозволяє інтерпретувати його підхід як такий, що виходить за межі класичного антропоцентризму. Хоча Бурдьє не наділяє матеріальні об'єкти автономною агентністю у строгому сенсі, він послідовно наполягає на тому, що соціальний порядок закріплюється не лише у свідомості чи діях людей, а й у просторових організаціях, інституційних

механізмах, символічних формах і матеріальних структурах, які здатні чинити тривалий вплив на практики агентів. У цьому сенсі поля як «затвердження соціального в речах» виконують активну структуроутворювальну функцію.

В роботі *“Рефлексивна соціологія”* [7] підкреслюється реляційне розуміння соціального, в якому соціальна реальність постає як результат взаємодії інкорпорованих структур (габітусу) та об’єктивованих структур (полів), що закріплюються у матеріальних, інституційних і символічних формах. У цій перспективі соціальне не зводиться ані до внутрішніх намірів суб’єкта, ані до зовнішніх «надіндивідуальних» структур, а виникає в їхній постійній взаємній дії.

Саме ця ідея дозволяє провести методологічно обґрунтований зв’язок між теорією практик П. Бурдьє та акторно-мережевою теорією. В ANT, зокрема у працях Б. Латура, М. Калона та Дж. Ло, соціальне також мислиться як результат асоціацій між гетерогенними елементами, де матеріальні об’єкти, технології та інфраструктури розглядаються як повноцінні актанти мережових конфігурацій. Якщо Бурдьє говорить про подвійний і непомітний зв’язок між габітусом і полем, то ANT радикалізує цю інтуїцію, відмовляючись від аналітичної ієрархії між людським і нелюдським та впроваджуючи принцип узагальненої симетрії.

Таким чином, між реляційним підходом П. Бурдьє та акторно-мережевою теорією відсутня принципова методологічна несумісність [114]. Йдеться радше про різні ступені онтологічної радикалізації методологічного підходу. Бурдьє закладає підвалини для розуміння соціального як результату взаємодії тілесно інкорпорованих диспозицій і матеріально закріплених структур, тоді як ANT розширює це бачення, надаючи матеріальним елементам статус активних учасників процесу конструювання соціальної реальності. У цьому сенсі твердження, що об’єктом соціальних наук є «відносини між двома реалізаціями історичної дії, у тілах і в речах» може бути розцінена як теоретичний попередник сучасних мережових і актантних підходів.

Не менш важливий напрям розробки методології дослідження є дискурсивно-комунікативний підхід до вивчення солідаризму, пов'язаний перш за все з науковими доробками Юргена Габермаса. У своїй фундаментальній праці "*The Theory of Communicative Action*" Габермас розробляє концепцію комунікативної дії як соціальної взаємодії, орієнтованої на досягнення взаєморозуміння та аргументованого консенсусу, що становить основу інтеграції суспільства через дискурс, а не через примус чи домінування [108]. За теорією Габермаса, комунікативна дія – це спільна дія, що здійснюється індивідами на основі взаємного обговорення та аргументації з метою досягнення порозуміння та координації дій.

Методологічно це означає перехід від аналізу структур, які визначають солідаризуючі практики до вивчення комунікативних процесів: фреймів і наративів солідаризму в медійному просторі. Основними інструментами для аналізу будуть методи дискурс-аналізу, фрейм-аналізу, наративних інтерв'ю, що дозволяють реконструювати, як у комунікації формується суспільна згода та як відбувається артикулювання спільної ідентичності як суспільної групи. Солідарність через комунікацію у цьому контексті стає не стільки об'єктивною категорією, скільки процедурою взаємного розуміння, у якій суспільство постійно відтворює власну інтеграцію. Як зазначає Габермас, «єдність суспільства – це ефект взаємного визнання, а не наслідок примусу системи» [107, с. 284].

В останні десятиліття соціологічна увага до феноменів емоцій та афектів привела до формування афективно-реляційного підходу, який релевантно підходить до аналізу солідарності. Дослідниця проблематики емоцій Сара Ахмед [62] зазначає, що спільноти і групи мають властивість формуватися через емоційні режими, які утворюють соціальні аспекти емоції любові, страху або співчуття у напрямку залученості та інтеграції. Аргументація Сари Ахмед щодо трансформації солідарності в умовах пізньої модерності фактично співзвучна з теоретичними напрацюваннями Ульріха Бека.

У праці *“Risk Societ: Towards a New Modernity”* (1992) Ульріх Бек обґрунтовує тезу про фундаментальну трансформацію логіки соціальної інтеграції в умовах пізньої модерності [64]. Якщо для індустріального суспільства визначальною проблемою був розподіл дефіцитних матеріальних благ, то в суспільстві ризику центральним стає розподіл ризиків, які мають принципово інший характер. Йдеться про ризики, що є переважно невидимими, глобально поширеними, потенційними за своєю природою та такими, що не піддаються індивідуальному контролю. Вони виходять за межі класових, територіальних і національних кордонів, змушуючи різні соціальні групи, незалежно від їхнього статусу, відчувати спільне відчуття небезпеки.

За цих умов солідарність більше не ґрунтується на спільній нестачі матеріальних ресурсів і не прив’язується безпосередньо до класової позиції чи економічної експлуатації, бо фактично солідаризуються ті, кому бракує ресурсів, прав, можливостей, має спільне відчуття пригнічення і нерівності. Натомість вона формується навколо колективного усвідомлення загроз і вразливості, пов’язаних з екологічними ризиками, воєнними небезпеками, технологічними катастрофами та невизначеністю майбутнього. Саме спільний досвід небезпеки й неможливість індивідуального уникнення ризиків стають основою нових форм солідарності, що об’єднують акторів у спільноти відповідальності та взаємної підтримки.

Якщо для У. Бека солідарність у сучасному суспільстві ризику ґрунтується не на спільній потребі, а на усвідомленні спільної невпевненості та вразливості, що виникає внаслідок глобальних загроз, то Ахмед показує, яким чином ця невпевненість набуває афективної форми [62, с.72]. У її інтерпретації страх, тривога чи співчуття не просто відображають ризики, а циркулюють між тілами, знаками і спільнотами, формуючи зв’язки та межі колективного «ми». Саме через сприйняття спільного ризику, опосередковане емоціями, спільноти перетворюються на «зв’язуючу силу», що підтримує солідарність у новій соціальності.

Якщо у концепції Сари Ахмед солідарність постає як ефект циркуляції афектів, що «прилипають» до тіл, об'єктів і наративів, формуючи емоційні режими спільності, то подальший аналітично-методологічний підхід варто зосередити на з'ясуванні того, яким чином ці афективні зв'язки стабілізуються, відтворюються та набувають впізнаваних соціальних форм. Саме цю оптику пропонує Єва Іллуз у межах аналізу емоційного капіталізму та культурної організації почуттів у сучасності. Єва Іллуз у праці *“Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism”* (2007) наголошує, що емоційні коди сучасності стають важливим інструментом соціальної інтеграції, оскільки саме через них індивіди навчаються розпізнавати одне одного, формувати зв'язки підтримки та підтверджувати належність до спільноти [111]. На відміну від класичних підходів, у яких солідарність мислиться як наслідок нормативної інтеграції або спільного інтересу, Іллуз показує, що в умовах пізнього модерну емоції набувають соціально регульованого характеру й стають каналом координації між індивідами. У цій перспективі солідарність постає як форма емоційної взаємозалежності, що проявляється в колективних переживаннях, спільному реагуванні на травматичні події, а також у повсякденних емпатійних жестах підтримки. Важливо, що йдеться не про спонтанні або приватні почуття, а про культурно сконструйовані емоційні сценарії, які задають рамки того, як слід співпереживати, кому надавати підтримку і в яких формах вона визнається легітимною.

Методологічно це зумовлює звернення до аналізу емоційного контенту, візуальної комунікації, семіотики символів та афективних наративів, через які емоції не лише репрезентуються, а й організовують соціальні зв'язки. У цьому сенсі емоції виступають не просто відображенням станів спільноти, а механізмом її утворення та відтворення. Солідарність, відповідно, може бути інтерпретована як афективна подія або форма «спільного відчуття світу», що закорінена в інтерсуб'єктивності життєвого світу та підтримується культурно закріпленими емоційними кодами.

З позиції соціологічного напрямку дослідження емоцій, солідарність – це емоційна взаємозалежність, що проявляється в колективних переживаннях, у спільному реагуванні на травматичні події чи в емпатійних жестах підтримки. У цьому сенсі емоції виступають не лише відображенням станів спільноти, а й механізмом її утворення, що дозволяє розуміти солідарність як афективну подію, «спільне відчуття світу», те що в рамках конструктивізму позначається як інтерсуб'єктивність життєвого світу.

Суттєвий внесок у сучасне осмислення солідаризму зробив Мішель Маффесолі, який вбачає у сучасному світі перехід від раціонально–інституційних форм соціальності до афективних. У праці *“Le Temps des tribus”* він описує появу «нових племен» – малих, емоційно об'єднаних спільнот, де головним чинником є відчуття присутності та спільного співпереживання, а не раціональний інтерес до інтеграції [127]. На думку Маффесолі, «соціальність сьогодні не підлягає інституційному контролю – вона формується як естетика співбуття, як ритм повсякденності, у якій панують афекти, тілесність, емпатія» [127, с.102]. Так постає феномен емоційної солідарності, що проявляється у спільних реакціях на травматичні події, у колективних ритуалах пам'яті чи онлайн-кампаніях взаємопідтримки. Методологічно це означає потребу враховувати не лише дискурсивні, а й чуттєво–символічні механізми єднання.

Нові форми солідарності ґрунтуються на емоційних зв'язках – співпереживанні, довірі, спільних страхах і надіях. Отже, методологія має включати аналіз афективних практик: як емоції циркулюють і формують почуття спільності. Емоційність означає, що солідарність треба вивчати не тільки через дискурс, а й через афекти, настрої, символічні прояви співпереживання – від онлайн–коментарів до публічних ритуалів пам'яті. Емоційно– афективний принцип дозволяє розглядати солідарність як емпатичну взаємність, у межах якої емоції стають соціальним цементам, що з'єднує індивідів у спільний досвід.

Під впливом цифрової трансформації суспільства солідарність дедалі частіше набуває мережевого характеру. На думку Мануеля Кастельса, сучасні

соціальні відносини будуються не вертикально, а горизонтально, через множинні цифрові канали [80]. Солідарність у цьому вимірі стає дискурсивною подією в потоці комунікацій – постом, репостом, підписом під петицією, участю у краудфандинговій кампанії тощо [78].

Методологічно мережевий підхід передбачає використання інструментів аналізу соціальних мереж, big-data аналітики, картування інформаційних інфраструктур. Такий підхід дозволяє виявити, як соціальні зв'язки організуються у цифрових середовищах, які вузли є центрами довіри та які механізми підтримують горизонтальні форми згуртованості. Мережевий аналіз відкриває можливість вивчати солідарність не як абстрактну категорію, а як конкретну архітектуру взаємодії, що складається з комунікативних актів і зв'язків між агентами. Методологічний фокус уваги повинен бути зосереджений не на ізольованих акторах чи структурах, а на конфігураціях відносин – мереж, як формах взаємності, сформованих каналами комунікації, через які реалізується соціальна взаємодія. Солідарність не передує взаємодії, а формується в ній – через спільні дії, комунікацію, емоції. Отже, соціологічне дослідження має спрямовуватися на виявлення динаміки цих процесів, а не лише на опис нормативних приписів чи ціннісних орієнтацій.

З огляду на гібридну природу сучасної соціальності – поєднання фізичного та цифрового, офлайн- і онлайн-середовищ дедалі більшої актуальності набувають змішані підходи до вивчення солідарності. Стратегія аналізу дозволяє досліджувати, як солідарність проявляється одночасно у цифрових і фізичних просторах, як онлайн-дії перетворюються на реальні практики допомоги чи мобілізації. Поєднання кількісних і якісних методів – від мережевих вимірів активності до глибинних інтерв'ю – створює умови для багаторівневого аналізу нових форм соціального згуртування, що виникають у віртуальних просторах [91].

Солідарність у межах реляційного та мережевого підходів розглядається – як мережевий феномен, що виникає в процесі взаємодії гетерогенних актантів

людей, матеріальних об'єктів, інституцій, технологій і алгоритмів. У такій перспективі солідарність не є наперед заданою нормою або стабільною ціннісною установкою, а постає як результат конкретних конфігурацій взаємодії, що формуються у процесі спільної діяльності та комунікації. У практичному методологічному сенсі це означає зосередження не лише на декларативних уявленнях про солідарність, а насамперед на аналізі структури відносин, типів взаємності, каналів комунікації та механізмів координації дій, через які солідарність реалізується й підтримується. Саме ці відносини утворюють емпіричну тканину солідарних практик.

Реляційний підхід спирається на низку фундаментальних методологічних положень, які доцільно чітко окреслити. Насамперед соціальне постає не як атрибут окремих індивідів чи надіндивідуальних структур, а як процесуальний феномен, що існує виключно у системі відносин. У цьому сенсі соціальна реальність конституюється через взаємодію, а не передує їй. Відповідно, солідарність не може розглядатися як початкова передумова соціального зв'язку: вона формується в процесі спільних дій, комунікативних практик та афективної залученості учасників взаємодії [87]. Нарешті, соціальні актори в межах реляційної перспективи осмислюються не як самодостатні та ізольовані одиниці, а як вузлові позиції в мережах відносин, у яких їхня агентність виникає, підтримується й реалізується завдяки зв'язкам з іншими.

З огляду на це, дослідження солідарності потребує аналізу конфігурацій відносин на різних рівнях – від сімейних і локальних громадських взаємодій до цифрових спільнот і мережових форм мобілізації. Методологічно такий підхід можна окреслити як «слідування за відносинами». У своїй праці *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory* Брюно Латур підкреслює, що соціальні науки варто реформулювати як соціологію асоціацій, де об'єктом дослідження є не абстрактні „соціальні сили“ або структури, а процеси зв'язування – мережі відносин, що збирають разом людей, речі, практики й знаки [119]. Це означає, що соціологу слід відстежувати як саме соціальний світ

складається в процесі асоціацій між акторами, а не пояснювати соціальне через зовнішні до цих акторів передумови чи причини. Як вдало зазначає Б. Латур, що вчені не повинні намагатися пояснити соціальну дію, посиляючись на «соціальні сили», вони повинні відстежувати зв'язки між різнорідними елементами [119, с. 101].

Цей методологічний зсув означає перехід від аналізу статичних структур до дослідження процесів зв'язування та перекладу інтересів, що дозволяє емпірично вивчати такі форми солідарності, як взаємодопомога, цифрова мобілізація або тимчасові колективи, які виникають у відповідь на кризу, ризик або спільну проблему. Важливою методологічною позицією емпіричного виміру солідарності, на думку дослідника Віктора Степаненко, «є розрізнення між почуттями та ставленням, з одного боку, та актами (практиками) солідарності – з іншого» [47, с. 177].

Принцип акторності істотно розширює межі соціологічного аналізу, визнаючи здатність нелюдських елементів – технологій, медіа, цифрових платформ, інформаційних мереж і алгоритмів – виступати активними учасниками процесів солідаризації. У межах акторно-мережевої теорії актором вважається будь-який елемент, що здатен «змінювати стан справ», тобто здійснювати вплив на перебіг соціальної дії [119, с. 71]. Відповідно, агентність не обмежується людськими намірами чи інтенціями: нелюдські об'єкти, хоча й не мають свідомості, можуть «дозволяти, заохочувати, обмежувати або уможливлювати» певні форми взаємодії [119, с. 72]. Акторність – це не лише дія, а здатність нелюдських елементів (технологій, медіа, інформаційних мереж) виступати активними учасниками процесів солідаризації [119, с. 75].

У контексті дослідження солідаризму це означає, що технологічні інфраструктури, цифрові медіа та комунікаційні платформи не є нейтральним фоном соціальної взаємодії, вони беруть безпосередню участь у формуванні режимів довіри, координації та мобілізації до дії. Солідарність у такій перспективі постає як результат асоціацій між гетерогенними актантами, де

людські та нелюдські елементи спільно продукують гібридні форми колективної дії. Отже, солідарність доцільно концептуалізувати як специфічну мережеву конфігурацію, у межах якої людські та нелюдські елементи – актори (актанти) спільно беруть участь у продукуванні, підтримці та стабілізації можливостей спільності.

Методологічно це означає перехід від питання “хто солідаризується і чому” до питання “як саме солідарність стає можливою”. У термінах ANT ключовими стають процедури перекладу та узгодження, через які різні актори та актанти “налаштовуються” один на одного і тимчасово утворюють спільноту. У контексті сингуляризованої соціальності особливо значущими є механізми, які перетворюють унікальні події на колективно значущі, а індивідуальні історії на підставу для спільної мобілізації. У таких випадках солідарність є не просто “емоційною реакцією”, а структурованим ефектом мережевої роботи.

У науковому плані це відкриває можливість багаторівневого дизайну дослідження солідаризму. По-перше, на мікрорівні вивчаються афективні та смислові механізми залучення, через які сингулярні сюжети набувають сили мобілізації. По-друге, на мезорівні аналізуються цифрові та організаційні інфраструктури солідаризації як мережі актантів. По-третє, на макрорівні виявляються культурні режими оцінювання та легітимації, що задають рамки того, які форми солідарності стають “видимими”, “правильними”, “вартими уваги”. У цьому сенсі сингуляризована соціальність не заперечує солідаризм, а змінює його модуси, роблячи його більш ситуативним, мережевим і залежним від матеріально–цифрових посередників.

Таким чином, об’єктом соціологічного дослідження має бути не стільки інституційно закріплена форма солідарності, скільки процес її становлення у взаємодії – у комунікативних практиках, афективних зв’язках та алгоритмічних інфраструктурах. Методологічною основою такого підходу виступає реляційна онтологія соціального, відповідно до якої суспільство постає як мережа зв’язків, що перебувають у постійному оновленні й переконфігурації. Солідарність у цій

перспективі розглядається як процесуальне явище, яке не передує взаємодії, а формується в ній.

Провідними методами дослідження в межах цього підходу є аналіз соціальних мереж, наративний і фрейм-аналіз, візуальні дослідження, а також дизайн змішаних методів. Аналіз солідарності потребує одночасного врахування афективного, комунікативного та структурного рівнів соціальної реальності, що дозволяє уникнути редукції складних процесів солідаризації до формальних показників або суто інституційних характеристик. Основний методологічний виклик полягає у фіксації плинних і ситуативних форм соціальної єдності без перетворення їх на статичні статистичні об'єкти.

У цьому контексті особливо важливим є поєднання кількісних і якісних стратегій дослідження, що дає змогу глибше зрозуміти, як люди переживають солідарність в умовах нестабільності, простежити повсякденні практики підтримки в громадах, хабах і волонтерських ініціативах, а також виявити символічні форми солідарності – плакати, меми, візуальні образи героїв і маркери спільної ідентичності. Український досвід останніх років у цьому сенсі становить унікальне емпіричне поле для дослідження солідарності як гібридного феномена, що поєднує емоційну згуртованість (через співпереживання подій) із мережевою організацією дії (через цифрові алгоритми).

Методологічно це вимагає інтегративного дизайну дослідження, який поєднує макрорівневий аналіз – політичних і медійних наративів, режимів публічної комунікації – з мікрорівневим аналізом повсякденних практик допомоги, взаємодії та взаємної підтримки. Саме таке поєднання дозволяє схопити солідарність як динамічний процес, що розгортається між індивідуальним досвідом і ширшими соціальними структурами.

Отже, методологія дослідження солідаризму в умовах сучасної соціальності має поєднувати аналітичність із чутливістю до процесуальності соціального. Таким чином, солідарність буде визначатися не лише як об'єкт

аналізу, а як форма суспільного зв'язку, що формується у взаємодії людей, технологій та емоцій і постійно відтворюється у практиках спільності.

Висновки до 1 розділу

Проведений теоретико-методологічний аналіз засвідчує, що еволюція поняття солідарності у соціології відображає глибинну трансформацію уявлень про природу соціального зв'язку та механізми соціальної інтеграції. Якщо у класичній соціологічній традиції солідарність осмислювалася передусім як інституційно-нормативна умова соціального порядку (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс), то упродовж XX–XXI століть відбувається поступовий зсув до її трактування як процесуального, комунікативного та афективного феномена. У працях Г. Зіммеля солідарність постає як форма взаємодії, у теорії комунікативної дії Ю. Габермаса – як результат досягнення взаєморозуміння, у концепції П. Бурдьє – як ефект відтворення символічних структур і практик, у рефлексивній соціології Е. Гідденса – як форма довіри в умовах ризику, а у системній теорії Н. Лумана – як комунікаційний код, що забезпечує тимчасову стабільність соціальних систем.

Подальший розвиток соціологічної теорії, зокрема у межах постмодерних і постструктуралістських підходів, радикалізує це бачення, пропонуючи постраціональне розуміння солідарності як чуттєвого співпереживання та «буття разом». У цій перспективі солідарність дедалі більше пов'язується з афектами, емоційними режимами та естетичними формами спільності, що виникають у мережах, медіапросторах і тимчасових колективах. Таким чином, еволюція поняття солідарності фіксує перехід від стабільних інституційних форм єдності до плинних, ситуативних і контекстуально зумовлених зв'язків, які характерні для соціальності XXI століття.

Цей теоретичний зсув безпосередньо пов'язаний із ширшими трансформаціями соціальної реальності, що концептуалізуються через ідеї

«плинної сучасності», «суспільства ризику», «мережевого суспільства» та «нової соціальності». У сучасних умовах солідарність дедалі рідше виступає як стабільна форма соціального порядку й дедалі частіше постає як динамічний процес взаємного зв'язування, що відтворюється у множинних контекстах – від локальних громад до глобальних цифрових мереж. Особливої актуальності це набуває в українському соціокультурному просторі, сформованому під впливом російсько-української війни, системних криз довіри, глибоких травматичних досвідів і водночас безпрецедентної мобілізації суспільства. У цих умовах класичні концепції солідаризму виявляються недостатніми для пояснення нових форм соціальної взаємодії, що виникають у постіндустріальному, цифровому та воєнному контекстах.

Аналіз теоретичних підходів до солідарності у межах реляційної соціології та акторно-мережевої теорії дозволяє окреслити аналітично-методологічну схему дослідження солідаризму. Реляційна онтологія соціального виходить із того, що соціальне існує не як властивість індивідів чи надіндивідуальних структур, а як процес відносин, що постійно відтворюються у взаємодії. У цій перспективі солідарність не передує взаємодії, а формується в ній – через спільні дії, комунікацію, довіру та афективну залученість. Ключовим методологічним внеском акторно–мережевої теорії є принцип узагальненої симетрії, відповідно до якого в аналізі соціального не проводиться апріорне розмежування між людськими та нелюдськими учасниками дії. Б. Латур послідовно доводить, що технології, документи, інфраструктури, платформи, матеріальні об'єкти не є пасивним «контекстом» соціальної дії, а виступають повноцінними актантами, здатними змінювати хід подій. Це дозволяє концептуалізувати солідарність як гетерогенну мережеву конфігурацію, у межах якої людські й нелюдські елементи спільно продукують можливості спільності.

Важливим підсумком розділу є обґрунтування того, що об'єктом сучасного соціологічного аналізу має бути не інституційно закріплена форма солідарності, а процес її становлення у комунікативних практиках, афективних

взаємодіях і алгоритмічних інфраструктурах соціальних мереж. У цьому сенсі солідарність не є наперед заданою властивістю спільноти, а виникає як ефект реляційних конфігурацій як певного способу взаємодії акторів, практик, норм і ресурсів у конкретному соціальному контексті. Солідарність у цьому сенсі постає як процесуальне, контекстуально зумовлене явище, яке не може бути зведене ані до нормативного ідеалу, ані до статистично вимірюваного показника.

Відповідно, методологія дослідження солідаризму в умовах сучасної соціальності потребує інтегративного підходу, що поєднує аналітичність із чутливістю до плинності соціальних процесів. Провідними методами такого дослідження виступають аналіз соціальних мереж, наративний і фрейм-аналіз, візуальні дослідження та дизайн кількісних та якісних методів. Їх поєднання дозволяє одночасно враховувати афективний, комунікативний і структурний рівні соціальної реальності, фіксувати повсякденні практики підтримки, символічні форми солідарності та мережеві механізми координації дії.

Таким чином, в розділі 1 визначено теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого емпіричного аналізу солідаризму. Солідарність у цьому дослідженні розглядається не як статична форма соціальної єдності, а як динамічний процес взаємної інтеграції, що формується у взаємодії людей, технологій та емоцій і постійно відтворюється у практиках спільноти – особливо виразних у сучасному українському суспільстві.

РОЗДІЛ 2 АГЕНТНІСТЬ СОЛІДАРИЗМУ В МЕРЕЖЕВІЙ ЦИФРОВІЙ СОЦІАЛЬНОСТІ: МЕХАНІЗМИ С(ВІД)ТВОРЕННЯ

2.1 Мережеві платформи у відтворенні соціальної згуртованості та гібридних спільнот

У сучасному суспільстві цифровий простір постає не як зовнішня технічна інфраструктура соціального життя, а як інтегрована соціотехнічна реальність, у межах якої формуються нові типи соціальних зв'язків, ідентичностей і колективних дій. Інтернет, соціальні мережі, цифрові платформи, сформовані за принципом алгоритмічних систем дедалі більше визначають логіку повсякденних практик, трансформуючи способи комунікації, мобілізації до активних дій і солідаризації. Така трансформація не може бути адекватно осмислена в межах класичних соціологічних дихотомій «суспільство – особистість», «суб'єкт – об'єкт», «онлайн – офлайн». Саме тому у якості методологічної основи аналізу обрано акторно-мережеву теорію (Actor-Network Theory, ANT), розроблену в працях Б. Латура, М. Каллона та Дж. Ло. ANT дозволяє концептуалізувати соціальні мережі як гетерогенний простір, у якому взаємодіють людські та нелюдські актори, спільно продукуючи соціальний порядок.

Як наголошує Б. Латур, соціальне не може розглядатися як автономна субстанція або окрема сфера реальності, оскільки «соціальне не є річчю серед інших речей, а становить тип зв'язку між елементами, які самі по собі не є соціальними» [119, с. 5]. Такий підхід дозволяє концептуалізувати соціальні мережі не як наперед задані структури, а як процесуальні конфігурації взаємодії людських і нелюдських акторів, у межах яких солідаризм не передуює спільноті, а постійно відтворюється в ході мережевих відносин. У цьому контексті солідарність постає не як статична характеристика групи, а як динамічний ефект взаємодії, що виникає в процесі конституювання мереж. Цю логіку посилює Д. Фезерстоун, наголошуючи, що «солідарність є частиною постійного

конституювання мереж» [99]. Таким чином, солідаризм можна розглядати як реляційний процес, у якому соціальні зв'язки, просторові контексти та попередні досвіди колективної дії взаємно переплітаються, формуючи підґрунтя для нових форм мережевої мобілізації.

У соціологічній інтерпретації це означає, що соціальність не існує наперед задано, а виникає як результат зв'язування акторів, які самі по собі можуть бути технічними, матеріальними, символічними або людськими. Саме в цій логіці соціальні мережі доцільно розглядати не як прості канали комунікації, а як простори продукування нової соціальності, у межах якої солідарність постає як мережевий ефект, а не як суто нормативна або інституційна категорія.

Ключовим положенням ANT є принцип симетрії між людськими та нелюдськими актантами. Технології у цьому підході не редукуються до інструментів, підпорядкованих людській волі, а розглядаються як повноцінні учасники соціальної дії, здатні змінювати траєкторії взаємодії і розподіл влади. Як зазначає Б. Латур: *“Будь-що, що здатне змінити стан справ, спричинивши відмінність, є актором.”* [119, с. 71].

У контексті соціальних мереж це означає, що алгоритми рекомендацій, інтерфейси, кнопки «поширити», «підтримати», «задонатити», а також швидкість і масштаб поширення контенту безпосередньо впливають на формування солідарних практик. Вони не лише опосередковують взаємодію між людьми, а й задають її можливі сценарії, стимулюючи певні типи реакцій і форм колективної дії. Таким чином, солідаризм у цифрову епоху набуває рис делегованої агентності, коли частина солідарних дій передається технічним елементам мережі. Соціальні платформи стають середовищем, у якому солідарність не просто артикулюється, а матеріалізується у вигляді конкретних практик: зборів коштів (донатів), координації дій волонтерів, швидкого реагування на кризові події.

Особливо продуктивною для аналізу соціальних мереж як простору солідаризації є концепція «перекладу» (*translation*), запропонована

М. Каллоном. Переклад у його розумінні є процесом, у ході якого актори формують мережу, визначаючи проблеми, інтереси та ролі інших учасників. У контексті акторно-мережевої теорії поняття *translation* визначає процес, у рамках якого формуються ідентичності акторів, можливості їхньої взаємодії та межі дії: “...загальний процес, який називається перекладом, під час якого узгоджуються та обмежуються ідентичність акторів, можливості взаємодії та межі маневру” [76]. Це означає, що соціальна солідарність у цифровому середовищі не має апріорного характеру, а формується й відтворюється через безперервні реляційні процеси мережових узгоджень між людськими та нелюдськими акторами (алгоритмами, платформами, нормативними процедурами тощо).

Соціальні мережі функціонують як простір безперервного перекладу солідарних смислів, у межах якого окремі події, емоційні реакції або наративи трансформуються у спільно артикульовані проблеми, що потребують колективної дії. Саме через платформні механізми взаємодії - вподобайки (лайк), репости, коментарі, візуальні символи (емоджі) та алгоритмічну видимість відбуваються процеси «залучення» нових учасників до солідарних мереж. В умовах інформаційного перевантаження алгоритмічна видимість стала головним ресурсом. Навіть якісний контент залишається «невидимим», якщо він не оптимізований під правила конкретного алгоритму. Це змушує творців контенту та бізнес підлаштовуватися під технічні вимоги платформ (використовувати певні формати, як-от Reels, або публікувати пости у конкретний час) [156]. Зазначені характеристики функціонування соціальних мереж істотно підсилюють релевантність застосування акторно-мережевої теорії до аналізу процесів солідаризації у цифровому середовищі. У логіці ANT алгоритми, інтерфейси та платформні правила розглядаються не як нейтральні технічні умови, а як повноцінні нелюдські актори, здатні впливати на перебіг соціальних процесів. Алгоритмічна видимість, що визначає, які повідомлення стають помітними, а які залишаються маргіналізованими, фактично бере участь у

формуванні колективної уваги та визначенні того, які наративи солідарності отримують можливість поширення й мобілізації.

Особливістю цифрової сучасності є те, що соціальні мережі забезпечують одночасну присутність інформаційного, емоційного та організаційного вимірів солідарності. З одного боку, вони виступають каналом оперативного інформування про події, кризові ситуації чи суспільно значущі проблеми. З іншого – саме в межах мережевих платформ відбувається емоційна синхронізація користувачів, формування відчуття причетності та взаємної підтримки. Водночас цифрові середовища надають інструменти для координації дій, мобілізації ресурсів і переходу від символічної підтримки до практичної участі. У цьому контексті соціальні мережі слід розглядати як специфічний простір концентрації соціальної уваги, у якому певні події або наративи набувають статусу суспільно значущих завдяки інтенсивності їхнього поширення та колективного обговорення. Механізми лайків, репостів і коментарів виконують не лише комунікативну, а й селективну функцію, посилюючи видимість одних тем і маргіналізуючи інші. Саме тому мережеві платформи здатні виступати каталізаторами солідарних процесів, прискорюючи трансформацію індивідуального досвіду у колективну дію.

Ідеї Георга Франка, викладені у праці *Економіка уваги* (1998), становлять важливе теоретичне підґрунтя для осмислення соціальних форм взаємодії в умовах цифрової соціальності [101]. Франк одним із перших концептуалізував увагу як ключовий соціальний ресурс сучасних суспільств, запропонувавши поняття ментального капіталізму, у межах якого визначальним чинником соціальної позиції індивіда стає не матеріальне виробництво, а здатність привертати, утримувати й акумулювати увагу інших.

Ця позиція Франка безпосередньо підтверджує тезу про увагу як специфічну форму соціального й символічного капіталу, що циркулює у соціальному просторі та підлягає ієрархізації. Увага не є нейтральною або рівнозначною: її цінність визначається соціальним статусом і символічною

вагою того, хто її надає. Саме тому престиж, репутація, популярність і публічна видимість постають як похідні від нерівномірного розподілу уваги, яка функціонує за логікою накопичення та конвертації, подібною до класичних форм капіталу.

За умов цифрової сучасності ці процеси набувають особливої інтенсивності, оскільки соціальні мережі інституціоналізують обмін увагою у вигляді формалізованих практик – вподобайок, репостів, коментарів, переглядів і підписників. У цьому контексті солідарність може бути інтерпретована як форма колективного інвестування уваги, що одночасно виконує функції символічної підтримки, публічного визнання та соціального включення.

Соціальні мережі, фактично представляють простір взаємності, у межах якого соціальні відносини не редукуються до інструментальної доцільності чи утилітарного обміну. Навпаки, взаємне визнання постає первинною умовою соціального буття, що передує економічним, статусним або інституційним формам інтеграції. Саме в цьому контексті Георг Франк інтерпретує економіку уваги не лише як механізм конкурентної боротьби за видимість, а як економіку дарування та взаємності, у якій принципове значення має не тільки кількість акумульованої уваги, а й соціальна значущість суб'єкта, від якого вона походить. *“Увага, що надходить від людей, якими ми захоплюємося, є найбільш цінною; вона має вагу, коли походить від тих, кого ми поважаємо, і майже не має значення, коли йде від людей, до яких ми байдужі”* [101, с. 11]. У такій перспективі солідаризація формується не через формальну належність до інституцій, соціальних класів чи організацій, а через мережі взаємного визнання, що вибудовуються на основі обміну увагою. Ці мережі мають динамічний і процесуальний характер, постійно відтворюються та трансформуються залежно від комунікативних середовищ, у яких здійснюється циркуляція уваги. Саме ці середовища визначають інтенсивність, напрям і соціальну вагу актів визнання, що, своєю чергою, впливає на конфігурацію солідарних зв'язків у сучасному суспільстві. У цьому контексті солідарність вибудовується не через формальну

належність до інституцій, соціальних класів чи організацій, а через мережі взаємного визнання, що формуються завдяки обміну увагою. Такі мережі є динамічними, процесуальними та значною мірою залежними від комунікативних середовищ, у яких відбувається циркуляція уваги.

Важливим аналітичним інструментом для осмислення солідарності цифрової соціальності є поняття сингулярності, яке використовується в соціологічному, а не техноутопічному значенні. Пізньомодерне суспільство, на думку Андреса Реквіца, дедалі більше структурується логікою сингулярності і практик унікалізації, де значущість суб'єктів, подій і колективів формується через оцінювання, ранжування, символічну видимість і визнання [137]. Фактично сингуляризована соціальність у теоретичних напрацюваннях Андре Реквіца означає соціальність, де у центрі опиняються практики унікалізації, рейтингу, оцінювання й символічної відмінності; інтеграція відбувається не стільки через стандартизовані ролі та інституції, скільки через визнання, афективну залученість і видимість у мережах. Цей підхід добре узгоджується з тезою про конкуренцію за «сингулярний статус» у культурі пізньої модерності.

Принцип сингулярності описує стан пізньомодерного суспільства, у якому відбувається безперервне виробництво, оцінювання та соціальне визнання унікальності. У межах цієї логіки соціальна цінність дедалі частіше надається не загальному, типовому чи стандартизованому, а тому, що позиціонується як виняткове, неповторне та автентичне. Саме так формується соціальна логіка сингуляризації, яка визначає режими уваги, ієрархії визнання та механізми символічної нерівності.

У суспільстві загалом і в окремих життєвих світах сингулярності стають центрами концентрації уваги, тоді як універсальні механізми – норми, стандарти, інституційні процедури – не зникають, але відступають на фоновий рівень, виконуючи функцію інфраструктури. У пізньому модерні індивіди дедалі частіше конструюють себе як сингулярні особистості – у професійній кар'єрі,

приватних стосунках, стилях життя та, особливо, у цифрових медіа, де видимість і визнання безпосередньо залежать від демонстрації відмінності.

Водночас процес сингуляризації охоплює не лише людей. Речі та об'єкти також зазнають сингуляризації: товари позиціонуються як унікальні бренди, образи – як впізнавані стилі, переконання – як індивідуальні позиції. Просторові одиниці набувають статусу «особливих місць» (creative spaces, символічні локації), часові – оформлюються як події, проекти або «незабутні моменти», а колективні утворення – регіони, нації, релігійні чи культурні спільноти – подаються як носії унікальної ідентичності та історичної винятковості [136].

Ключову роль у прискоренні та нормалізації цих процесів відіграють соціальні мережі та сучасна культура уваги. Цифрові платформи інституціоналізують принцип сингулярності через алгоритмічні механізми видимості, рейтинги, лайки, репости та персоналізовані стрічки контенту. Саме вони перетворюють сингулярність на практичну норму соціальної дії, стимулюючи постійне самопозиціонування, конкуренцію за увагу та символічне визнання. У цьому сенсі соціальні мережі виступають не просто каналами комунікації, а інфраструктурами сингуляризації, які систематично заохочують відмінність і унікальність як головні умови соціальної значущості.

Натомість ті суб'єкти, речі, просторові та часові одиниці й колективи, що репрезентують лише універсальні або стандартизовані характеристики, втрачають символічну привабливість у пізньомодерному суспільстві. Пересічні громадяни, масові товари, взаємозамінні міські простори, рутинізовані темпоральності чи формалізовані організації дедалі частіше сприймаються як «непомітні» або другорядні. Таким чином, принцип сингулярності не лише структурує культурні ієрархії, а й визначає нові умови соціальної видимості, визнання та солідарності в добу цифрових медіа.

У межах цієї логіки солідаризм варто розглядати не лише як нормативну вимогу єдності чи моральну диспозицію, а як процес мережевої координації, який відбувається у ситуаціях високої конкуренції за символічні ресурси. В

умовах сингуляризованої соціальності солідаризація часто набуває подієвого характеру: вона мобілізується навколо унікальних кейсів, персоналізованих історій, емоційних тригерів, медіаобразів, репутаційних сигналів. Саме тому методологічно важливо зафіксувати, що солідарність тут не є “передумовою”, а є ефектом “фіксації” множинних зв’язків.

Сингулярність є символічною точкою різкого ущільнення мережових зв’язків, у якій відбувається непропорційне посилення соціального ефекту видимості. У логіці ANT сингулярні події виникають у моменти тимчасової стабілізації гетерогенної мережі, коли людські актори, технічні платформи, алгоритми, емоції та символічні наративи входять у резонанс. Такі події можуть мати вигляд вірусних повідомлень, образів або закликів, що запускають масштабні хвилі солідарної активізації. Сингулярність у цьому контексті є не ознакою хаосу, а скоріше формою мережевого порядку, який, однак, має тимчасовий і крихкий характер.

**Пост → емоційний відгук → масові репости →
алгоритмічне підсилення (видимість) → збір коштів →
офлайн дія.**

Рис. 1. Механізм сингулярної події

У логіці акторно-мережевої теорії події та колективні дії не інтерпретуються як безпосередня «реакція суспільства» на зовнішній стимул або як сукупний прояв індивідуальних намірів. Натомість вони постають як ефект тимчасової стабілізації гетерогенної мережі, у межах якої узгоджуються дії людських і нелюдських акторів. У цифровому середовищі така стабілізація відбувається в момент, коли емоційні реакції користувачів, символічні наративи, технічні можливості платформ і алгоритмічні механізми видимості входять у резонанс, забезпечуючи синхронізацію взаємодій і масштабування дії. Саме в цій

точці мережа починає функціонувати як відносно цілісна конфігурація, здатна продукувати соціально значущі події та форми солідаризації. Таким чином, з позиції теоретичних засад ANT колективна дія є не результатом абстрактної «суспільної реакції», а є фактично наслідком мережевого збирання й тимчасового утримання соціотехнічної узгодженості.

Зазначені положення мають безпосереднє значення для аналізу солідаризму в умовах цифрової сучасності. Оскільки соціальні зв'язки дедалі більше структуруються навколо потоків уваги у соціальних мережах, онлайн-спільнотах та медіапросторах, солідарність формується через практики взаємного помічання, символічної підтримки та публічної присутності. У цьому сенсі нові форми солідаризації можуть бути інтерпретовані як обмін увагою, що зміцнює відчуття значущості, приналежності та взаємопов'язаності між учасниками соціальної взаємодії. У цифровому середовищі, зокрема в практиках участі в онлайн-кампаніях, соціальному активізмі чи інших формах взаємодії, прагнення до визнання набуває статусу базової схеми соціальної дії. Як зазначає М. Голдхабер, мережеві комунікації трансформують увагу на центральний ресурс соціальної інтеграції, що визначає видимість і впливовість до активних дій [104].

Важливо зазначити, що ефективність проактивних стратегій та практик солідаризації в цифровому середовищі безпосередньо залежить від масштабів залученості населення до соціальних мереж та інтенсивності їх використання у повсякденних практиках. Чим вищою є частка користувачів, які регулярно отримують інформацію, спілкуються та взаємодіють у цифровому середовищі, тим більшим є потенціал соціальних мереж як простору формування гібридних форм солідаризації. Під *гібридними формами солідаризації* у цьому дослідженні розуміються процесуальні, мережево зумовлені практики формування солідарних зв'язків, що поєднують онлайн і офлайн взаємодії, афективні, символічні та інструментальні компоненти соціальної дії та

реалізуються за участі як людських, так і нелюдських акторів цифрового середовища.

Гібридні форми солідаризації постають як процесуальні практики формування солідарних зв'язків, що поєднують різні рівні соціальної взаємодії – від індивідуального, пов'язаного з емоціями та особистими переживаннями, через міжособистісний рівень взаємного визнання і підтримки (лайки, репости, коментарі), до колективних форм спільної дії та інституційних проявів, зокрема діяльності волонтерських організацій і громадських ініціатив. Водночас такі форми солідаризації перетинають межу між онлайн- та офлайн-середовищами, коли символічні акти цифрової взаємодії – вподобайки, репости, участь в онлайн-кампаніях тощо трансформуються у матеріальні та організаційні дії, як-от фінансова підтримка, волонтерська участь або залучення до офлайн-протестів і громадських ініціатив.

Важливою ознакою гібридних форм солідаризації є поєднання різних механізмів соціальної дії: афективної, що ґрунтується на співпереживанні та емпатії; символічної, пов'язаної з публічним визнанням, видимістю та підтримкою; інструментальної, зорієнтованої на мобілізацію ресурсів і координацію колективних зусиль; а також алгоритмічної, яка визначає умови видимості, охоплення та вірусного поширення контенту у цифровому середовищі. За таких умов солідарність не зводиться до моральної установки чи індивідуального вибору, а формується як результат взаємодії різнорідних механізмів і акторів.

У цьому процесі ключову роль відіграє включення як людських, так і нелюдських акторів, що безпосередньо є релевантним логіці акторно-мережевої теорії. Платформи, алгоритми, інтерфейси та формати контенту функціонують поряд із користувачами як повноцінні учасники мережевої взаємодії, впливаючи на траєкторії поширення солідарних смислів і визначаючи можливості їхньої мобілізації. Таким чином, гібридні форми солідаризації у цифрову епоху постають як мережево зумовлений, багаторівневий і соціотехнічний процес,

характерний для цифрової соціальності, у межах якої солідарність постійно відтворюється через взаємодію емоцій, символів, технологій і практичних дій.

Соціологічні дослідження користування соціальними мережами дозволяють перейти від суто теоретичних міркувань до емпірично обґрунтованого аналізу. Вони фіксують не лише рівень охоплення населення окремими платформами, а й структуру медіаспоживання, частоту звернення до соціальних мереж, домінуючі канали отримання новин та характер взаємодії користувачів із цифровим контентом. Такі дані створюють підґрунтя для оцінки того, наскільки соціальні мережі інтегровані у повсякденне життя українців і яку роль вони відіграють у процесах суспільної активізації до колективних дій, особливо солідаризації.

Емпіричні дані останніх соціологічних та медіадосліджень засвідчують суттєве домінування цифрових платформ і соціальних мереж у повсякденному медіаспоживанні українців. Це підтверджує тезу про те, що соціальні мережі функціонують як ключові простори для отримання інформації, побудови смислів та формування комунікаційних практик.

За даними щорічного дослідження «Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 році», проведеного ГО «Інтерньюз-Україна», соціальні мережі у 2025 році були джерелом новин для 86 % респондентів (+35 % в порівнянні з 2015 роком), що значно перевищує показники традиційних медіа. При цьому для 37 % опитаних соціальні мережі є єдиним джерелом новин, яке вони використовують регулярно протягом місяця до моменту дослідження [5]. Ці дані також фіксують значні структурні зміни в медіаполі, які відбуваються протягом останнього десятиліття: якщо у 2015 році частка українців, що споживали новини в соціальних мережах, становила близько 51 %, то у 2025-му вона зросла до 86 %, тоді як охоплення телебачення, яке у 2015 році становило 85 %, впало до 33 % у 2025 році. Натомість інтернет-сайти новин та радіо також зазнали значного скорочення аудиторії (від 47 % до 31 % та від 35 % до 13 % відповідно) [11].

Інше дослідження «Медіаспоживання 2025», проведене Gradus Research підтверджує ці тенденції з погляду поведінки користувачів у цифровому середовищі [105]. Отримані емпіричні дані засвідчують зростаючу часову залученість українців до цифрового середовища та інтенсифікацію їхньої повсякденної взаємодії з мережевими платформами. Значна частка респондентів регулярно перебуває у просторі цифрових комунікацій: 44 % проводять понад три години на день у месенджерах, 36 % - на відеоплатформах, а 30 % - у соціальних мережах. Водночас телебачення як традиційний медіаканал зберігає значущість лише для 17 % аудиторії, що свідчить про структурний зсув у бік цифрових форм медіаспоживання.

Особливо показовим є той факт, що 91 % користувачів споживають медіаконтент за допомогою смартфона, незалежно від вікової групи. У межах акторно-мережевої перспективи мобільний пристрій постає не просто як технічний інструмент, а як ключовий нелюдський актор, який опосередковує доступ до інформації, комунікацію та участь у мережових взаємодіях. Смартфон функціонує як універсальний медіацентр, у якому конвергують різні комунікативні практики — отримання новин, споживання розважального контенту, соціальна взаємодія та координація дій.

Крім того, емпіричні показники користування соціальними мережами дозволяють простежити, які саме платформи виконують функцію ключових вузлів солідарних мереж. Різні соціальні платформи мають відмінну логіку взаємодії, темп поширення інформації та специфіку аудиторії, що безпосередньо впливає на характер солідарних практик. Так, месенджерні платформи сприяють швидкій координації дій і мобілізації, тоді як соціальні мережі з розвиненим візуальним контентом активніше залучають емоційний компонент солідарності. У структурі медіаспоживання помітну роль відіграють месенджери (Telegram, Viber та інші), які залишаються провідним каналом отримання інформації: за даними опитування, 75 % українців отримують інформацію через месенджери, а Telegram є серед найвпливовіших платформ у цьому сегменті [106]. Це підсилює

роль соціальних мереж і месенджерів як вузлів, що формують індивідуальні та колективні інформаційні траєкторії.

У сукупності ці показники вказують на те, що цифрове середовище, а саме соціальні мережі та пов'язані з ними сервіси, є домінуючими каналами доступу до інформації для більшості українців, особливо у вікових та географічних групах, орієнтованих на мобільний інтернет. Така домінанта цифрових платформ у структурі медіаспоживання створює широке поле для формування гібридних форм солідарності, оскільки одночасно забезпечує: високу частоту контакту з інформаційними потоками, інтенсивність та швидкість реплікації контенту, високу доступність для різних соціальних груп, низький поріг входу для виробництва та поширення повідомлень. Ці аспекти є важливими, з огляду на те, що саме через такі медіапрактики соцмережі стають ключовим середовищем для мобілізації уваги, координації й консолідації дій, що визначають розвиток колективної солідарності у цифровій сучасності.

У межах цієї логіки солідаризм варто розглядати не лише як нормативну вимогу єдності чи моральну диспозицію, а як процес мережевої координації, який відбувається у ситуаціях високої невизначеності та конкуренції за символічні ресурси. В умовах сингуляризованої соціальності солідаризація часто набуває подієвого характеру: вона мобілізується навколо конкретних кейсів, персоналізованих історій, емоційних тригерів, медіаобразів, репутаційних сигналів. Саме тому методологічно важливо зафіксувати, що солідарність тут не є “передумовою”, а є ефектом збирання множинних зв'язків.

У сучасних реаліях українського суспільства солідарність трансформується з нормативної категорії у прагматичний механізм соціальної координації, що забезпечує його резильєнтність в умовах екзистенційних викликів та дефіциту інституційних ресурсів. Водночас процес конституювання «спільного» є глибоко медіатизованим, цифрові платформи, зокрема Telegram, виступають не пасивними ретрансляторами подій, а активними агентами конструювання соціальної реальності, визначаючи межі спільнот, легітимні

форми участі та режими відповідальності. Відтак, медіадискурс стає простором, де солідарність не лише відображається, а й оперативно виробляється через специфічні наративні форми та афективні налаштування.

Проблемна ситуація полягає в амбівалентності цього процесу, адже в умовах інформаційного перенасичення, фрагментації аудиторій та конкуренції за увагу різні типи акторів продукують відмінні, часом суперечливі моделі спільнот. Специфіка Telegram-комунікації, з її розмитими жанровими межами та високою афективною інтенсивністю, створює ризик редукції солідарності до риторичних формул, що може підривати сталість мереж взаємодопомоги. Це актуалізує необхідність соціологічної концептуалізації того, як саме дискурсивні практики структурують солідарність, перетворюючи її на дієву інфраструктуру довіри або, навпаки, обмежуючи мобілізаційний потенціал суспільства.

Експоненційний характер сучасних соціальних змін зумовлює необхідність суттєвої ревізії феномену солідарності, виводячи його за межі класичної дюркгеймівської дихотомії механічної та органічної солідарності. В умовах екзистенційних криз, таких як війна, ці ідеальні типи перестають бути взаємовиключними, трансформуючись у гібридні форми, що поєднують структурну необхідність виживання з інтерсуб'єктивним вибором актора. У вітчизняному контексті це позначається переходом від декларативної формальної солідарності до змістовної, яка базується на практиках резильєнтності, де горизонтальні зв'язки громадянського суспільства компенсують дефіцити вертикальної інституційної довіри [49].

Водночас солідарність у медійному просторі не є заданою константою, а формується в результаті дискурсивної боротьби за визначення меж спільноти, адресатів допомоги та критеріїв відповідальності. С. Валлашек пропонує розрізнення між солідарністю всередині групи (*solidarity among*), що передбачає симетричну підтримку в межах спільної ми-ідентичності, та солідарністю із вразливими іншими (*solidarity with*), що має асиметричний характер і спрямована на зовнішніх акторів [164]. Це розмежування дозволяє операціоналізувати аналіз

медіаповідомлень, простежуючи, як різні комунікативні актори конструюють образи Своїх та Інших, легітимізують розподіл ресурсів і встановлюють моральні межі спільноті. У такій перспективі солідарність постає як динамічний комунікативний конструкт, у якому афективні режими залучення поєднуються з нормативними уявленнями про суспільне благо.

Ключовим механізмом відтворення солідарності в цифровому середовищі стає зміна логіки мобілізації: від класичної колективної дії, що спирається на ієрархічні організації та спільні ідеологічні рамки, до логіки спільноті (connective action), яка ґрунтується на мережевій самоорганізації та персоналізованому обміні контентом [65]. У цій парадигмі цифрові медіа виконують не лише трансляційну, а й організаційну функцію: вони забезпечують координацію без централізованого керівництва, дозволяючи мобілізувати учасників через персональні наративи, емоційні апеляції та швидке поширення персоналізованих фреймів дії, які легко адаптуються до індивідуального досвіду. Саме це створює можливість ситуативних мережових об'єднань, зорієнтованих на конкретні цілі. М. Кастельс інтерпретує подібні процеси як масову самокомунікацію, за якої індивіди автономно продукують і поширюють зміст, формуючи мережі мобілізації, здатні долати інформаційні бар'єри та підтримувати динаміку соціальних змін [79].

Емпіричним втіленням цього феномену в Україні стала медіасистема Telegram, яка еволюціонувала у ключовий інструмент суспільно-політичної мобілізації. Telegram-канали забезпечують швидкість і мультимедійність комунікації, функціонуючи як простір автономії та альтернатива офіційному дискурсу [24; 31]. Специфічною рисою цього середовища є його емоційна архітектура: активне використання афективної лексики та емодзі не лише інформує, а й моделює реакції аудиторії, стимулюючи мережеву солідарність [55]. У результаті формується гібридний простір, що стирає межі між онлайн- та офлайн-взаємодією і сприяє становленню індивідуалізованої колективної солідарності як одночасно масової та децентралізованої практики [142]. Він

може знижувати відчуття соціальної ізоляції та страху через ефект віртуальної співприсутності, водночас перетворюючи кожного користувача на потенційний вузол мобілізації. За таких умов солідарність набуває рис перформативного акту, коли вона не лише проголошується, а й відтворюється через повторювані комунікативні дії, що задають сценарії спільності та підтримують практики взаємодопомоги.

Дискурсивне виробництво реальності: когніція та наратив. Для експлікації механізмів формування солідарності доцільно змістити аналітичний фокус із об'єктивних подій на те, як вони інтерпретуються учасниками комунікації. У цьому ракурсі медіадискурс Telegram постає результатом суб'єктивного моделювання воєнної реальності. Згідно з соціокогнітивною теорією Т. ван Дейка, контекст функціонує не як пасивне тло, а як динамічна ментальна контекстна модель (context model), що конструюється учасниками для визначення релевантності ситуації. Саме ця модель опосередковує перехід від макросоціальних умов, як війна, загроза, інституційні дефіцити, до мікрорівня дискурсивних рішень, як вибір жанру, тональності, модальності, задаючи прагматичні параметри того, що вважається доречним для мобілізації в конкретний момент [162].

Ключовим оператором цих моделей виступає K-device (knowledge device) – механізм оцінювання спільного підґрунтя знань між автором і аудиторією. У середовищі Telegram K-device забезпечує дискурсивну економію: комунікація спирається на розгалужену систему пресупозицій та імпліцитних смислів. Знання про ворога, характер загрози або нагальність потреб вже інтегровані у колективну пам'ять, тому повідомлення стають короткими, але смислово насиченими, що скорочує аргументативні ланцюги і прискорює координацію спільності [162].

Важливо, що ці моделі інтегрують афективні стани як когнітивні фільтри релевантності. Як зазначають М. Спеціо та Р. Адольфс, емоції структурно беруть участь у політичному судженні, визначаючи, яка інформація сприймається як

значуща, а яка дія – як виправдана [153]. У дискурсі солідарності афективні маркери (гнів, надія, співчуття) стають частиною стратегії, що легітимізує витрати ресурсів заради іншого. Це корелює з нормативним розрізненням С. Валлашека, де емоційна оцінка диктує вибір фрейму: симетрична підтримка “Своїх” або асиметрична допомога “Іншим вразливим” [164].

У національному контексті такі моделі спираються на ціннісно-сміслову підґрунтя, де солідарність осмислюється як єдність практик співучасті [54]. Це дозволяє контекстним моделям виконувати функцію подвійної інтеграції, а саме поєднувати горизонтальні практики волонтерства з вертикальною легітимацією державного спротиву, що є характерною рисою суспільства, яке воює [28].

Когнітивні моделі ситуації об’єктивуються у дискурсі через наративні структури. У цифрових середовищах солідарність відтворюється як когерентна історія, що надає подіям причинності. Ключовим інструментом тут виступає концепція М. Сомерс, згідно з якою соціальна дія стає можливою через розгортання сюжету (emplotment) – сюжетне пов’язування різнорідних подій у цілісну картину. Саме через включення себе у певний сюжет індивід отримує відповідь на питання «хто я є?» і розуміння «що мені робити?» [151]. Telegram-канали, відтак, функціонують як фабрики емплотменту, що впорядковують хаос війни у ланцюги національного спротиву.

На мікрорівні мобілізації фундаментом виступають онтологічні наративи – особисті історії, що забезпечують почуття безперервності власного «Я». Методологічно такі наративи в Telegram слід аналізувати як перформативні акти: публікація особистого досвіду трансформує травму в ресурс колективного зростання та легітимізує участь як єдино можливу поведінку для збереження моральної цілісності [139].

На мезорівні ці імпульси кристалізуються у наративні проекти ідентичностей, що формують межі ми-групи. Волонтерство тут стає механізмом конструювання ідентичності [3]. Через повторюваність сюжетів закріплюється образ Свого – дієздатного суб’єкта, протиставленого пасивному спостерігачеві.

Ця ідентичність є динамічною і постійно перепідтверджується через участь у медіатизованих ритуалах солідарності.

На макрорівні функціонують публічні наративи, що масштабують значення до рівня національної стійкості та проєкції перемоги. Емпірично фіксується темпоральний зсув у цих наративах: від реактивної тематизації жертовності та виживання (на початках вторгнення) до проєктивної візії майбутнього та повоєнної відбудови. У мережевому суспільстві ці наративи поширюються через персоналізовані фрейми дії, які дозволяють різномірним акторам солідаризуватися без жорсткої ідеологічної уніфікації, утворюючи автономні мережі надії [80; 65]

Якщо когнітивні моделі визначають структуру сприйняття, а наративи надають подіям зв'язності, то емоції виступають тим енергетичним ресурсом, що трансформує розуміння ситуації у готовність до дії. У межах соціокогнітивного підходу афективний вимір Telegram-комунікації доцільно трактувати не як експресивний додаток до інформації, а як афективний режим – специфічний спосіб соціальної координації, що задає пороги значущості подій та модальності участі. Фундаментальні дослідження політичної психології засвідчують, що афекти структурно включені в процеси уваги та інтерпретації: вони функціонують як когнітивні фільтри, які визначають, які стимули розпізнаються як загроза чи шанс, і які поведінкові сценарії активуються у відповідь [131]. Відтак, емоційна тональність є інфраструктурним механізмом, що конвертує індивідуальні переживання у колективну дію.

Для типологізації мобілізаційних стратегій критично важливим є розрізнення дистинктивних політичних ефектів тривоги та гніву. Тривога корелює з відчуттям невизначеності й загрози, переводячи суб'єкта в режим підвищеної уваги та обережності. Натомість гнів виникає як реакція на несправедливість, знижуючи суб'єктивне відчуття ризику та стимулюючи активну, часто агресивну солідарність [110]. У дискурсі Telegram це означає, що мобілізаційний імпульс конструюється двома шляхами: через тривогу – як

імператив негайної координації, та через гнів – як вимога відновлення справедливості.

Проте для забезпечення довготривалої стійкості як умови солідарності та запобігання емоційному вигоранню ключову роль відіграє надія. Це складний когнітивно-афективний стан, що дозволяє проектувати позитивний результат в умовах невизначеності. Надія функціонує як мотор тривалої участі, мотивуючи індивідів інвестувати ресурси у майбутнє [113]. У цифрових мережах солідарності це створює динамічний баланс: якщо гнів запускає мобілізацію, то надія стабілізує її у часі. Ці емоційні конфігурації дозволяють масштабувати локальні ініціативи, пов'язуючи мікрорівень емпатії з макрорівнем соціальної інтеграції [142].

Технологічним інструментом реалізації цих режимів виступає «емоційна архітектура» Telegram, зокрема механізм емодзі-реакцій. Вони перестали бути суто фатичними знаками і перетворилися на засіб афективного налаштування. Через вибір реакції аудиторія здійснює віртуальний акт приєднання, створюючи «ефект ліктя» та підтверджуючи валідність колективних переживань [55]. Емпірично це фіксується в асиметрії афективних репертуарів: професійні медіаканали тяжіють до трансляції негативних реєстрів як форми документування трагедії, тоді як великі анонімні спільноти часто оперують позитивним спектром, конструюючи міф успіху [8].

Таким чином, афективні режими солідарності в Telegram слід аналізувати як трирівневу структуру: (1) валентність позитив/негатив, що визначає загальний настрій спільноти; (2) дискретні емоції, що задають специфіку мобілізації; та (3) прагматику дії, які саме практики легітимізуються цими емоціями. Такий підхід дозволяє експлікувати, як афект стає «соціальним клеєм», що утримує мережеву спільноту в умовах війни.

Попри високий мобілізаційний потенціал, екосистема Telegram інституціоналізує низку вразливостей, що можуть призводити до ерозії

солідарності або її десолідаризації. Ці ризики є зворотним боком логіки спільноті та афективних режимів, описаних вище.

Першим викликом є риторична редукція солідарності до кліктивізму. Легкість цифрової участі (реакція, репост), яка забезпечує масовість «цифрових роїв», водночас створює загрозу підміни реальної відповідальності симулятивними актами. Індивідуалізовані афекти, не підкріплені стійкими організаційними структурами, ризикують залишитися на рівні емоційної розрядки без конвертації у довготривалі соціальні зв'язки [65].

Другим, інституційним викликом є поява підривних практик, зокрема псевдоволонтерства. Ю. Мацієвський та Я. Лук'янчук концептуалізують його як конкурентний неформальний інститут, що імітує суспільно-корисну діяльність заради приватної вигоди. Функціонуючи паразитарно на високому рівні суспільної довіри, це явище (разом із випадками корупційного розподілу допомоги) перетворює наратив взаємодопомоги на наратив підозри, руйнуючи моральну економіку солідарності [35].

Третій ризик зумовлений топологією мережі. Схильність Telegram до кластеризації створює ефект ехо-камер, де спільноти замикаються у власних ідеологічних та емоційних нішах [88]. За відсутності комунікаційних сполучень, це сприяє фрагментації суспільства: солідарність посилюється всередині кластерів, але слабшає між ними, що блокує формування загальнонаціонального консенсусу [142].

Нарешті, критичною загрозою є вразливість платформи до інформаційних маніпуляцій. Відсутність ефективного регулювання та анонімність адміністраторів перетворюють Telegram на простір для поширення дезінформації та ворожих наративів. Використання мереж ботів та анонімних каналів для компрометації політичних опонентів або просування проросійських смислів становить пряму загрозу національній безпеці. У цьому контексті десолідаризація виступає не просто як згасання активності, а як результат

цілеспрямованих деструктивних практик, що розмивають ціннісні основи довіри [24; 31].

Умови війни та тривалих суспільних криз лише підсилюють значення соціальних мереж як простору формування гібридних форм солідарності. У ситуації підвищеної невизначеності та інформаційної турбулентності саме цифрові платформи забезпечують відносну стабільність комунікації, дозволяючи громадянам орієнтуватися в подіях, знаходити однодумців і долучатися до колективних дій. За таких обставин рівень користування соціальними мережами стає не лише індикатором цифрової включеності, а й показником потенційної здатності суспільства до самоорганізації та солідаризації.

В умовах повномасштабної війни соціальні мережі в Україні перетворилися на ключові акторно-мережеві вузли, у межах яких відбувається мобілізація ресурсів, координація дій і формування колективних солідарних дій. У цій конфігурації солідарність набуває гібридного характеру, поєднуючи емоційний, інформаційний, організаційний і матеріальний виміри.

2.2 Медіадискурс солідарності у конструюванні наративів спільнодії

Для коректної побудови емпіричного дизайну необхідно концептуалізувати аналітичне поле, в якому розгортається дослідження проактивних практик солідаризму. У цій роботі медіадискурс розуміється як інституційно й технологічно опосередкований простір продукування смислів, що не лише ретранслює інформацію, а й активно конструює соціальні настрої та моделі дії [61; 46]. Така дефініція виводить медіатекст за межі суто лінгвістичного феномену, підкреслюючи його природу як соціальної практики: повідомлення у Telegram стають соціально значущими настільки, наскільки вони вписані в впізнавані семантичні схеми та відповідають прагматичним очікуванням аудиторії.

У сучасному науковому полі методологія дослідження медіакомунікацій розгортається у просторі напруги між двома парадигмальними векторами: контент-аналізом та дискурс-аналізом. О. Семотюк визначає цю дихотомію через відмінність онтологічних засад: традиційний контент-аналіз тяжіє до реалізму, фокусуючись на маніфестованому змісті та редукції тексту до кількісних показників, тоді як дискурс-аналіз спирається на соціальний конструктивізм, розглядаючи текст як інструмент створення значень і владних відносин. Водночас дослідник наголошує на перспективності подолання цього розриву через принцип методологічної комплементарності, де кількісна фіксація тематичних одиниць слугує базою для якісної інтерпретації латентних смислів [43].

Для аналізу соціальних процесів, зокрема репрезентації солідарності в соціальних мережах, найбільш релевантним визнається критичний дискурс-аналіз, що дозволяє експлікувати зв'язок між мовними формами та соціальними змінами. А. Рябчук і Т. Хурцидзе, систематизуючи підходи Фуко, Лакло й Муффа, аргументують перевагу моделі Н. Феркло для соціологічних досліджень. Саме тривимірна модель Феркло (текст – дискурсивна практика – соціальна практика) дає змогу аналізувати дискурс не як замкнену знакову систему, а як форму соціальної дії, що діалектично взаємодіє зі структурними нерівностями та інституційними рамками [41]. Цей підхід підсилюється функціональним баченням А. Шугаєва, який розглядає медіадискурс як ідеологічний інструмент, де лінгвістичні вибори, наприклад, модальність чи інтертекстуальність, виконують функцію легітимації певних політичних або соціальних сценаріїв [60].

Специфіка медіадискурсу як об'єкта аналізу вимагає також врахування його комунікативно-прагматичної природи. Н. Шумарова та Л. Пономаренко акцентують, що медіадискурс не є просто сукупністю текстів, а становить динамічну систему взаємодії двох проєкцій – авторської інтенції та рецепції аудиторії. У цьому контексті методологія має фіксувати не лише зміст

повідомлення, а й позиції дискурсивних суб'єктів – автора і реципієнта, що конструюються в процесі комунікації, що особливо важливо для розуміння того, як медіатекст структурує соціальні ролі та очікування в умовах масової комунікації [61].

Однак класичні методи аналізу тексту виявляють свою обмеженість при роботі з «кібертекстами» (повідомленнями в месенджерах та соцмережах). К. Батаєва вказує на принципову відмінність комп'ютерно-опосередкованої комунікації: вона має переважно акціональний, а не інформаційний характер. Тобто повідомлення в цифровому середовищі є насамперед символами дій. Для роботи з такими даними дослідниця пропонує методики *action-analysis* та *interaction-analysis*, які дозволяють класифікувати тексти за їхньою прагматичною функцією – як інструменти організації спільної діяльності або встановлення емоційного контакту, що виходить за межі традиційного тематичного кодування [2].

Окрему цінність для аналізу сучасного медіадискурсу становить категорія інтердискурсивності та інтертекстуальності. У межах критичного підходу, як зазначає Н. Феркло, тексти завжди несуть сліди інших текстів і дискурсів. А. Шугаєв розвиває цю тезу, вказуючи, що аналіз цитувань, алюзій та референцій дозволяє виявити механізми авторитетності: на які джерела спирається медіатекст, щоб здаватися правдивим, і як він вбудовує нові події в уже існуючі історичні чи культурні наративи [99; 60].

Отже, огляд наявних методик засвідчує необхідність застосування інтегративного підходу. Поєднання структурного аналізу дій у кіберпросторі (за К. Батаєвою) з критичною інтерпретацією ідеологічних та владних ефектів дискурсу (за Н. Феркло) дозволяє сформувати валідний інструментарій для дослідження того, як саме Telegram-канали перетворюють комунікацію на інфраструктуру соціальної солідарності [41; 43].

Спираючись на теоретичну рамку, методологія емпіричного аналізу базується на поєднанні дискурс-аналітичних та наративних процедур, де

Telegram-канали розглядаються як сегмент медіадискурсу. Формування вибірки здійснено за принципом теоретичної репрезентативності, що дозволяє не статистично узагальнювати, а аналітично зіставляти режими солідаризації між різними типами акторів: (1) інституціоналізованим волонтерством, (2) масовими медіа, (3) лідерами думок та (4) локальними громадами.

Таблиця 2.1

Характеристика вибірки Telegram-каналів

Телеграм-канал	Тип актора	Кількість підписників (станом на 01.01.2026)	Охоплення аудиторії	Тип довіри до ТГ-каналу	Роль аудиторії
Повернись живим	волонтерство	25919	національний	мережева довіра	активний співучасник
UkraineNow	медіа	450786	національний	інституційна довіра	спостерігач
Hromadske	медіа	103513	національний	інституційна довіра	активний співучасник
Sternenko	лідер думок	853664	персоналізований	міжособистісна довіра	активний співучасник
Труха Дніпро	локальна громада	373957	локальний	локальна	активний співучасник

Для реалізації дослідницьких завдань було сформовано методом випадкових чисел вибірку з п'яти референтних Telegram-каналів, диференційованих за типом актора, масштабом охоплення та моделлю взаємодії з аудиторією (див. Табл. 2.1). Ключовим критерієм відбору стала диверсифікація режимів довіри, які лежать в основі мобілізаційних практик. У сегменті національного охоплення чітко розмежовуються медійні та волонтерські стратегії. Так, канали «UkraineNow» (450 тис. підписників) та «Hromadske» (103

тис. підписників), попри різницю в аудиторних показниках, репродукують модель інституційної довіри, де роль аудиторії зводиться переважно до позиції «спостерігача». Це дозволяє аналізувати наративи, що базуються на інформуванні та нормативній легітимації, але не передбачають інтенсивної двосторонньої координації.

Натомість сегмент активної співучасті представлений різнорівневими акторами, що оперують відмінними механізмами солідаризації. Інституціоналізоване волонтерство («Повернись живим») спирається на мережеву довіру, перетворюючи меншу за чисельністю аудиторію (25,9 тис.) на високоресурсну спільноту активних учасників. Діаметрально протилежний масштаб демонструє категорія лідерів думок: кейс «Sternenko» з безпрецедентним охопленням (понад 853 тис. підписників) ілюструє феномен персоналізованої міжособистісної довіри, де мобілізація відбувається через ототожнення з автором та його етичною позицією.

Локальний вимір солідарності репрезентовано каналом «Труха Дніпро» (373 тис. підписників), який реалізує модель просторової близькості. Тут тип довіри визначається локальною ідентичністю, а висока залученість аудиторії («активний співучасник») зумовлена спільністю безпосередніх безпекових загроз та побутових викликів.

Таке конструювання вибірки дозволяє охопити повний спектр реляційних моделей: від вертикальної трансляції смислів (медіа) до горизонтальної координації зусиль (волонтери, локальні громади) та харизматичної мобілізації (лідери думок). Це забезпечує валідність порівняльного аналізу, дозволяючи виявити, як різні типи довіри корелюють зі специфічними наративними формами та афективними режимами солідарності.

Операційною одиницею аналізу визначено наратив солідаризму – змістовно завершений фрагмент медіадискурсу (окремий пост або серія тематично пов'язаних постів). Цей фрагмент розглядається як акт емплотменту,

в якому солідарність конструюється або як імператив – форма залучення до спільноти, або як результат – свідчення успішної спільної дії.

Для ідентифікації наративів солідарності у загальному потоці інформації було розроблено спеціалізований кодифікатор, що включає 9 категорій, кожна з яких операціоналізована через унікальний набір лексичних маркерів. Система наративних кодів охоплює три виміри спільноти: праксеологічний (форми дії), афективно-контекстуальний (емоційний фон), інституційно-ціннісний (легітимація):

Код 1. Мобілізаційний заклик (маркери: «долучайтесь», «приєднуйтеся», «закликаємо», «запрошуємо», «разом можемо», «потрібні всі»).

Код 2. Загроза: створення відчуття терміновості як механізму солідаризації (маркери: «терміново», «негайно», «критично», «дуже потрібно», «часу обмаль»).

Код 3. Матеріальна солідарність (донат): економічний вимір солідаризму (маркери: «донат», «задонатити», «збір», «фінансова підтримка», «на потреби», «кошти»).

Код 4. Волонтерська дія: практична реалізація солідарності (маркери: «волонтерство», «волонтери», «допомагаємо», «передали», «доставили», «закупили»).

Код 5. Медіарозширення солідарності: репост як форма символічної участі (маркери: «репост», «поширте», «поділіться», «розкажіть», «максимальний репост»).

Код 6. Допомога та взаємна підтримка: етика турботи й взаємності (маркери: «допомога», «підтримка», «підставити плече», «не залишимо», «поруч», «разом з вами»).

Код 7. Емоційна солідарність: афективний вимір соціальності (маркери: «тримаймося», «ми сильні», «вистоїмо», «не зламаємось», «віримо», «витримаємо»).

Код 8. Колективна ідентичність: «ми» як уявлена спільнота (маркери: «єдині», «разом», «наша спільнота», «всі як один», «ми – сила», «єдність»).

Код 9. Прозорість і довіра: легітимація солідарних практик (маркери: «звіти», «звітуємо», «прозоро», «підтвердження», «фото звіт», «дякуємо за довіру»).

Загальний обсяг масиву склав 62823 дописи. На етапі попередньої обробки даних було застосовано автоматизовану фільтрацію за розробленим словником ключових слів. Це дозволило відсіяти нерелевантний контент та сформувати фінальну вибірку обсягом 10215 повідомлень, зміст яких безпосередньо узгоджується з логікою волонтерської діяльності та дискурсивними практиками солідарності.

Опрацювання сформованого корпусу текстів здійснювалося крізь призму розробленого кодифікатора, що уможливило квантифікацію дискурсивних практик і перехід від «сирих» даних до структурованих аналітичних категорій. Першим етапом інтерпретації стала оцінка загальної архітекτονіки солідарності, яка виявляє співвідношення між різними функціональними типами. Такий макрорівневий зріз є необхідним для розуміння того, які саме прагматичні моделі домінують в українському цифровому просторі, і слугує точкою входу для подальшого аналізу специфіки окремих акторів.

Кількісний розподіл постів за кодами у загальному масиві дозволяє реконструювати акціональну структуру медіадискурсу солідарності (див. Додаток А, Табл.1). Згідно з методикою action-analysis, частотність кодів відображає не тематичні пріоритети, а типи соціальних дій, які виконують медіатексти. Загальна картина засвідчує домінування етики турботи та взаємності (Код 6 «Допомога та взаємна підтримка» – 3695 постів, 36,1%), що значно перевищує чисто мобілізаційний імператив (Код 1 – 815 постів, 7,9%). Це дозволяє стверджувати, що дискурс солідарності в Telegram функціонує не лише як інструмент екстреного реагування (тривога/збір), а як стабілізуюча соціальна практика, що постійно відтворює горизонтальні зв'язки підтримки.

Детальний аналіз розподілу по каналах виявляє виразну дискурсивну асиметрію, що підтверджує теоретичне розрізнення типів акторів та їхніх стратегій легітимації:

1) Персоналізована мобілізація (Кейс «Sternenko»). Канал демонструє найвищу концентрацію кодів матеріальної солідарності (Код 3 – 1233 пости), що становить понад 50% від усіх кодів каналу (N = 2374). Це емпірично підтверджує статус лідера думок як вузла спільноти, де персоналізований фрейм довіри конвертується безпосередньо у фінансовий ресурс. На відміну від інституційних медіа, тут наратив солідарності є радикально прагматичним і конструюється довкола імперативу «донату» як основної форми участі. (див. Додаток А, Табл. 1)

2) Інституційна трансляція смислів («UkraineNow» та «Hromadske»). Канали масової комунікації («UkraineNow» – 3120 постів, «Hromadske» – 2997 постів) демонструють іншу конфігурацію. У їхньому дискурсі домінує Код 6 (Допомога та взаємна підтримка) – 1540 та 1202 пости відповідно. У термінах КДА, ці актори виконують функцію конструювання широкої «Ми-групи» через фіксацію фактів допомоги, а не через прямий фандрайзинг (Код 3 у «Hromadske» становить лише 193 пости). Вони легітимізують солідарність як соціальну норму, створюючи інформаційне тло, на якому розгортаються більш агресивні мобілізаційні кампанії інших акторів.

3) Професіоналізація солідарності («Повернись живим»). Фонд посідає проміжну позицію між медіа та інфлюенсерами. Висока частка матеріальної солідарності (Код 3 – 604 пости) поєднується з акцентом на практичній реалізації (Код 4 – 300 постів) та прозорості (Код 9 – 51 пост, що є одним із найвищих показників). Це вказує на стратегію «раціональної солідарності», де довіра будується не на емоційному афекті (Код 7 тут мінімальний – 4 пости), а на звітності та інституційній ефективності.

4) Локальна специфіка («Труха Дніпро»). Канал локальної громади демонструє найменшу інтенсивність наративів солідарності (714 постів). Проте

структура розподілу (висока частка Коду 6 – 238, та Коду 4 – 165) свідчить про фокусування на побутових практиках взаємодопомоги «тут і зараз», що відповідає концепції «солідарності серед» (solidarity among) обмеженої спільноти.

Отже, лідери думок (Sternenko) забезпечують економічну базу спільноті (Код 3), тоді як масові медіа (UkraineNow, Hromadske) забезпечують її нормативно-ціннісну рамку (Код 6, Код 8). Прикметно, що код «Створення відчуття терміновості» (Код 2) є відносно маргінальним (160 одиниць на весь масив), що свідчить про перехід медіадискурсу від режиму «алярмізму» до режиму рутинізованої, довготривалої роботи на перемогу.

Деталізація аналізу на рівні лексичних маркерів (див. Додаток Б, Табл. 2) дозволяє реконструювати семантичні ядра, довкола яких різні типи акторів конструюють наратив солідарності. Розподіл частотності лексем виявляє чітку дискурсивну спеціалізацію, що підтверджує гіпотезу про існування відмінних прагматичних стратегій у межах єдиного поля спільноті:

1) Дихотомія «допомога» – «донат»: нормативність проти інструментальності. У загальному масиві домінує лексема «допомога» (2420 згадувань) та «підтримка» (1168). Ці маркери є універсальними, однак їхня концентрація найвища у каналах масової комунікації («UkraineNow» – 979, «Hromadske» – 752) та локальних спільнотах («Труха Дніпро» – 163). Це вказує на те, що медіа та громади оперують категоріями широкої нормативної солідарності, де «допомога» включає весь спектр гуманітарних, соціальних та інформаційних практик.

Натомість лексема «донат» (1186) та «збір» (703) маркує перехід до інструментальної (фінансової) солідарності. Тут спостерігається радикальна асиметрія: лівова частка цих маркерів припадає на лідера думок («Sternenko»: 659 «донат», 450 «збір») та фонд («Повернись живим»: 487 «донат», 62 «збір»). Для порівняння, у каналі «UkraineNow» слово «донат» зустрічається лише 8 разів. Це емпірично доводить, що волонтерський та інфлюенсерський сегменти

дискурсу функціонують як економічні драйвери, конвертуючи увагу безпосередньо у фінансовий ресурс, тоді як масові медіа створюють для цього ціннісне підґрунтя.

2) Прагматика звітності: легітимація через результат. Волонтерські актори активно використовують лексику завершеної дії. Маркери «передали» (219), «закупили» (91), «доставили» (29) та «звіти/звітуємо» (сумарно 61) виконують функцію раціональної легітимації довіри. У каналі «Sternenko» та «Повернись живим» ці слова слугують дискурсивними доказами ефективності («гроші – товар – фронт»). Цікаво, що локальний канал «Труха Дніпро» також демонструє високу частотність маркера «передали» (45), що свідчить про імплементацію професійних стандартів звітності на рівні низових ініціатив.

3) Мобілізаційні імперативи та конструювання спільноти. Медіаканали («Hromadske», «UkraineNow») лідирують у використанні дієслів-імперативів та закликів: «закликаємо» (355 та 235 відповідно), «долучайтесь» (19 та 108). Це відображає їхню роль як організаторів колективної уваги. Водночас, маркери колективної ідентичності – «разом» (763), «єдині» (210), «віримо» (144) – рівномірно розподілені між акторами, але з помітною перевагою у «Hromadske» та «UkraineNow». Це підтверджує тезу Феркло про роль медіа у конструюванні уявленої спільноти, яка об'єднується не лише спільним ворогом, а й спільним емоційним станом віри та єдності.

Аналіз розподілу кодів у часовому вимірі (див. Табл. 2.2) виявляє неочевидну тенденцію: всупереч поширеній гіпотезі про втому від війни та згасання волонтерського ентузіазму, емпіричні дані фіксують експансію дискурсу солідарності. Загальна кількість релевантних повідомлень зросла більш ніж удвічі: з 1777 постів у 2022 році до 3935 постів у 2025-му. Це свідчить про те, що солідарність у Telegram-просторі трансформувалася зі спонтанної реакції на кризу (2022) у стійкий, інституціоналізований соціальний інститут, інтегрований у повсякденні практики медіаспоживання.

Структурна трансформація цього дискурсу відбувається за вектором раціоналізації та матеріалізації. Найбільш показовою є динаміка Коду 3 «Матеріальна солідарність»: частка закликів до донатів демонструє лінійне п'ятикратне зростання (з 205 у 2022 р. до 1006 у 2025 р.). Це підтверджує тезу про перехід від «солідарності співчуття» до прагматичної солідарності ресурсу. Економічний вимір стає домінантним механізмом підтвердження колективної ідентичності: бути солідарним у 2025 році означає насамперед фінансувати спротив, а не лише емоційно співпереживати.

Цю тезу підсилює зворотна динаміка Коду 7 «Емоційна солідарність» (зниження з 75 у 2022 р. до 37 у 2025 р. на тлі загального зростання масиву). Афективні маркери чистої підтримки («тримаймося», «ми сильні») поступово вимиваються з дискурсу, поступаючись місцем конкретним алгоритмам дій. Спостерігається ефект прагматизації афекту: емоційна енергія не розсіюється у фатичній комунікації, а каналізується у Код 6 «Допомога та взаємна підтримка» (зростання з 683 до 1367), який залишається стабільним ядром дискурсу, утримуючи етичну рамку турботи.

Окремої уваги заслуговує аномалія 2025 року, де фіксується різкий стрибок Коду 1 «Мобілізаційний заклик» (357 одиниць проти 190 у попередньому році) та Коду 2 «Створення відчуття терміновості» (77 проти 27). Така конфігурація вказує на зміну контекстної моделі війни: після періоду відносної рутинізації (2023-2024), медіадискурс повертається до режиму екзистенційної мобілізації. Однак, на відміну від хаотичної терміновості початку вторгнення, це «нова терміновість», яка спирається на вже розбудовані мережі довіри (Код 8 «Колективна ідентичність» також демонструє пікове значення – 440).

Таблиця 2.2

Темпоральна динаміка дискурсу

Код	Рік				Загальний підсумок
	2022	2023	2024	2025	
Мобілізаційний заклик (Код 1)	159	109	190	357	815
Створення відчуття терміновості (Код 2)	34	22	27	77	160
Матеріальна солідарність (Код 3)	205	441	694	1006	2346
Практична реалізація солідарності (Код 4)	367	352	350	475	1544
Медіарозширення солідарності (Код 5)	37	30	52	99	218
Допомога та взаємна підтримка (Код 6)	683	654	991	1367	3695
Емоційна солідарність (Код 7)	75	40	17	37	169
Колективна ідентичність (Код 8)	187	148	280	440	1055
Прозорість і довіра (Код 9)	30	62	44	77	213
Загальний підсумок	1777	1858	2645	3935	10215

Лонгітюдний аналіз ключових слів (див. Додаток В, Табл. 3) дозволяє простежити трансформацію семантичного ядра солідарності. Емпіричні дані фіксують фундаментальний зсув у способах вербалізації спільності, дискурс стає менш патетичним і більш інструментальним:

1) Феномен донатизації солідарності. Найбільш показовою є динаміка лексики «донат». У 2022 році вона була маргінальною (13 згадувань), поступаючись традиційним формам благодійності. Проте до 2025 року

частотність цього маркера зросла у 50 разів, досягнувши пікового значення (647). У поєднанні зі зростанням лексеми «збір» (125 – 224), це свідчить про остаточне закріплення фінансової моделі участі як нормативної. Слово «донат» перетворилося на ключовий мовний код, що позначає найдоступнішу форму спільнодії.

2) Раціоналізація афекту. Спостерігається цікава інверсія емоційних маркерів. Лексема «віримо» демонструє тенденцію до спадання (71 у 2022 р. – 28 у 2025 р.), що може свідчити про втому від абстрактного оптимізму. Натомість маркери колективної ідентичності – «разом» (158 – 305) та «єдині» (27 – 98) – демонструють стійке зростання. Це вказує на те, що афективна енергія дискурсу перемістилася з площини очікувань (віра в майбутнє) у площину ствердження суб'єктності (констатація єдності тут і зараз). Солідарність більше не потребує зовнішніх доказів віри, вона потребує постійного ритуального підтвердження спільнодії.

3) Дискурсивна ремобілізація 2025 року. Лексичний зріз 2025 року підтверджує тезу про повернення режиму високої інтенсивності. Різке зростання імперативу «закликаємо» (123 у 2022 р. – 285 у 2025 р.) та маркера «критично» (2 – 36) сигналізує про нову хвилю мобілізації. Однак, на відміну від 2022 року, коли мобілізація була реакцією на шок, у 2025 році вона набуває системного характеру, спираючись на розбудовану інфраструктуру звітності («звіти»: 6 – 49; «передали»: 95 – 183).

Аналіз розподілу реакцій дозволяє реконструювати структуру емоційної валідації наративів солідарності (див. Додаток Г, Табл. 4). Загальна картина засвідчує тотальну домінантну позитивного спектра: сумарна частка реакцій «Серце» та «Лайк» становить 92,4% від загального масиву, тоді як негативні маркери («Зле лице», «Дизлайк») – лише 7,6%, що емпірично підтверджує тезу про функціонування Telegram-каналів як афективних ехо-камер, де солідарність підтримується через механізм спіралі позитивного підкріплення.

Детальний аналіз виявляє три ключові закономірності афективної регуляції:

1) **Сакралізація донату.** Найвищу афективну інтенсивність демонструє Код 3 «Матеріальна солідарність». Він зібрав абсолютну більшість реакцій «Серце» – 6,2 млн. Феноменальним є кейс каналу «Sternenko», де пости про збори отримали 5,8 млн «сердець». Це вказує на те, що фінансова транзакція у свідомості аудиторії є не просто економічною дією, а актом любові та найвищого схвалення. Відбувається емоційна винагорода за дію, коли донат стає ритуалом, який супроводжується інтенсивним афективним схваленням.

2) **Асиметрія негативу: медіа vs волонтери.** Спостерігається виразна поляризація у розподілі негативних реакцій («Зле лице»). Канали масової комунікації («UkraineNow» та «Hromadske») акумулюють левову частку негативу, особливо у категоріях «Допомога» (Код 6) та «Практична реалізація» (Код 4). Наприклад, у «UkraineNow» зафіксовано 526 тис. «злих лиць» у Коді 6. Це пояснюється специфікою новинного фреймінгу: медіа часто повідомляють про допомогу в контексті трагедій (причина допомоги), що викликає гнів на ворога. Натомість канали волонтерів («Повернись живим») та лідерів думок («Sternenko») функціонують у зоні «афективної стерильності»: рівень негативних реакцій тут мінімальний (у «Повернись живим» – майже нульові показники «злого лиця» та дизлайків). Це свідчить про те, що волонтерський суб'єкт сприймається як агент надії та рішення, тоді як медіа залишаються агентами фіксації травми.

3) **Легітимація прозорості.** Код 9 «Прозорість і довіра» (звіти) демонструє високий рівень раціонального схвалення: співвідношення «Серце» до «Лайк» тут є більш збалансованим (299 тис. до 247 тис.), ніж у мобілізаційних закликах. Це означає, що аудиторія сприймає звіти як закриття гештальту: емоційна інвестиція (донату) підтверджується фактом («Лайк»), що стабілізує довіру до інституції.

Узагальнення отриманих даних дозволяє констатувати, що в українському сегменті Telegram сформувалася зріла, функціонально диференційована екосистема, яка забезпечує стійке відтворення практик солідарності. Темпоральний аналіз фіксує еволюційний дрейф медіадискурсу від афективно-реактивного режиму (характерного для 2022 року з домінуванням емоційної єдності та алярмізму) до інструментально-проектного режиму (2024-2025 роки). Telegram-канали успішно конвертували первинну солідарність цінностей у прагматичну солідарність дій, або економіку солідарності. У цій новій конфігурації зниження емоційного накалу компенсується зростанням інтенсивності матеріальних транзакцій, де «донат» закріпився як універсальний еквівалент участі, а «звіт» – як головний інструмент верифікації соціального контракту.

Лексичний аналіз дозволяє виділити три рівні дискурсу солідарності:

- 1) Символічно-інтегративний (медіа): ключові слова «разом», «підтримка», «закликаємо».
- 2) Транзакційний (інфлюенсери/фонди): ключові слова «донат», «збір», «кошти».
- 3) Праксеологічний (звітний): ключові слова «передали», «закупили», «доставили».

Така структура свідчить про зрілість екосистеми Telegram, де різні актори не дублюють, а доповнюють функції одне одного, формуючи цілісний наратив національного спротиву.

Темпоральний зріз демонструє еволюцію медіадискурсу від афективно-реактивного типу (домінування емоційної єдності) до інструментально-проектного (домінування донатів та системної допомоги). Telegram-канали успішно конвертували первинний шок війни у довготривалу «економіку солідарності», де зниження емоційного накалу компенсується зростанням інтенсивності матеріальних транзакцій. Динаміка ключових слів ілюструє перехід від «солідарності цінностей» (2022) до «солідарності дій» (2024-2025),

фактично спільнодії. Мова Telegram-каналів стала більш директивною та економічно орієнтованою, де «донат» стає універсальним еквівалентом участі, а «звіт» – головним інструментом легітимації довіри.

Розподіл реакцій доводить, що в екосистемі Telegram сформувався специфічний режим емоційної дисципліни. Позитивні афекти каналізуються на підтримку волонтерів та донати, тоді як негативні екстерналізуються на новинний контент про ворога. Така особливість забезпечує високу мобілізаційну стійкість, захищаючи ядро солідарності від ерозії довіри.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в умовах екзистенційної загрози український сегмент Telegram трансформувалася з інструменту інформування на складну інфраструктуру резильєнтності. Доведено, що солідарність у цьому цифровому середовищі не є статичною етичною нормою, а функціонує як динамічний перформативний акт: вона постійно відтворюється через специфічні наративні структури та дискурсивні ритуали. Ключовим механізмом цього процесу виступає перехід до логіки спільнодії, яка дозволяє конвертувати індивідуальні емоційні імпульси у скоординовані колективні практики без жорсткого централізованого примусу.

Стійкість цієї системи забезпечується завдяки сформованій функціональній спеціалізації акторів, які діють у режимі комплементарності, а не конкуренції. Дослідження виявило чіткий «розподіл праці»: масові медіа та офіційні канали виконують роль «символічних інтеграторів», утримуючи загальну нормативно-ціннісну рамку та конструюючи широку ідентичність «ми-групи». Натомість лідери думок та волонтерські фонди функціонують як транзакційні вузли, що конвертують накопичений соціальний капітал та довіру безпосередньо у матеріальні ресурси для фронту. Така архітектура дозволяє екосистемі балансувати між широким охопленням аудиторії та глибиною її залучення.

Важливою знахідкою роботи є фіксація темпоральної еволюції та раціоналізації дискурсу. Протягом 2022-2025 років відбувся дрейф від

афективно-реактивного режиму, базованого на ситуативній емоційній єдності та алярмізмі, до інструментально-проектного режиму, базованого на системності. Відбулася своєрідна рутинізація подвигу: солідарність набула форми «економіки участі», де універсальним еквівалентом громадянської позиції став донат, а головним інструментом легітимації суспільного договору – публічний звіт. Ця прагматизація стала запобіжником проти емоційного вигорання суспільства, перевівши волонтерство у площину регулярної роботи на перемогу.

Функціонування цієї економіки підтримується жорстким режимом емоційної дисципліни, який регулює потоки афектів у мережі. Емпірично підтверджено, що Telegram-канали діють як афективні фільтри: позитивні емоції та знаки схвалення каналізуються виключно на підтримку Своїх (волонтерів, ЗСУ), створюючи зону безпеки та вдячності, тоді як негативні емоції екстерналізуються на образ ворога. Такий розподіл захищає ядро волонтерського руху від токсичності та ерозії довіри, підтримуючи високий мобілізаційний потенціал навіть на тлі загальної втоми від війни.

Водночас виявлені механізми містять і структурні ризики. Домінування легких форм участі (кліктивізм, швидкий донат) загрожує редукцією громадянської відповідальності до фінансової транзакції, а висока залежність від емоційної валідації робить спільноти вразливими до інформаційно-психологічних маніпуляцій. Перспективи подальших досліджень вбачаються у глибшому аналізі візуальних наративів солідарності (мультимодальний аналіз відео та фотозвітів), а також у вивченні динаміки десолідаризаційних процесів у закритих локальних групах.

2.3 Агентність солідаризму в інфраструктурах цифрової комунікації: на прикладі кейсів волонтерства

На початку XXI століття мережеві форми комунікації та взаємодії стрімко зміцнили свій вплив, підтвердивши прогностичні інтуїції засновників ANT – Бруно Латура, Мішеля Каллона й Джон Ло. Події Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2014 року стали унікальними емпіричними ілюстраціями акторно-мережевої логіки: цифрові канали, онлайн-координація ресурсів, формування горизонтальних зв'язків і самоорганізація стали ключовими механізмами мобілізації. Мережі не просто опосередковували комунікацію – вони формували нові форми солідарності, у яких незнайомі люди об'єднувалися навколо спільної дії, перебуваючи у фізично різних просторах, але у спільному інформаційному полі. Цей досвід показав: сучасна соціальність дедалі більше базується на гібридних взаємодіях, де технологія є повноправним учасником соціальної дії.

Не менш показовою є трансформація у ставленні до віртуальної ідентичності. Якщо ранні етапи розвитку мереж характеризувалися широким використанням анонімності, зміною віку, статі, етнічності, то нині віртуальний простір дедалі частіше слугує продовженням реального «я». Зміна акцентів від гри з ідентичністю до її автентичної репрезентації свідчить про нормалізацію цифрового середовища як одного з ключових життєвих просторів. Анонімність зберігається переважно у злочинних або девіантних онлайн-практиках, що також підтверджує інституціоналізацію мережевої публічності.

Таким чином, акторно-мережеве суспільство – це не просто метафора цифрової доби, а аналітична рамка, що дозволяє побачити сучасну соціальність як складне переплетення людських і нелюдських агентів, взаємодія яких створює нові режими солідарності, мобілізації та ідентичності. Це заклик переосмислити соціальне поза класичним антропоцентризмом і побачити в технологіях активних співтворців спільної реальності.

Волонтерські ініціативи в ситуації тривалих криз дедалі виразніше виступають показником суспільної активності і здатності до самоорганізації. Повномасштабна війна різко прискорила трансформацію режимів соціальної взаємодії в Україні: горизонтальні практики взаємодопомоги, що постали як реакція на загрозу, швидко проходять шлях інституціоналізації, але при цьому зберігають плинність, гібридність і технологічну опосередкованість. У такій конфігурації волонтерство вже не зводиться до «добрих намірів»: воно радше функціонує як гетерогенна мережа, у якій співдіють громадяни, інституції, цифрові платформи, матеріальні артефакти, документообіг, фінансові та логістичні інфраструктури, норми й символи - і саме в цій взаємодії солідарність «виробляється» як практика.

Основні теоретичні принципи акторно–мережевої теорії виходять із принципу аналітичної симетрії людських і нелюдських акторів та зміщує увагу з «готових» структур на процеси збирання і стабілізації мереж. Відповідно, центральним аналітичним завданням стає реконструкція конфігурацій солідарності – способів включення різнорідних акторів у відносно сталі (хоч нерідко й тимчасові) зв'язки, які підтримують «спільнодію» в умовах ризику та невизначеності [120].

Класичні теорії солідарності, передусім дюркгеймівське розрізнення механічної та органічної солідарності, забезпечили макрорівневий фундамент для розуміння інтеграції у модерних суспільствах. Водночас у сучасному українському дискурсі солідарність дедалі частіше прочитується крізь призму громадянського активізму й колективної дії; у цьому контексті доцільно виокремити наративну ідею «спільнодії» – поняття, що входить у публічний обіг як маркер колективного залучення та кооперації.

Евристичний потенціал ANT полягає в тому, що вона дозволяє показати, як саме конструюються волонтерські мережі: через які посередники відбувається узгодження, які механізми забезпечують тимчасову стійкість ланцюгів допомоги, як формуються точки збирання ресурсів і довіри. У такій

перспективі соціальність постає як ефект асоціацій – процесуального «зчеплення» різнорідних агентів без наперед заданої ієрархії між «структурою» та «індивідуальною дією» [15]. Методологічно це означає відкритість до множинності агентів, здатних продукувати соціальність, без попереднього визначення їхньої природи. У фокусі – траєкторії асоціацій і роль медіаторів у погодженні взаємодій, а також аналіз трансляцій інтересів, що дає змогу фіксувати механізми тимчасової стабілізації мереж, у яких солідарність є результатом переплетення соціальних, технічних і матеріальних елементів [77].

У межах ANT кожен актор наділяється агентністю настільки, наскільки він змінює перебіг дії. Процес становлення мереж описується через послідовні фази трансляції: (1) проблематизацію – визначення проблеми та ролей учасників; (2) зацікавленість – приєднання акторів до запропонованої схеми; (3) залучення – закріплення за ними конкретних ролей і завдань; (4) мобілізацію – перехід мережі до колективного виконання [77]. Саме так виникають відносно стабільні (але зазвичай контингентні) конфігурації координації спільної дії.

Принцип симетрії вимагає аналізувати людей і речі за спільними аналітичними правилами. Ключовою одиницею тут виступає «програма дії», яку актори транслують, узгоджують або модифікують у спільній діяльності. У цьому сенсі ANT відмовляється від класичних опозицій «макро/мікро» та «агент/структура», натомість пояснюючи стійкість або крихкість соціального порядку через тимчасову стабілізацію асоціацій, а не через зовнішні «структури» [120; 15].

Аналіз відкритих джерел фіксує низку важливих тенденцій розвитку українського волонтерства після 2022 року. Згідно з CAF World Giving Index, Україна опинилася серед країн із найдинамічнішим зростанням донорської та волонтерської активності; у 2022–2023 роках понад 70% громадян декларували участь у зборах коштів або допомозі на користь армії чи цивільних [75]. Telegram-канали, боти та сервіси на кшталт Monobank і Privat24 набули статусу «вузлів» координації, рекрутингу й звітності. Разом із тим вони підсилюють і

проблематику довіри: близько 25–30% опитаних зазначали сумніви щодо прозорості окремих зборів [100]. Окремим вектором є поступове включення державних і громадських акторів у спільні мережі дії. Якщо на старті повномасштабного вторгнення взаємодія волонтерів із державними структурами часто була односторонньою, то з часом фіксується зсув у бік координації та партнерств - через локальні співпраці, спільні програми відбудови, погоджені процедури. Дані Chatham House свідчать, що у 2023 році приблизно 40% опитаних громадських ініціатив повідомляли про регулярну взаємодію з органами влади; це можна трактувати як ознаку часткової стабілізації гібридної мережі, у якій державні інституції діють як актанти поряд із волонтерськими спільнотами, цифровими платформами та матеріальними ресурсами [82].

Аналітика симетрії людського й нелюдського спрямовує увагу на «слабкі зв'язки» та «дрібні речі», які забезпечують масштабованість волонтерських практик. Паралельно у дослідженнях цифрового активізму (зокрема у працях В. Беннетта й А. Сегерберг) розроблено концепт «логіки конективної дії», що описує ситуації, коли індивідуалізовані репертуари участі – донати, репости, підписання петицій або короткі волонтерські залучення – складаються у масові кампанії завдяки цифровим платформам, без потреби в жорстко ієрархізованих організаційних формах [65]. Цей підхід добре корелює з мережевою природою українського волонтерства, яке поєднує горизонтальну гнучкість із можливістю масштабування.

У методології проведеного дослідження пропонується інтерпретувати «спільнодію» як емпіричний маркер мережевого зв'язування, або co-performance: як події та процеси, у яких різномірні актори (людські й нелюдські) синхронізують операції й продукують відтворювані патерни координації. Такі патерни можна описувати як послідовність кроків: акумуляція ресурсів, верифікація потреб, закупівля, логістика, звітність. На кожному етапі залишаються цифрові та матеріальні «сліди» – від транзакцій у банківських сервісах до фотозвітів у соцмережах – завдяки чому «спільнодія» стає

трасованою і придатною до аналітичного опису. Це узгоджується з оптикою ANT, яка надає перевагу процесуально-інфраструктурному опису соціального замість субстанційних визначень [121].

З огляду на засади акторно–мережевої теорії соціальне тлумачиться не як усталена структура, а як рухома конфігурація взаємодій різнорідних акторів. Для емпіричного прояснення цих процесів було проведено дослідження на основі глибинних інтерв'ю з волонтерами та громадськими активістами. Теоретична вибірка формувалася так, щоб охопити типові траєкторії входження у волонтерство: довоєнний професійний досвід, трансформації громадської активності після 24 лютого 2022 року, мотиваційні комплекси, а також уявлення про солідарність, довіру та труднощі в діяльності.

Подальша робота з матеріалами здійснювалася через якісне опрацювання текстів у MAXQDA 24.11.0, що дозволило впорядкувати дані за ключовими тематичними кодами. Цитати респондентів подано дослівно, аби зберегти логіку індивідуальних висловлювань і водночас показати, як у мовленні відображається процес «збирання» мережі солідарності.

Мотивація до волонтерської діяльності. Отримані результати демонструють, що мотивація до волонтерської участі формується як багатoshарова конфігурація, в якій поєднуються попередні професійні/громадські траєкторії, події «тригери» повномасштабної війни та подальша спеціалізація ролей. Професійні біографії респондентів охоплювали широкий спектр – від креативних і сервісних сфер до e-commerce та фармації, – що згодом забезпечило інструментальну базу для швидкого розгортання допомоги. До 2022 року частина інформантів мала виразний досвід залученості, який фіксується у двох типових формах:

1. від низових еко- та культурних ініціатив до сталого волонтерства з 2014 року:

«Ну так, волонтерством займалася з 2014 року, так як у мене був на війні брат, приходилось допомагати, тому що, на жаль, тоді це було

дуже складно, дуже важко, бо не так були озброєні наші українські воїни, як зараз». (жінка_волонтер_3; 15).

2. за відсутності виразної громадської активності (самономінація як «сіра маса»):

«До повномасштабного вторгнення я була “сірою масою”, “амебою”, яку не дуже цікавило АТО, воєнні дії». (жінка_волонтер_9; 15).

Після початку повномасштабного вторгнення мотиваційний профіль різко посилюється і водночас диференціюється. Виокремимо основні змістовні компоненти у рамках яких можна зафіксувати певні трансформаційні зсуви.

1. Нормативно–ціннісний імператив. У таких висловлюваннях солідарність конструюється як моральний обов’язок і взаємність, що реалізуються через фінансову самопожертву та переналаштування корпоративних практик на підтримку фронту:

«Вони захищають моє життя в прямому сенсі, без романтики. Вони прикривають мене фізично, ризикуючи життям. І я не можу не ставити їх в першу чергу для себе чисто з– за того, що вони мене захищають. Плюс це моя країна і це мій спосіб так її захищати. Власну домівку». (жінка_волонтер_5; 135).

Виявлено також мотиваційний компонент, пов’язаний із категорією справедливості - відчуттям морального боргу та асиметрії ризиків між цивільними й військовими:

«...той, хто воює, він платить набагато більшу ціну, ніж я... я можу спати в нормальній постілі, в мене непогана квартира... Я живу нормальне життя, тому тут є несправедливість загальна по відношенню до військових». (чоловік_волонтер_4; 423-427).

2. Подієво–травматичні тригери, що трансформують афект у конкретну дію, зафіксовано у наступних відповідях :

«Знаєте, напевно мене якось дуже прям затригерили кадри з Бучі». (чоловік_волонтер_4; 138).

«...я коли вивозив рідних свого сусіда на вокзал наш в Дніпрі, наш залізничний, я побачив те, що я бачив на фотографіях Другої світової війни, коли люди в паніці тікали від війни. Це було жахіття». (чоловік_волонтер_2; 118-119).

3. Прагматично–екзистенційний мотив упорядкування невизначеності через дію (участь як «протиотрута» тривозі і спосіб зберегти суб'єктивний контроль):

«Так, а чим було зайнятися? Не було чим займатися. Тим більше, що мене вмовляли». (жінка_волонтер_8; 89).

4. Соціально–рефлексивна рамка доповнюється мережевими впливами: персональні зв'язки активують і утримують залучення, виступаючи каналами довіри та швидкого погодження потреб:

«Досвід знайомих, їхні пропозиції, долучитися до чогось корисного». (жінка_волонтер_1; 46).

«Мене вибрали тільки через те, що я багатьох людей знаю і я багато що можу нарішати». (жінка_волонтер_8; 80-81).

У наративах майже всіх інформантів простежується перехід від «широкого пориву» до «вузької спеціалізації». Початковий масовий ентузіазм («перші тижні – не знали що робити, потім зібралися») з часом структурується у стійкі «ніші»: тактична медицина, забезпечення медикаментами, ремонт/закупівля авто, FPV, психологічна підтримка, робота з ВПО і дітьми. На цьому етапі мотивація набуває професійніших рис: рольова ідентичність підкріплюється компетентністю, а ціннісний імператив протоколами дії. Типологічно початок волонтерського залучення описується у інформантів через чотири модуси:

- **спонтанний**: *«І це не була спланована акція, це просто мені зателефонували і запропонували, і воно якось погнало– погнало, а потім пішло– пішло»;* (чоловік_волонтер_2; 121-122).

- **адаптивний** (спирання на «довгі» компетентності, які швидко перекладаються у релевантні ролі): *«Тому що, так як закінчувала інститут*

фізкультури, то було трошки, як спортсмен і працювала з дітьми, і раніше проходила курси домедичної допомоги, то якісь загальні знання були. Ну, і одразу була думка, чим я буду максимально корисною. Тобто, від цього і відштовхувалася саме род діяльності»; (жінка_волонтер_7; 39-42).

- колективно–імітаційний (побутові «толоки» конвертуються у довші ланцюги постачання): *«Виникла думка, потім ми робили їжачки. Дома просто кинула кліч, в кого є арматура, і мій чоловік там з декількома друзів ми робили їжачки. Потім прийшло розуміння, що є дуже актуальна потреба в піску, в мішках, для того, щоб пришвидшити будівництво блокпостів і так далі»; (жінка_волонтер_9; 90-92).*

- проєктно–стратегічний (характерний для респондентів із досвідом 2014–2021 рр. або інституцій допомоги): *«Ні, це було продумано. Типу, це все було заплановано, продумано і чітко зроблено, скажімо так». (жінка_волонтер_1; 48-49).*

Окремо проступає орієнтація на мікроефективність і персональну відповідальність: адресні запити, мінімізація бюрократії, швидкість («працюю напругу: військовий каже, що треба – купую і відправляю», «без фонду – свої й кошти компанії»). У термінах мережевого підходу така мотивація підтримується короткими контурами довіри й зворотного зв'язку, що підсилюють відчуття сенсу та керованості. Водночас фіксується межа емоційного ресурсу («пережив загибель трьох колег... перейшов у консалтинг»), яка радше веде до перегрупування ролей, ніж до повного виходу з поля допомоги.

Додатково простежується інституційно–корпоративний канал мотивації: університетські, міські, локально-громадські структури частково «поглинають» первинний імпульс, пропонуючи легальні ролі й інфраструктуру, що знижує поріг входу та стабілізує залучення. Для частини ІТ-фахівців і підприємців мотивація інституціоналізується як переформатування корпоративних практик у регулярні донати, збори та логістичні ланцюги.

Мережеві конфігурації солідарності. Солідарність у волонтерському русі проявляється як мережа, що постійно переконфігурується: від масової «хвилі єднання» перших тижнів – до більш вузьких, але щільніших осередків довіри. Ядро підтримки формують кола «своїх» (домогосподарства, родинні та дружні зв'язки), а також прямі лінії до підрозділів, із якими підтримується регулярний контакт. Ця локалізація переводить солідарність із площини абстрактної норми у площину адресної відповідальності, де запит і звіт замикають короткі контури взаємності:

«І солідарність, знаєте, це коли на початку війни був хайп. Була більше солідарність до військових, солідарність до війни, а зараз солідарність тільки залишилась у тих, у кого хтось воює. Ті і досі збирають кошти, бігають, стукають всі двері, аби допомогти своїм рідним». (чоловік_волонтер_2; 158-160).

Емпірично спостерігається градієнт від емоційної спільності до інструментальної дії: моральна підтримка і символічна присутність – далі збір, закупівля, логістика, тренінги. Респонденти неодноразово розрізняють співчуття і солідарність, підкреслюючи дієвий характер останньої:

«Співчуття може бути частиною солідарності, але якщо це як окрема емоція, якщо вона нічим не підкріплена, то це просто слова». (жінка_волонтер_5; 110-111).

Цифрові платформи виконують функції посередників мережі – каналів рекрутингу, довіри та процедурної легітимації практик через звітність, відгуки, повторні запити. Дії в мережах формують цифровий слід надійності і довіри, що суттєво \знижує транзакційні витрати залучення і прискорює змикання акторів навколо конкретної потреби:

«І я в чаті дому написав дуже чітке повідомлення... я чітко розписав деталі, плюс я дав свою сторінку в інстаграм, де вже на той момент там було 300 плюс виконаних запитів зі звітами від військових. Тобто якщо ти створюєш якийсь збір, то до тебе повинна бути довіра». (чоловік_волонтер_4; 334-338).

«...фонди просили звітність, фото, відео, щоб за кордоном показувати, як ми працюємо з їхньої продукцією, наприклад, чи ще щось... ми це робили. Через абсолютно всі соцмережі, бо люди повинні бачить і допомагати». (жінка_волонтер_3; 138-141).

Символічні вузли діють як мобілізаційні модуси, ефективність яких зростає, коли вони підкріплені практикою донатами, зборами, акціями присутності. Водночас респонденти визнають, що й «легкі» цифрові сигнали причетності можуть працювати як слабкі зв'язки, здатні посилюватися у кризові моменти:

«Лайк, шер, репост – це теж певна форма солідарності. Причому негативна вона ще легше працює, коли ми проти якоїсь херні гуртом виступаємо». (чоловік_волонтер_6; 145-147).

Коаліції вибудовуються довкола спільних цінностей (патріотизм, безкорисливість, справедливість) та спільної мети із військовими; важливо, що цінності тут операціоналізуються у правила взаємодії: швидкість, прозорість, адресність. Емоційна валентність поєднується з результативністю:

«Дуже мені подобається бути об'єднаними з сильними підрозділами... коли я відправляю щось, зазвичай це нова пошта, вона в мене тут поряд, я там запакував, відправив, я виходжу з неї, і я чувствую себе дуже об'єднаним з тими, кому я це відправив». (чоловік_волонтер_4; 302-311).

Рекрутингові траєкторії проходять як через інституційні «сита», так і через мікромережі довіри. Публічні події, перформативні практики пам'яті та локальні ініціативи конвертують тимчасові аудиторії у стійкі ядра спільності. Лідерство та демонстраційний ефект працюють як сильний конектор: послідовний приклад, регулярні звіти, видима ефективність і культура вдячності притягують людей та організації, формуючи горизонтальні кластери лідерів із неформальними стандартами етики:

«Я просто зазвичай своїм прикладом показую, що щось можна робити, якщо ти маєш, звісно, на те бажання». (жінка_волонтер_1; 83-84).

Мережеві конфігурації добре читаються через «перших послідовників»: найшвидше відгукується до дії близьке коло знайомих: близькі, локальні спільноти та військові. Тут працює ефект присутності й персонального прохання, що важко ігнорується:

«Більше на власних контактах. І на сьогодні я можу написати в особисті... Особисте прохання. От якщо треба прямо попросити особисто, то досить важко відмовити мені». (жінка_волонтер_5; 169-173).

Ключові виклики та баланс довіри. Контури проблем у волонтерських мережах формуються на перетині трьох площин: емоційно–психологічної, організаційно–ресурсної та репутаційно–комунікативної. У термінах ANT це точки напруження в гетерогенній мережі, де не завжди узгоджуються людські актори й цифрові посередники, що породжує збої трансляції між запитом і дією:

«Найважчий період для мене виключно емоційний, коли я чекаю хлопців, що вийдуть з позиції. Вони не виходять на зв'язок. Коли брат в полон потрапив. Коли питання життя і смерті стоїть, мене це дуже сильно вибиває з колії». (жінка_волонтер_5; 181-183).

Однією з центральних проблем стає накопичене емоційне виснаження на фоні падіння публічної уваги. Після піку мобілізаційної енергії, початкового ентузіазму та «мобілізаційного хайпу» війна частково «нормалізується», і масові жести підтримки стискаються до кола «своїх», що знижує щільність зв'язків і підвищує ризики вигорання в малих командах:

«Найважче такого, щоб найважчого моменту, я не скажу зараз найважче, зараз найважчі часи. Оскільки немає хайпу війни, люди розслабилися, вони вважають, що до них війна не дойде». (чоловік_волонтер_2; 261-263).

Матеріально–логістичні збої демонструють, як «нелюдські» посередники здатні ламати мережу: транспорт, паливо, генератори, час доставки. Чим коротший контур закупівлі–доставки, тим нижчий ризик фрустрації довіри; коли швидкість недосяжна, дефіцит часто компенсується приватними ресурсами волонтерів:

«Різні були труднощі і логістичні, і фінансові... гнали машину з Лиману і в нас на машині закінчилось паливо і закінчились кошти». (чоловік_волонтер_2; 276-278).

Моральне напруження у взаємодії з організаціями часто пов'язані з асиметрією символічного обміну (вимоги «красивих» фото, естетизація допомоги), що може підривати відчуття гідності й взаємності та стимулювати вихід із партнерств:

«Мені важко, коли просять, коли щось дають від якихось організацій... Вони дають, але потребують якихось красивих фото з автоматами... Оце мені емоційно важко дається... Або не давайте нічого, або давайте без приниження». (жінка_волонтер_5; 184-191).

Додатковими дестабілізаторами є внутрішньопольова конкуренція («перетягування ковдри»), хейт, невизнання внеску – все це знижує кооперативність між волонтерами:

«Найбільша трудність була, коли... волонтери не підтримують волонтерів... перетягування одіяла...». (жінка_волонтер_5; 184-191).

Ризик одноосібності підсилює вигорання: коли команда звужується до сімейного осередку, падає стійкість мережі й ускладнюється розподіл ролей:

«Але з часом команда почала трошечки, знаєте, як рутина, робота, трошки почались люди, які були поруч зі мною, почали віддалятися, почали займатися своїми сімейними, як то кажуть, справами і зі мною залишився тільки мій батько». (чоловік_волонтер_2; 57-59).

Фінансова нестача описується радше як тривалий стан, ніж як епізод: донорська увага має хвилеподібну динаміку, тоді як потреби фронту і тилу – іншу, «несинхронну» циклічність. Це породжує необхідність постійних імпровізацій і підсилює тиск на приватні бюджети. Рефлексивним обмежувачем у полі допомоги виступає критика «нарцисизму рятівника» – ризику, коли близькість до біди породжує ілюзію моральної непогрішності:

«От що теж проблема волонтерських ініціатив, вони ж самі набувають такого відчуття власної непогрішимості... Близькість до біди, якась допомога. Нарцисизм жертви, а є нарцисизм рятівника». (чоловік_волонтер_6; 249-252).

Баланс довіри підтримується насамперед практиками прозорості та передбачуваності: публічними/таргетованими звітами, калькуляціями, швидким фідбеком, що створюють видимі траєкторії руху коштів і речей. За відсутності звітності фіксується санкція виходу – припинення співпраці. Робота з критикою теж виступає окремою компетенцією: від ігнорування булінгу до перенесення конфліктів в офлайн із подальшим з'ясуванням причин, щоб не руйнувати мережу зв'язків:

«Якщо це переходило рамки... намагався з людиною поспілкуватися не в соцсеті... зустрітися... і потім нормально все». (чоловік_волонтер_2; 324-325).

Респонденти також розрізняють втому інтересу і втрату довіри: за наявності якісної звітності та зрозумілих процедур інтерес можна «перезапускати» через персоналізовані запити й нові формати залучення

«Втрата інтересу періодично була... просто в емоційній втомі». ». (жінка_волонтер_1; 140-143).

Роль цифрових платформ у відтворенні мережових спільнот. Цифрові платформи виступають ключовими нелюдськими акторами, що «зшивають» розпорошені ініціативи у працездатні мережі солідарності. Instagram-сторіз, Telegram-чати, monobank-збори, метрики охоплень, фотозвіти – це цифрові медіатори (актори), які переводять локальні потреби у публічно верифіковані траєкторії ресурсів. Через них відбувається трансляція інтересів між волонтерами, донорами, бенефіціарами та інституціями, формуючи тимчасово стабільні конфігурації спільноті.

Цифрова видимість відтворюється як механізм легітимації: якщо ініціатива «присутня» у стрічках, вона отримує право на увагу і ресурси; відсутність публічності часто інтерпретується як підстава для підозр:

«Треба, щоб твоя діяльність була серед видимих до міри... Якщо люди не розуміють, що ти робиш, в кращому випадку вони вважають, що ти не робиш нічого... Звичайно, вони думають, що ти робиш якусь погану дію». (чоловік_волонтер_6; 226-228).

У цьому полі маркетингові стратегії не є прикрасою волонтерських дій, скоріше виконують інфраструктурну функцію: контент конвертується у мікротранзакції та участь, знижуючи транзакційні витрати залучення і підвищуючи утримання прихильників:

«Звичайно, звичайно важлива. Люди повинні про це знати... Ти береш, робиш, і свої справи ти показуєш в маси, звичайно, масштабування». (жінка_волонтер_3; 110-111).

Ключова цифрова функція фінансової звітності виступає як технологія довіри: чеки, «unboxing», фото/відео з місця використання, мітки підрозділів формують реєстр фактів, у якому гроші й речі мають відстежувану «біографію». Це стабілізує взаємні очікування і знижує репутаційні ризики. Водночас цифрове середовище продукує загрози: конкуренцію за увагу, токсичні фрейми, вторинний скепсис через історії з непрозорими зборами. Звідси – потреба у стратегіях саморегуляції: фільтрації форматів, відмові від принизливих практик візуалізації, селективній присутності на релевантних платформах і правилах модерації:

«Іноді ця реклама виглядала достатньо фальшивою... ти не впевнений, куди саме підуть твої кошти або твої зусилля, тому що можна не тільки коштами допомагати». (чоловік_волонтер_4; 213-219).

Публічні подяки і персоналізація донорської взаємодії у соціальних мережах створюють ефект «близької присутності», перетворюючи анонімну аудиторію на коло співучасників і накопичуючи «резерв довіри» на випадок криз. Кожна з платформ виконує різні ролі: Instagram – інструмент швидкої візуальної звітності і мікрозборів; Facebook – для довших текстів та локальних груп; Telegram – для операційної координації, якщо вже накопичена критична

маса підписників. Ефективність зростає, коли канали комбінуються, а контент адаптується до форматів кожної мережі. У цьому сенсі цифрова присутність діє як «м'який контракт»: публічне оголошення збору, проміжні апдейти, фінальний репорт дисциплінують і ініціатора, і спільноту, зменшуючи інформаційну асиметрію і розширюючи кількість учасників за межі кола «близьких».

Окремо варто відзначити можливість тонального «калібрування» комунікації: поєднання серйозності з гумором може знижувати емоційне перевантаження аудиторії і підтримувати відчуття спільноти як живого зв'язку, а не лише «стрічки тривожних повідомлень»:

«Я зазвичай намагаюся подавати інформацію в більш як позитивному руслі... з гумором... не бажаючи людям ще більше навантажувати негатива, якого у нас і так багато, скажімо так». (жінка_волонтер_9; 118-121).

Візія майбутнього. Уявлення інформантів про післявоєнну перспективу поєднують три горизонти: (1) повернення до «нормальності» як відновлення перерваних життєвих траєкторій; (2) інституціоналізацію волонтерських практик у професійні, політичні й соціальні формати; (3) розвиток інфраструктур турботи – передусім реабілітації військових та підтримки родин загиблих і поранених. «Нормальність» описується не як відкат, а як рекомпозиція досвіду й компетенцій, здобутих у кризі:

«Зараз навпаки, я таки думаю, якщо закінчиться війна, то нарешті можна будувати там нормальне життя, народжувати дітей там, і з жінкою кудись їздити, і може там квартиру якось вже потрошку купляти». (чоловік_волонтер_4; 447-450).

Візія підтримки ветеранів є ключовою, оскільки йдеться про інтегровані моделі, що поєднують психосоціальну допомогу, реабілітацію та просвітництво спільнот щодо ПТСР і кризових станів – як формування колективної компетенції відновлення. Паралельно виникає громадянсько-політичний вектор: прагнення переносити досвід «волонтерського управління ресурсами» у локальну політику для зміни правил взаємодії:

«...шукаю людей, які зможуть проводити і не тільки психологічні роботи з сім'ями військових, з військовими. Зараз я намагаюсь знайти психолога, який зможе провести тренінг для наших людей, зібрати людей, як поводити себе, якщо у військового стався якийсь напад, як потрібно себе вести під час цих дій, що потрібно робити, щоб заспокоїти його». (чоловік_волонтер_2; 356-360).

Водночас присутній певний скепсис щодо державної спроможності, який підживлює готовність до мобільності та міграційних сценаріїв:

«На сьогодні я вже шукаю житлодесь на заході України... якщо будуть відкриті кордони, я не виключаю, на жаль, виїзд за кордони... я не бачу гарного майбутнього в Україні». (жінка_волонтер_9; 413-420).

Частина планів пов'язана із «соціалізацією втрат»: довгострокові зобов'язання перед дітьми та родинами загиблих/поранених, наставництво, адресна підтримка. Професійна перекваліфікація постає як відповідь на посттравматичний ринок праці: перенесення аналітичних, комунікаційних і креативних навичок у нові сфери, з інкорпорацією волонтерської етики у зайнятість. Повернення до довоєнних професій не суперечить збереженню набутих компетенцій:

«Дуже хотілося б повернутися в свою діяльність... я хореограф... Хоча вже і домедична допомога, і тактична медицина стали щось рідним, і я не виключаю, що я буду продовжувати і в цій сфері». (жінка_волонтер_7; 245-249).

Центральною нормою майбутнього називається соціалізація ветеранів як запобігання маргіналізації та як ресурс модернізації інституцій:

«Це дуже важливо – соціалізувати військових». (чоловік_волонтер_2; 376).

У колективному вимірі майбутнє мислиться як інвестування у «мережі довіри»: підтримка міжгрупових діалогів, розвиток безпечних просторів комунікації, просвітницькі формати – тобто конвертація досвіду волонтерства у довгі інститути взаємопідтримки:

«...інвестувати в мережі, інвестувати в відносини між людьми, де я можу бути каталізатором порозуміння і довіри». (чоловік_волонтер_6; 285-287).

Українське волонтерство в умовах війни постає як багатовимірний гібридний мережа, що поєднує людських і нелюдських акторів: активістів, організації, цифрові платформи, транспорт, документи, інфраструктури та символи. Оптика акторно–мережевої теорії дозволяє трактувати солідарність не як абстрактне почуття чи моральний припис, а як ефект узгоджених взаємодій, у яких щоразу наново «збираються» інтереси та ресурси. Емпіричні матеріали показують, що ключовими практиками підтримання мереж є прозорість, онлайн-звітність, використання соціальних мереж для мобілізації ресурсів і довіри та феномен «спільноти». Цифрова присутність функціонує як «нервова система» волонтерства, а комунікаційні/маркетингові інструменти – як умова виживання і масштабування ініціатив (за наявності етичних меж і саморегуляції).

Розуміння таких конфігурацій має прикладну цінність для розроблення політик підтримки волонтерства та підвищення стійкості громадянських мереж. Озвучені інформантами візії майбутнього окреслюють два взаємопов'язані вектори: відновлення «нормальності» через сім'ю, освіту і професію та інституціоналізацію кризового досвіду у практики політики, реабілітації й соціальної підтримки. В осерді – соціалізація ветеранів і збереження мереж довіри як базового ресурсу довготривалої солідарності.

Висновки до 2 розділу

Отже, процеси солідаризації у цифровій сучасності постають як складні соціотехнічні утворення, що формуються не лише завдяки інтенціям та ціннісним орієнтаціям індивідів, а внаслідок взаємодії гетерогенних акторів – людських і нелюдських. У межах мережевої соціальності солідарні смисли не просто продукуються, а постійно перекладаються, посилюються або

обмежуються через алгоритмічні режими видимості, форматні обмеження платформ і логіку економіки уваги. Саме акторно-мережевий підхід дозволяє побачити, що соціальні мережі функціонують не як нейтральні канали комунікації, а як активні медіатори, які беруть участь у конструюванні колективних орієнтирів дії.

У такій перспективі солідарність втрачає статус суто моральної чи символічної категорії та постає як процесуальна, мережево зумовлена практика, що розгортається в соціотехнічному середовищі. Алгоритмічна видимість, ритми публікацій, візуальні формати та реакційні механізми стають чинниками соціальної дії нарівні з емоціями, переконаннями та інтенціями акторів. Водночас платформи не лише відображають солідарні імпульси, а й структурно визначають, які з них набувають публічної значущості та перетворюються на ресурси спільнот.

Поєднання оптики економіки уваги (Г. Франк) та теорії сингуляризації (А. Реквіц) дає змогу інтерпретувати сучасний солідаризм як мережеву економіку взаємного визнання, де соціальні зв'язки укріплюються через обмін видимістю, символічну підтримку та афективну координацію. У цьому контексті солідарність формується не лише через матеріальну допомогу, а й через публічне помічання, алгоритмічно опосередковане ранжування та колективні практики визнання.

Загалом цифрові платформи постають як інфраструктури соціальної інтеграції, у межах яких індивідуальні емоції та інтерпретації трансформуються у колективно значущі наративи та практики. Солідаризація відбувається у режимі безперервної мережевої взаємодії, де люди, алгоритми, контент і технічні протоколи спільно беруть участь у формуванні цифрової соціальності. Саме в цій логіці солідарність може бути осмислена як динамічний, медіатизований і соціотехнічно зумовлений процес, що визначає сучасні форми соціальної єдності та спільної дії.

РОЗДІЛ 3 ГІБРИДИЗАЦІЯ ФОРМ СОЛІДАРИЗМУ У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ РЕАЛІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1 Гібридні спільноти у процесах відтворення мережових форм солідаризму

Особливої значущості набуває аналіз суспільного активізму в Україні, де війна радикалізувала потребу в горизонтальних формах взаємодії та прискорила розвиток гібридних спільнот – таких, що одночасно функціонують у фізичному та цифровому просторах. Самоорганізація волонтерських мереж, локальні ініціативи взаємодопомоги, протестні кампанії та інформаційні мобілізації демонструють, що солідарність у цих умовах виконує не лише інтегративну, а й проєктну функцію – вона стає ресурсом соціальної стійкості та механізмом колективної мобілізації до спільноті.

Для аналізу процесів формування гібридних спільнот особливо релевантною є ANT, яка дозволяє переосмислити саму природу соціального зв'язку. У межах підходу Б. Латура, як вже неодноразово зазначалося в попередніх розділах, соціальне постає не як наперед задана структура або «контекст», а як результат постійного збирання та переплетення гетерогенних акторів у постійно (або тимчасово) стабілізовані асоціації [119]. Відтак осмислення проблематики формування гібридних спільнот полягає не в апеляції до абстрактних макрорівневих детермінант, а в відстеженні того, як саме конкретні людські й нелюдські актанти (платформи, алгоритми, візуальні образи, технологічні інфраструктури) вибудовують зв'язки, що роблять можливими колективні дії та форми солідаризації.

У цьому сенсі гібридні спільноти постають як мережеві утворення, що конститууються через взаємодію матеріально й символічно різнорідних елементів. Як наголошує Дж. Ло соціальні мережі є матеріально гетерогенними, а отже соціальне не може бути редуковане лише до людських намірів чи дискурсів [122]. Саме гетерогенність, як поєднання фізичних тіл, технологій,

наративів і цифрового середовища, формує ті гібридні конфігурації, в межах яких солідарність відтворюється як процес, а не як фіксована властивість групи.

Зазначене теоретичне розуміння соціального як гетерогенної, динамічно/процесуально зібраної мережі дозволяє переосмислити й сучасні форми суспільного активізму (як форми колективної дії), які більше не можуть трактуватися виключно в межах інституційних або політико-ідеологічних моделей. Якщо соціальні зв'язки постають як ефект взаємодії людських і нелюдських акторів, то й солідарна дія має розглядатися як мережевий процес, що формується на перетині цифрових інфраструктур, символічних ресурсів і тілесної присутності. Саме в цій аналітичній перспективі стає можливим перейти від абстрактних теоретичних положень до аналізу конкретного соціального контексту, в якому гібридні спільноти не лише виникають, а й набувають особливої соціальної значущості у контексті солідарності.

Суспільний активізм у сучасній Україні зазнає глибинної трансформації, що зумовлена поєднанням двох взаємопов'язаних процесів – цифровізації соціальних взаємодій та радикальної перебудови соціального порядку в умовах повномасштабної війни. За цих обставин солідарність перестає бути лише нормативною цінністю або реактивною формою взаємопідтримки, а набуває статусу процесуальної соціальної практики, що відтворюється через мережеві механізми мобілізації, символічного визнання та афективної синхронізації з актуальними подіями. Відтак суспільний активізм слід розглядати не як сукупність ізольованих дій, а як мережеву форму соціальної агентності, що функціонує в гібридному просторі онлайн- і офлайн-взаємодій.

Така трансформація соціальної реальності актуалізує питання про пояснювальний потенціал класичних теоретичних моделей колективної дії. Традиційні теоретичні моделі суспільних рухів і колективної поведінки (Д. Моррісон, Дж. Девіс, У. Корнхаузер, Н. Смелзер, Л. Кіліан, Дж. Маккарті, Х. Крієзі) [146; 160; 115; 128; 116] меншою мірою пояснюють гібридні, децентралізовані й мережево опосередковані форми солідарної дії. Нові

протестні, волонтерські ініціативи постають у середовищі платформізованої і алгоритмізованої соціальності, де комунікаційні інфраструктури (соціальні мережі, месенджери, рілси) не лише опосередковують, а й активно формують умови колективної дії. У цьому контексті солідаризм постає як ефект мереж, що об'єднують людських і нелюдських акторів у тимчасові, проте функціонально стійкі конфігурації.

Водночас обмеженість класичних пояснювальних моделей відображає ширшу методологічну проблему сучасного наукового дискурсу. Теорії суспільних рухів часто залишаються фрагментованими у підходах до аналізу активізму і солідарних практик: з одного боку, активізм інтерпретується як форма політичної участі, а з іншого розглядається крізь призму інституційних структур громадянського суспільства. Такі підходи сформувалися в межах модерністської соціальної парадигми, де колективна дія пояснюється як результат раціонального вибору, ієрархічної організації та відносно стабільної колективної ідентичності.

Концептуально значущим для подолання цих обмежень є звернення до теорій, що інтерпретують солідаризм як мережеву і комунікативну практику. Зокрема, у підході М. Кастельс підкреслює, що сучасні соціальні рухи формуються як мережеві утворення, інтегровані в системи автономної цифрової комунікації, які забезпечують горизонтальну координацію, швидку мобілізацію і поєднання онлайн-взаємодії з фізичною присутністю у міському просторі. “У нашому суспільстві публічний простір соціальних рухів побудований як гібридний простір між соціальними мережами Інтернету та окупованим міським простором: поєднуючи кіберпростір та міський простір у невинній взаємодії, конституюючи, технологічно та культурно, миттєві спільноти трансформаційної практики” [80].

Формування соціальних рухів починається з трансформації емоцій у колективну дію, що виступає механізмом мобілізації та солідаризації. Сучасні підходи до аналізу соціальних рухів дедалі більше акцентують увагу на

афективній природі колективних дій. На індивідуальному рівні участь у колективній дії зумовлюється не стільки раціональними програмами чи політичними стратегіями, скільки емоційними переживаннями, що формують мотивацію до дії. Як підкреслює М. Кастельс, початковий імпульс соціального руху виникає не з організаційної структури або ідеологічної платформи, а з процесу трансформації емоцій у практику колективної дії [80, с.13]. Лідерство, програмні вимоги чи політична артикуляція можуть з'являтися пізніше, тоді як початковою умовою мобілізації виступає емоційна реакція на переживану несправедливість, загрозу або фрустрацію.

Важливим виміром сучасного активізму є також його афективна природа. Мережеві спільноти формуються навколо емоційних наративів, що забезпечують відчуття спільності та залученості. У цьому сенсі солідарність постає не лише як раціонально усвідомлена позиція, а як афективний зв'язок, що синхронізує досвіди та емоційні стани учасників. Основні положення теорії афективного інтелекту (*theory of affective intelligence*), як зазначає М. Кастельс, визначають дві базові для соціальної мобілізації емоційні модальності – страх і ентузіазм, які пов'язані з еволюційно сформованими системами уникнення та наближення [80, с.14]. Страх і тривога виникають як реакція на неконтрольовану загрозу, тоді як ентузіазм формується у ситуації спрямованості на бажану мету та супроводжується почуттям надії. Саме емоційний стан сподівання, спрямовує дії агента на уявлюване майбутнє, тим самим забезпечуючи стійкість колективної активності та підтримуючи залученість учасників. У цьому контексті мережеві соціальні рухи можна розглядати як афективно організовані спільноти, у яких емоційна синхронізація через комунікаційні мережі виступає ключовим механізмом солідаризації та мобілізації.

Формування гібридних спільнот відбувається не лише через інформаційну координацію чи організаційні механізми, а й через символічні та тілесні практики, що забезпечують взаємне визнання і відчуття спільності. Як зазначає Дж. Батлер, колективні зібрання, публічні акції та інші форми спільної

присутності виконують перформативну функцію, оскільки вони не просто репрезентують соціальні вимоги, а конституують політичний суб'єкт через сам акт спільної дії [74]. У поєднанні з цифровими медіа такі практики набувають розширеного характеру: фізична присутність у публічному просторі доповнюється її медіатизованим відтворенням і поширенням, що перетворює локальні дії на елементи ширших мережових процесів солідаризації. У цьому контексті гібридні спільноти постають як результат взаємодії тілесних, символічних і комунікаційних вимірів колективної дії, де солідарність формується через повторювані практики видимості, емоційного резонансу та спільного переживання. Детальніший аналіз символічних і перформативних механізмів відтворення солідарності в мережевому середовищі буде представлено в наступному підрозділі.

У поєднанні з теоріями медіатизації (N. Couldry, A. Hepp), які підкреслюють роль цифрових платформ як середовищ соціальної взаємодії, це дозволяє інтерпретувати активізм як гібридну форму соціальної агентності, що розгортається на перетині технологічних, символічних і тілесних вимірів [86].

Характерною рисою формування сучасних онлайн-спільнот і суспільних рухів є те, що вони виникають у межах малих соціальних груп, поза межами формалізованого політичного поля та інституцій громадянського суспільства, і водночас набувають мережевого характеру самоорганізації [12]. Такі рухи орієнтовані на актуалізацію соціально значущих проблем і ґрунтуються на горизонтальних формах взаємодії. Безперечною перевагою соціальних мереж є їхня агентність не лише в процесах самоорганізації мережових спільнот, а й у формуванні мобілізаційних практик соціального активізму та трансформації публічної дискусії у практичні дії. Мережеві суспільні рухи набувають особливої значущості в умовах динамічної та плинної соціальної реальності, оскільки здатні оперативно реагувати на соціокультурні виклики та структурні зміни. На думку дослідниці О. Гудзенко, саме ця гнучкість і децентралізований характер

мережевих форм колективної дії зумовлюють їхню зростаючу роль у сучасних процесах солідаризації та громадянської мобілізації [13; 16].

Однією з ключових характеристик сучасних гібридних спільнот є їх функціонування в умовах платформізованої соціальності, де цифрові платформи виступають не лише каналами комунікації, а й інфраструктурами організації соціальної взаємодії. У межах концепції платформізації суспільства цифрові середовища розглядаються як соціотехнічні системи, що структурують видимість, регулюють доступ до інформації та формують логіку взаємодії між акторами [162]. У цьому контексті соціальні мережі, месенджери та відеоплатформи виступають не пасивними інструментами, а активними учасниками процесів мобілізації та солідаризації.

Алгоритмічні механізми сортування контенту, системи рекомендацій і метрики залучення впливають на те, які події, наративи чи символічні дії набувають публічної видимості, а отже стають точками кристалізації колективної уваги. Таким чином, цифрові платформи виконують функцію медіаційного середовища солідарності, у межах якого відбувається емоційна синхронізація, поширення мобілізаційних закликів і формування відчуття спільної причетності.

З позицій акторно-мережевої теорії платформи та алгоритми можуть розглядатися як нелюдські актанти, що беруть участь у конструюванні мережевих конфігурацій колективної дії. Вони впливають на темп мобілізації, масштаби поширення інформації та стабілізацію тимчасових спільнот навколо конкретних подій або проблем. У результаті гібридні спільноти формуються як соціотехнічні асамбляжі, де взаємодіють людські актори, цифрові інфраструктури, символічні ресурси та афективні реакції.

Дослідження цифрового активізму показують, що платформи сприяють переходу від організаційно централізованих форм колективної дії до децентралізованих, гнучких і ситуативних моделей участі [65, 66]. У таких умовах координація здійснюється через персоналізоване поширення контенту,

хештеги, групові чати та інші інструменти мережевої взаємодії. Це дозволяє швидко формувати тимчасові спільноти, здатні до оперативної мобілізації у відповідь на кризові події або соціальні виклики.

Водночас платформізація посилює процесуальний характер гібридних спільнот. Вони виникають як реакція на інформаційні тригери, підтримуються через постійне оновлення комунікаційних потоків і можуть трансформуватися або розпадатися залежно від динаміки уваги та емоційного залучення. У цьому сенсі солідарність функціонує не як стабільна характеристика групи, а як ефект циркуляції контенту, емоцій і практик взаємодії в межах платформізованого середовища.

Особливої значущості ці процеси набувають у кризових ситуаціях, коли цифрові платформи стають інфраструктурами швидкої самоорганізації, координації допомоги та поширення інформації. У таких умовах гібридні спільноти поєднують онлайн-координацію з офлайн-діями, формуючи розподілені мережі взаємопідтримки, волонтерства та громадянської мобілізації. Отже, платформізація виступає ключовою структурною умовою відтворення мережевих форм солідаризму, визначаючи як механізми мобілізації, так і динаміку існування гібридних спільнот.

Важливим теоретичним підґрунтям для розуміння процесів формування гібридних спільнот є концепція гібридної медіасистеми, запропонована А. Чедвіком. У межах цього підходу сучасна комунікаційна реальність розглядається як середовище взаємодії різних медіалогік: традиційних медіа, цифрових платформ, громадянських ініціатив та інституційних акторів. Гібридність у цьому випадку означає не заміщення старих форм новими, а їхню взаємну інтеграцію та переплетення в єдиному інформаційному просторі [81].

У такій системі колективна дія формується через циркуляцію контенту між різними каналами комунікації, що забезпечує одночасну присутність рухів у цифровому та публічному просторах. Гібридні спільноти функціонують як динамічні мережі, у яких соціальні медіа використовуються для мобілізації,

координації та емоційної синхронізації, тоді як традиційні медіа виконують функцію масштабування та легітимації. Взаємодія цих рівнів дозволяє невеликим ініціативам набувати широкої публічності та перетворюватися на значущі соціальні події.

З точки зору процесуальності, гібридна медіасистема створює умови для швидкого переходу від індивідуальних реакцій до колективної мобілізації. Поширення інформації, репости, медійне висвітлення та символічна візуалізація формують ефект «каскадів уваги», які стабілізують тимчасові мережі солідарності. У цьому контексті солідаризм постає як результат медійної взаємодії, де соціальні зв'язки підтримуються через постійний обмін інформацією, інтерпретаціями та емоційними реакціями.

Таким чином, гібридна медіасистема виступає структурною умовою існування сучасних гібридних спільнот, визначаючи механізми їхньої видимості, масштабу та тривалості. Вона трансформує колективну дію в комунікативний процес, у якому солідарність відтворюється через мережеву циркуляцію смислів і публічну увагу.

Важливим аспектом функціонування гібридних спільнот є їхній просторовий вимір, що поєднує цифрові комунікаційні мережі та фізичний публічний простір. У дослідженнях П. Гербаудо показано, що сучасні соціальні рухи формуються в умовах гібридних публічних просторів, де онлайн-координація доповнюється тілесною присутністю учасників у міському середовищі [102].

Соціальні мережі у цьому контексті виконують функцію організації та емоційної мобілізації, створюючи передумови для фізичного зібрання людей у символічно значущих місцях. Водночас публічні простори виступають середовищем матеріалізації солідарності, де спільна присутність, візуальні символи та колективні практики формують відчуття єдності та взаємної підтримки. Гербаудо описує цей процес як емоційну хореографію, у межах якої

цифрові комунікації координують колективні дії та синхронізують афективні стани учасників.

Поєднання онлайн- і офлайн-взаємодії створює умови для виникнення тимчасових, але інтенсивних форм спільності, що підтримуються одночасно фізичною ко-присутністю та її медіатизованим відтворенням. Фото, відео та стріми поширюють образи колективної дії, розширюючи межі спільноти за рахунок дистанційних учасників і спостерігачів. У результаті формується багаторівнева мережа солідарності, що існує як у матеріальному, так і в цифровому вимірах. Гібридні публічні простори виступають ключовим середовищем відтворення мережових форм солідаризму, у якому простір стає не лише місцем дії, а й ресурсом конструювання колективної ідентичності та взаємного визнання [117].

Умови повномасштабної війни в Україні створили унікальне середовище для інтенсивного розвитку гібридних форм соціальної самоорганізації. Цифрові платформи стали ключовими інфраструктурами координації волонтерської допомоги, збору коштів, поширення інформації та мобілізації громадян до різних форм підтримки. Водночас ці онлайн-практики тісно поєднуються з офлайн-діями, формуючи розподілені мережі взаємодопомоги, що функціонують у реальному часі.

Дослідження українського громадянського суспільства в умовах війни засвідчують зростання ролі горизонтальних зв'язків і неформальних ініціатив, які забезпечують оперативну реакцію на кризові виклики [154]. Гібридні спільноти виникають навколо конкретних потреб або подій, об'єднуючи волонтерів, донорів, місцеві ініціативи та інформаційні мережі. Їхня ефективність забезпечується поєднанням цифрової координації, довіри між учасниками та високого рівня громадянської відповідальності. Важливою особливістю цих спільнот є їхня динамічність і ситуативність: вони швидко формуються у відповідь на запити, адаптуються до змін і можуть трансформуватися залежно від розвитку подій. У цьому контексті солідарність

виступає не лише моральною установкою, а практичним механізмом соціальної стійкості, що забезпечує здатність суспільства до самоорганізації в умовах невизначеності. Українські дослідження також підкреслюють, що локальний громадський активізм і мережеві ініціативи сприяють зміцненню соціальної згуртованості та формуванню нових форм громадянської участі [16]. Війна виступає не лише кризовим чинником, а й каталізатором розвитку гібридних спільнот, у межах яких відбувається інтенсивне відтворення мережевих форм солідаризму.

Узагальнення розглянутих підходів дозволяє сформулювати теоретичне розуміння гібридних спільнот як процесуальних соціальних утворень, що функціонують у межах багаторівневих мережевих взаємодій. З позицій акторно–мережевої теорії такі спільноти постають як тимчасово стабілізовані асамбляжі, що формуються у процесі взаємодії людських і нелюдських акторів [119; 120]. У цій перспективі солідарність виступає не передумовою колективної дії, а її ефектом, який виникає внаслідок зв'язування гетерогенних елементів у відносно стійкій конфігурації. Водночас функціонування цих конфігурацій відбувається в умовах гібридної медіасистеми, де взаємодіють різні комунікаційні логіки соціальні медіа, традиційні медіа та інституційні канали публічності. Саме циркуляція інформації між цими рівнями забезпечує масштабування локальних ініціатив, формування публічної видимості та підтримання колективної уваги, необхідної для стабілізації мереж солідарності. Таким чином, медіасередовище виступає не лише каналом комунікації, а структурною умовою існування гібридних спільнот.

Просторовий вимір цих процесів розкривається через концепцію гібридних публічних просторів, у яких цифрова координація поєднується з фізичною присутністю учасників у міському середовищі. Тілесна присутність, символічні дії та їх медіатизоване відтворення формують багаторівневі мережі взаємного визнання і колективної ідентифікації. У цьому контексті солідарність

набуває перформативного характеру, відтворюючись через повторювані практики видимості, емоційної синхронізації та спільного переживання подій.

Додатковим виміром формування гібридних спільнот виступає платформізація соціальної взаємодії, у межах якої цифрові платформи та алгоритмічні механізми визначають структуру комунікаційних потоків, ієрархію видимості та темп мобілізації. Алгоритми, системи рекомендацій і метрики залучення функціонують як нелюдські актанти, що впливають на процеси консолідації уваги, емоційного залучення та формування тимчасових спільнот навколо конкретних подій або проблем.

Умови повномасштабної війни в Україні посилюють значущість зазначених процесів, трансформуючи гібридні спільноти на ключовий механізм соціальної стійкості. Поєднання цифрової координації з офлайн-практиками волонтерства, взаємодопомоги та громадянської мобілізації формує розподілені мережі підтримки, здатні оперативно реагувати на кризові виклики. У цих умовах солідарність функціонує як практичний ресурс самоорганізації, що забезпечує адаптивність і ефективність колективних дій.

Отже, гібридні спільноти доцільно концептуалізувати як динамічні соціотехнічні мережі, що виникають на перетині цифрових інфраструктур, публічних просторів, медійних потоків та афективних взаємодій. Їхня процесуальність, ситуативність і децентралізований характер зумовлюють нову логіку відтворення солідаризму, у якій колективна єдність формується через комунікаційні, символічні та практичні зв'язки, а не через стабільні організаційні структури. Саме така модель дозволяє пояснити специфіку сучасного суспільного активізму як гібридної форми мережевої соціальної агентності.

3.2 Символічні та перформативні форми мережевої солідаризації

У сучасних умовах цифрової соціальності солідарність дедалі менше постає як стабільна інституційна форма чи нормативно закріплена модель колективної дії, і все більше функціонує як процесуальна, подієва та перформативна практика, що відтворюється у мережевих взаємодіях акторів. В умовах пізньої модерності та війни, які радикально трансформують структури соціальної взаємодії, солідарність набуває гібридної природи: вона формується на перетині онлайн і офлайн середовищ, людських і нелюдських акторів, дискурсивних і візуальних форм комунікації.

З позицій акторно-мережевої теорії солідарність доцільно розглядати не як атрибут спільноти або індивідуальну установку, а як ефект стабілізації мережі гетерогенних акторів, у якій взаємодіють люди, платформи, алгоритми, візуальні образи, медіаартефакти, символи та афекти. У цьому сенсі солідаризація постає як результат постійної «збірки» соціального [119], що здійснюється через повторювані практики комунікації, публічного висловлювання, репрезентації та взаємного визнання.

Особливої актуальності набуває аналіз символічних та перформативних форм солідаризації, оскільки в цифрових середовищах солідарність реалізується не лише через матеріальну допомогу чи інституційні механізми, а передусім через репрезентаційні акти: пости, візуальні наративи, хештеги, публічні донати, сторіс, меми, участь у флешмобах, демонстрації присутності в спільному інформаційному просторі. Ці дії не просто відображають солідарність, а перформативно її виробляють, створюючи тимчасові конфігурації «ми» в умовах фрагментованої та плинної соціальності.

В українському контексті після 2014 року, а особливо в умовах повномасштабної війни, мережеві форми солідаризації набули безпрецедентної інтенсивності. Солідарність тут функціонує як ключовий ресурс соціальної

стійкості, але водночас як культурний і символічний феномен, що формується через публічні жести підтримки, візуальні маркери ідентичності, перформативні практики участі у спільних подіях. Показовим у цьому сенсі є кейс так званого «Картонкового Майдану» 2025 року, де протестна дія поєднала офлайн-присутність з активною візуальною репрезентацією у соціальних мережах. Фото, плакати, написи на картоні, їх циркуляція в цифровому просторі виступають не лише як ілюстрації події, а як актори мережі солідаризації, що продукують смисли, мобілізують афекти і підтримують ефект спільної присутності.

Зі трансформаційними змінами соціальності виникає необхідність переосмислення солідарності не в межах класичних інтегративних моделей, а як мережево-гібридного процесу, що відтворюється через символічно-перформативні практики у цифрово-медіатизованому середовищі. Аналіз таких форм дозволяє вийти за межі редукції солідарності до політичної участі чи волонтерської активності та інтерпретувати її як соціальну подію, що постійно збирається, розпадається і реконфігурується у взаємодії акторів різної природи.

У класичній соціологічній традиції солідарність концептуалізувалася переважно як інституційна або нормативна умова соціального порядку [22; 134], або як моральна категорія колективної інтеграції. У сучасних підходах фокус поступово зміщується в бік процесуальних, мережевих та культурних вимірів солідарності [80; 138; 119], однак символічно-перформативний аспект солідаризації залишається недостатньо концептуалізованим.

Окремі спроби застосування підходів ANT та теорії практик у вітчизняних дослідженнях (зокрема в роботах, присвячених цифровій участі, медіадискурсу війни, візуальній культурі протесту) демонструють потенціал цих концепцій для аналізу гібридних форм соціальності, проте системного теоретичного осмислення мережевої солідаризації як символічно-перформативного процесу досі бракує.

Сучасні форми соціальних рухів і громадянського спротиву демонструють фундаментальний зсув від логоцентричних моделей, прив'язаних до жорстких

ідеологічних програм та дискурсивної легітимації, до режимів перформативної присутності та візуальної експресії. У координатах «візуального повороту» культура перестає функціонувати виключно як текстовий наратив і дедалі більше стверджується як простір, у якому образ не просто репрезентує, а активно конструює соціальну реальність [4]. Відбувається перехід від лінгвістичної моделі до «метафізики присутності», де великі простори смислу набувають онтологічної ваги і більше не потребують легітимації через вербальне пояснення [4]. Ця епістемологічна зміна означає, що солідарність у медіатизованому просторі дедалі частіше не артикулюється дискурсивно, а стається як подія: через афективну дію образу, його матеріальний слід та здатність викликати миттєвий емоційний резонанс, що чинить опір повільній вербалізації.

В теоретичних засадах перформативної теорії політична суб'єктність визначається не лише через здатність говорити, а насамперед через «право на появу», яке реалізується тілами у публічному просторі [74]. Поява не є абстрактним правом, гарантованим законом, а виступає тілесною практикою, що вимагає матеріальної підтримки та постійної боротьби проти регулятивних режимів, які диференціюють суб'єктів на придатних і непридатних для публічності [74]. Саме тому для прекарних груп формування альянсів стає ключовим: плюральне проголошення присутності створює розрив у полі видимості й виробляє легітимність там, де вона раніше заперечувалася.

У межах такої оптики солідарність не розглядається як проста сукупність індивідуальних прагнень; вона постає як емерджентна якість взаємодії в альянсі – у специфічному «між-просторі», де колективна присутність формує первинну основу соціальної тканини та взаємодопомоги. Колективні суб'єкти, маніфестуючи власну тілесність, здійснюють реконфігурацію «простору появи», втручаючись у міську інфраструктуру та архітектоніку владних відносин, чим генерують альтернативні режими легітимності.

Фундаментальним для експлікації сучасних форм солідаризації виступає структурна детермінація між фізичною маніфестацією та медіа-технологіями.

Подія появи апріорі потребує зовнішнього реципієнта, а отже, має бути зафіксована у візуально-аудіальному полі, що перетворює медіа з інструмента ретрансляції на іманентну умову існування публічності. Персональні медіа-пристрої, нівелюючи цензурні бар'єри та забезпечуючи пряму трансляцію, інтегруються у протестну інфраструктуру, дозволяючи локальному простору появи масштабуватися до глобального рівня [74]. Тілесна активність на вулицях та функціонування комунікаційних засобів є козалежними перформативами, що спільно «актуалізують простір появи», де візуальні об'єкти (транспаранти, символічні жести) стають операторами залучення до альянсу.

Якщо перформативний підхід розкриває онтологічні засади появи, то концепт *image event* (подія-образ) акцентує увагу на риторичних інструментах, через які візуальні репрезентації конструюють групову ідентичність у медіатизованому середовищі [92]. В умовах цифрової публічної сфери класична раціонально-логоцентрична дискусія витісняється «окулярною політикою», де *image events* перетворюються на домінантний режим публічної репрезентації, не будучи при цьому лише імітаційними актами чи маніпулятивними доповненнями до вербальних доводів. Ревізія традиційної риторики, яка обмежувала дискурс сферою раціонального слова, дає змогу визнати візуальний протест повноцінною моделлю аргументації, що здатна деконструювати панівні ідеологеми.

Динаміка знакових систем у формі *image events* виступає інструментом маркування ідентичностей та спільнот, надаючи змогу радикальним акторам руйнувати гегемонні дискурсивні порядки та ініціювати нові соціальні рухи [92]. Візуальні фрагменти, що приходять на зміну вербальним лозунгам, діють через афективні тригери, які дестабілізують звичні межі сприйняття та створюють простір для артикуляції нового «Ми». У цьому контексті образ функціонує як згорнутий аргумент, що одночасно провокує емоційний відгук та пропонує спрощену форму приєднання до солідарної мережі через копіювання візуального коду.

Для пояснення стабілізації циклів візуальної солідаризації необхідне залучення матеріально-семіотичної перспективи. Згідно з акторно-мережевою теорією (ANT), соціальна реальність структурується через асоціативні зв'язки людей і не-людей; при цьому актантом вважається будь-яка сутність, здатна змінити стан справ чи трансформувати логіку подій [119]. Це дозволяє інтерпретувати протестні артефакти не як пасивні носії змістів, а як повноправних учасників процесу, що здійснюють роботу з продукування видимості. Ключовим тут є розмежування між інтермедіарієм (що транлює значення без дисторсії) та медіатором (що активно перетворює значення): візуальний артефакт виступає саме медіатором, оскільки він адаптує політичну вимогу до формату, що придатний для соціальних мереж та алгоритмічного поширення [119]. Життєздатність мережі солідарності забезпечується не абстрактним волевиявленням, а мережею конкретних медіаторів, що інтегрують фізичний простір у цифрову стрічку новин.

Механізм цієї інтеграції деталізується через соціологію перекладу (трансляції). Трансляція являє собою послідовність зміщень і трансформацій, у межах яких інтереси гетерогенних акторів координуються через спільні пристрої чи мову [76]. Візуальне повідомлення є результатом такої конденсації: комплексний масив соціального невдоволення проходить через процес інскрипції (вписування) у матеріальний об'єкт або цифровий символ. Проблематизація робить певний елемент критично необхідним для існування мережі. У медіатизованому протесті таким «обов'язковим пунктом проходження» стає формат, що гарантує високу швидкість зчитування, лаконічність та медійну привабливість повідомлення [76]. Формат у даному випадку діє як нормативний механізм, що відсікає зайві смисли та консолідує мережу навколо знаків, здатних до миттєвої реплікації.

Описана динаміка функціонує не всупереч, а завдяки медіатизації. У теорії медіатизації політика дедалі глибше інтегрується в логіку медіа – правила виробництва публічно релевантного контенту, які включають візуалізацію,

драматизацію, персоналізацію, стислість та сенсаційність [186]. На пізніх етапах цього процесу медіа-логіка стає не просто зовнішнім тиском, а структурною умовою планування і здійснення політичних дій. Подія, що не відповідає медійному стандарту, ризикує бути соціально неіснуючою через свою невидимість [186]. У платформну епоху цей механізм набуває інтерактивності, за якої видимість стає функцією мережевої циркуляції, алгоритмічної селекції та метрик залучення, а аудиторія перетворюється на співвиробника поширення [133]. У такому середовищі протест об'єктивно проектується як подія для двох аудиторій одночасно: співприсутніх фізично та дистанційних, що підживлюють його віртуально і надають ширшого охоплення події.

Звідси впливає гібридна механіка мобілізації, де соціальні медіа виконують функцію «хореографії зібрання» (*choreography of assembly*). Вони здійснюють налаштування сцени (*scene-setting*) і сценарне планування (*scripting*) колективної дії, задаючи маршрути уваги, час, місце й очікувану драматургію появи [102]. Цей перехід зручно описувати поняттям *e-mobilizations* – використанням онлайн-інструментів для організації офлайн-подій, що знижує транзакційні витрати координації [96]. Водночас цифрове масштабування може випереджати організаційну спроможність руху: посилення наративної здатності не гарантує інституційної витривалості, породжуючи ризик тактичного замороження, коли швидка мобілізація не конвертується у тривалий тиск громадського спротиву [159]. Отже, гібридний протест є не заміщенням реальності віртуалізацією подій, а циклом взаємного підсилення, який одночасно надає силу і відкриває специфічні вразливості.

Саме тут логіка спільнодії (*connective action*) стає центральною. На відміну від класичної колективної дії, що вимагає ідеологічної єдності та організаційного ресурсу, спільнодія базується на персоналізованому обміні контентом і форматованих входах участі. Індивідуальні мікродії – репост, ремікс, реакція – працюють як елементарні акти долучення, що масштабуються мережево [65]. Зниження вартості участі, включно з модусами п'ятихвилинного активізму і

flash-активізму, створює ефект масованої видимості через накопичення численних дрібних слідів солідарності [96]. У цьому контексті реплікація є не копіюванням, а соціальною процедурою синхронізації: повторюється не лише контент, а сама форма «бути разом».

Цю процедуру прояснює поняття поширюваності як свідомої практики, що відрізняється від пасивної вірусності акцентом на агентності користувача. Поширення – це жест стосунку, афіліації та підтримки, який виробляє соціальні зв'язки [112]. Контент стає відкритим до переробки, завдяки чому стабільний шаблон поєднується з індивідуальною модифікацією. Ця комбінація перетворює реплікацію на стійку інфраструктуру солідарності, де кожен акт поширення зміцнює мережу [112].

Меметичні образи як символічні форми мережевої солідаризації. Аналіз гібридних протестів буде неповним без експлікації ключового поняття, винесеного у заголовок роботи – символічних форм мережевої солідаризації. В умовах, коли публічна сфера фрагментована алгоритмами соціальних мереж (Telegram, Threads, X), солідарність не може утримуватися лише на абстрактних ідеях. Вона потребує носіїв – специфічних комунікативних одиниць, здатних миттєво передавати афект і маркувати приналежність до спільноти.

Для уникнення редукції мемів та гумористичного контенту до статусу випадкової «прикмети часу», їх необхідно концептуалізувати як символічні форми мережевої солідаризації – тобто як специфічні культурні й технічні формати, через які розпорошені учасники впізнають одне одного, синхронізують афект і виробляють публічну присутність у платформному середовищі. У цій оптиці мем перестає бути просто розважальним контентом, а набуває статусу оператора входу в колектив: це мінімальна реплікована форма, що робить політичну позицію видимою і придатною до миттєвого приєднання.

Теоретичне обґрунтування цього процесу знаходимо в концепції афективних мас (affective publics). Мережеві спільноти мобілізуються і роз'єднуються передусім через вираження сентименту, а сама публічність

матеріалізується як дискурсивно-афективний слід, який накопичується в цифровому просторі [132]. Ключовий момент полягає в тому, що платформи не просто нейтрально переносять висловлювання, а винагороджують певну тональність і жанри експресії, перетворюючи репости на центральну громадянську практику. Саме акт поширення робить мережу видимою, а її вузли (акторів) – «присутніми» в ній.

Це означає, що символічні маркери (зображення, хештеги, реакції, ремікси) виконують у гібридних протестах подвійну функцію: (1) координаційну – збирають розсіяні індивідуальні висловлювання в індексовані наративи; (2) афективну – синхронізують індивідуально відчуте в колективно розпізнаване. У цій логіці «віральність афекту» стає не побічним ефектом комунікації, а основним механізмом циркуляції політичної присутності [132].

Мережева солідарність має також виразний символічно-ритуальний вимір, який «зшиває» простір екрана і вулиці. Інтернет став умовою новітніх рухів не лише як канал трансляції, а як середовище, в якому вони стають видимими самі собі [130]. Символічні жести створюють ефект співприсутності, дозволяючи людям «бути поруч» навіть без фізичного зібрання. Це забезпечує можливість участі для тих, хто не перебуває на площі, але через символічний жест може заявити про свою причетність [130].

Отже, меми є формами серійної символічної участі, які одночасно (а) конденсують складний смисл до швидко зчитуваного знаку і (б) забезпечують механіку приєднання через відтворення. За визначенням А. С. Міни, мем – це коротка формула, що схоплює момент і робить його керованим; при цьому він містить імпліцитне запрошення до участі, вбудовуючи інтуїцію «ти теж можеш зробити так само» [130]. Тому мем як символічна форма – це не повідомлення «про» солідарність, а інструкція солідарності: як саме її перформалізувати у середовищі, де видимість є головним ресурсом.

Висока щільність гумористичного контенту в екосистемах на кшталт Telegram чи Threads пояснюється тим, що гумор функціонує як жанр

низькопорогової афіліації. Він зменшує «ціну входу» в політичне «Ми», не вимагаючи від учасника повної програми або вичерпної аргументації в момент приєднання. Емпіричні дослідження підтверджують, що вплив субверсивного (зокрема феміністичного) гумору підвищує схильність до колективної дії, працюючи як ненасильницький конфронтаційний інструмент, що мобілізує і підтримує внутрішньогруповий зв'язок [164].

Таким чином, меми та гумористичні коди в гібридних протестних рухах виступають медіаторами між тілесною та екранною сценами, перетворюють позицію на впізнаваний знак, придатний до серійного повтору, втілюють афект у розділювану форму, яку легко підхопити й масштабувати, і створюють ритуалізовану видимість участі, де присутність фіксується і фізично, і як цифровий слід.

Український досвід гібридної солідарності. Застосування окресленої вище теоретичної рамки до українського контексту дозволяє експлікувати специфіку процесів солідаризації в умовах повномасштабної війни. Український досвід демонструє, як абстрактні механізми «появи» та «трансляції» набувають конкретних, культурно зумовлених форм, створюючи унікальну екосистему соціального руху.

Так, феномен «Картонкового Майдану» 2025 року слугує ідеальним емпіричним кейсом для ілюстрації гібридності протесту та агентності матеріальних об'єктів. Йдеться не лише про наявність «онлайн» та «офлайн» компонентів, а про їхню структурну взаємозалежність: поява в публічному просторі в умовах війни зчитується і закріплюється через медійні механізми реєстрації, а цифрова циркуляція знаків, у свою чергу, отримує переконливість через матеріальне втілення у конкретній ситуації появи. У цьому випадку онлайн-репрезентації та офлайн-дії не просто співіснують, а взаємно легітимують одна одну: фізична присутність на площі набуває політичної ваги через цифровий слід (фотозвіт), тоді як цифровий мем отримує «тіло» і матеріальне втілення [38]. У термінах перформативної теорії це означає, що

«право на появу» реалізується не лише тілом, а тілом, яке потенційно підлягає реєстрації. Подія появи вже спроектована як видимість для дистанційної аудиторії [74].

З перспективи ANT ключовим є те, що картонний плакат тут виступає не нейтральним носієм повідомлення, а актантним медіатором, робить різницю в конфігурації дії, задаючи матеріальний формат, у якому поєднуються вулиця і камера [119]. Картон працює як інтерфейс і стандартизує читабельність, забезпечує кадрування, робить позицію переносимою в цифровий простір, а також знижує поріг включення, бо дозволяє говорити у візуальному реєстрі без розгорнутої аргументації. Саме тому важливо описувати плакат не як квінтесенцію ідеї, а як вузол, що організовує взаємодію тіл, предметів, камер, стрічок та аудиторій у єдину подію видимості [119].

Емпіричні спостереження щодо «Картонкового Майдану» дозволяють також уточнити механіку трансляції: складні політичні інтереси, обурення і вимоги не просто висловлюються, а проходять перетворення у форму, придатну для циркуляції. Саме гумор, іронія та мем-естетика працюють як механізм такого перекладу, оскільки вони стискають складний зміст до компактної, впізнаваної формули, яку інші можуть привласнити й повторити [77; 38]. Це відкриває низькопороговий вхід у солідарність: включення забезпечується не попереднім ідеологічним узгодженням, а приєднанням до спільного коду – через публічну реплікацію форми [65; 38].

Якщо «Картонковий Майдан» демонструє матеріально-візуальну збірку появи, то український досвід війни особливо виразно показує, як солідарність утримується на рівні платформного афекту – тобто регулярних, мікроскопічних актів емоційної синхронізації, вбудованих у дизайн і метрики платформи. Дослідження емоційності у Telegram-каналах (розглянуто більш детально у підрозділі 2.2.) фіксує, що емоджі-реакції стають не просто інструментом зворотного зв'язку, а механізмом стандартизації колективного переживання: індивідуальний афект набуває форми видимого агрегату, який сигналізує «ми

відчуваємо це разом» [55]. Через це емоція перестає бути суто внутрішньою подією і стає публічною одиницею мережевої солідаризації – короткою, але регулярно практикою присутності в спільному полі.

Показовою є також стратифікація емоційних режимів залежно від типу каналів: різні медійні суб'єкти акумулюють різні «портфелі афекту», що опосередковує модуси солідарності – від мобілізаційних, швидких позитивних реакцій до складніших станів співпереживання, гніву чи скорботи [55]. Аналітично це важливо, бо дозволяє трактувати платформну емоційність як інфраструктуру: вона забезпечує тривалість спільності не стільки через дискусію, скільки через повторювані знаки причетності.

Паралельно воєнна меметика в українському випадку виходить за межі «розваги» і працює як копінг-інфраструктура: меми виконують функцію колективної терапії та механізму психологічної резильєнтності, знижуючи почуття ізоляції через афіліацію і спільний сміх (Коваленко, 2024). Важливим є те, що мем у цій логіці – не просто текст/картинка, а соціальна дія: поширення і впізнавання коду стають способом розподілити напругу та утримати зв'язок у ситуації затяжної загрози. Таким чином, афект тут не є «додатком» до солідарності, а одним із її операційних механізмів, що підтримує здатність спільноти залишатися зібраною в часі.

Мережеві форми солідаризації потребують не лише емоційного підживлення, а й культурної стабілізації кодів – тобто механізмів, що роблять повтор упізнаваним і соціально значущим. У цьому сенсі фразеологізація інтернет-мемів є важливим маркером того, як реплікація переходить зі сфери «ситуативного тренду» у сферу стійкої культурної практики [45]. Мемні формули, що набувають статусу прецедентних феноменів, функціонують як паролі доступу до спільноти: повторення стає маркером «свій/чужий», а отже – мікроактом солідарності, який зчитується майже автоматично [45-46]. Аналітично це означає, що реплікація працює не тільки як поширення контенту,

а як відтворення культурного коду, який дисциплінує інтерпретації і забезпечує швидке впізнавання.

Ці процеси розгортаються на тлі ширшої трансформації політичної участі, яку доречно описувати як «демократію стійкості». Її логіка полягає у зміщенні центру ваги громадянської активності з інституційних процедур (партійна участь, регулярні політичні цикли) на неінституційні, прагматичні та перформативні практики – донати, волонтерство, інформаційний опір, мікродії підтримки [50]. Це не просто «інший набір практик», а інша форма соціальної згуртованості: солідарність у стані екзистенційної загрози передусім робиться і показується, а вже потім – пояснюється. Саме тому в українському випадку видимість і реплікація працюють як інфраструктура швидкої координації та підтримання спільності у часі.

Підсумовуючи синтез теорії та його проєкцію на український матеріал, доцільно запровадити аналітичний дистинкт між двома режимами соціальної згуртованості: **солідарністю-переконанням і солідарністю-видимістю**.

Солідарність-переконання ґрунтується на дискурсивній артикуляції позицій, узгодженні інтересів і когнітивній згоді щодо цілей та цінностей спільної дії. Це режим, який потребує часу, деліберації, програмних мов і стабільних інституційних каналів.

Солідарність-видимість – це режим, у якому спільність виконується (performed) через публічну появу, образи, символічні маркери та серійне відтворення форматів, що роблять колективний суб'єкт читабельним у медійному полі [74; 93]. У цьому режимі ключовими стають інфраструктури публічності: медіа-логіка й платформи, які визначають умови видимості [155; 133], а також матеріально-семіотичні медіатори – від плакатів до алгоритмічних метрик – що роблять спільну дію переносимою, порівнюваною і відтворюваною [119; 76].

В умовах війни та глибокої медіатизації саме солідарність-видимість стає домінуючим способом швидкої афіліації: вона дозволяє суб'єкту опинитися

«всередині» спільноти ще до (або без) повного дискурсивного узгодження позицій. Механізм її тривалості – реплікація: повтор формату функціонує як низькопороговий вхід і як спосіб регулярного підтвердження приналежності [65; 113]. Водночас цей режим має межі: швидка видимість може випереджати організаційну спроможність руху й продукувати «тактичне замерзання», коли енергія мобілізації не конвертується в довготривалі структурні зміни [159]. Саме тому обидва режими варто мислити як комплементарні: солідарність-видимість не скасовує солідарність-переконавання, а часто виконує роль її інфраструктурної передумови, забезпечуючи швидке збирання «ми» та підтримку зв'язків у часі.

3.3 Проактивні стратегії солідаризму в умовах війни: від наративів до практик спільноті

В умовах повномасштабної війни проактивні стратегії солідаризму набувають характеру не лише реакції на кризові обставини, а й стійкого способу організації соціального порядку. Йдеться про перехід від ситуативної допомоги до інституціоналізованих і напівінституціоналізованих форм солідаризму, що поєднують громадянську ініціативу, мережеву координацію і мобілізацію ресурсів. У цьому вимірі солідарність функціонує як проактивна соціальна практика, спрямована не лише на подолання наслідків кризи, але й на підтримання і відтворення довіри та формування колективної суб'єктності.

В умовах війни медіапростір відіграє роль ключової інфраструктури солідаризації, де відбувається артикуляція смислів і легітимація норм взаємодопомоги. Медійні наративи виконують функцію символічної рамки, яка переводить емоційні реакції (співпереживання, підтримку, тривогу, обурення тощо) у формалізовані моделі дії (донати, волонтерство, інформаційну підтримку, участь у локальних і мережевих ініціативах). Таким чином, формується механізм трансляції від символічного рівня солідарності до її практичного виміру.

З позицій теорій практик та акторно-мережевого підходу, проактивні практики солідаризму постають як ефект інституціоналізації гетерогенної мережі акторів, що включає не лише індивідів і спільноти, але й цифрові платформи, алгоритми, фінансові інструменти, логістичні ланцюги, візуальні символи та медійні формати. У цій мережі соціальна дія набуває розподіленого характеру: мобілізація ресурсів і координація відбуваються через взаємодію людських і нелюдських елементів, які спільно забезпечують швидкість, масштабованість і повторюваність практик допомоги.

Важливою рисою сучасних стратегій солідаризму є їхня проактивність, що проявляється у випереджальному характері дій, орієнтації на довгострокову підтримку і самовідтворення. Це виявляється у створенні постійних зборів, регулярних волонтерських ініціатив, мереж довіри, що функціонують незалежно від окремих інформаційних приводів. Відповідно, солідарність трансформується з епізодичної мобілізації у режим повсякденної соціальної практики. У воєнному контексті проактивні стратегії солідаризму можна розглядати як механізм конверсії соціального капіталу в сталі форми спільноти, де медіа-наративи, емоційні режими і цифрові інфраструктури взаємодіють, забезпечуючи безперервність колективної мобілізації та підтримуючи високий рівень соціальної інтеграції. Це дозволяє перейти до аналізу конкретних практик, через які символічні конструкції солідарності матеріалізуються у повсякденних формах взаємодопомоги та громадянської участі.

З метою емпіричної верифікації теоретичних положень дослідження практик проактивної солідарності було проведено загальнонаціональне соціологічне дослідження населення України. Дослідження було спрямоване на виявлення рівня поширеності різних форм солідарної участі в умовах війни, а також на аналіз мотиваційних, ціннісних і комунікативних чинників, що визначають готовність громадян до колективної дії. Емпіричний компонент дозволив оцінити ступінь залученості населення до практик взаємодопомоги, зокрема фінансової підтримки, волонтерської діяльності, інформаційної участі

та локальних форм спільноти. Окрема увага була зосереджена на ролі довіри, соціальних мереж і цифрово-медійного середовища як інфраструктур мобілізації, через які символічні наративи солідарності трансформуються у повторювані поведінкові моделі.

Польовий етап дослідження було проведено у період з 04.12.25 - 08.12.25 методом CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing). Опитування проводилось в межах дослідницької діяльності компанії ТОВ “Оперативна соціологія”. Відбір респондентів здійснювався за технологією RDD (Random Digit Dialing) випадкової генерації номерів мобільних операторів України, що забезпечує імовірнісний характер відбору та мінімізує систематичні похибки, пов’язані з використанням готових баз контактів. Використання CATI-методу та випадкової генерації мобільних номерів відповідає сучасним стандартам оперативних соціологічних досліджень в умовах обмеженої доступності альтернативних каналів збору даних

Загальний обсяг сформованої телефонної бази становив 110 000 згенерованих номерів, що відповідає практиці формування широкої контактної рамки для досягнення необхідного рівня реалізованих інтерв’ю. Обсяг вибірки $N=1009$ респондентів, що є достатнім для проведення загальнонаціонального описового аналізу та забезпечує прийнятний рівень статистичної точності. При довірчій імовірності 95% максимальна вибіркова похибка становить: $\pm 3,1\%$ для показників, близьких до 50% (найбільш варіативні розподіли); $\pm 2,7\%$ для показників у межах 25% або 75%; $\pm 1,4\%$ для показників, близьких до 5% або 95%; $\pm 0,6\%$ для показників, близьких до 1% або 99%. Проведене дослідження базується на ймовірнісній загальнонаціональній вибірці, що забезпечує можливість узагальнення результатів на доросле населення України з відомим рівнем статистичної надійності.

Результати проведеного соціологічного дослідження дають змогу реконструювати форми взаємодопомоги, до яких громадяни були залучені на початковому етапі повномасштабної війни. Незважаючи на ретроспективний

характер звітування (оскільки опитувальник містив запитання щодо волонтерської діяльності на початку повномасштабного вторгнення), отримана інформація є цінним емпіричним свідченням про масштаби та структуру громадянської солідарності у кризовий період.

Вікова структура вибірки характеризується вираженим зміщенням (асиметрією) у бік старших вікових когорт: частка респондентів віком 60 років і старше становить 43%, тоді як молодші групи представлені меншою мірою (18–24 роки - 4,9%; 25–34 роки - 10,5%; 35–49 років - 24,9%; 50–59 років - 16,8%) (див. Рис. 3.1.).

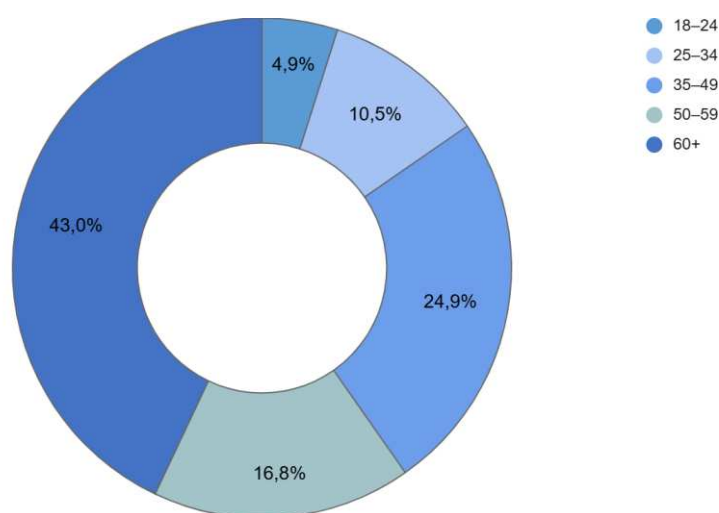

Рис. 3.1. Вікова структура вибірки

Такий розподіл доцільно інтерпретувати з урахуванням демографічних і соціально-структурних ефектів воєнного часу. В умовах повномасштабної війни вікова структура доступної для опитування генеральної сукупності зазнає об'єктивних трансформацій, що зумовлено кількома факторами:

1. міграційні процеси. Значна частина молоді та осіб середнього віку перебуває за кордоном або є внутрішньо переміщеними, що знижує їхню представленість у телефонних опитуваннях;

2. мобілізація. Чоловіки працездатного віку частково виключені з доступної сукупності через проходження військової служби;

3. диференційована доступність до опитування. Старші вікові групи характеризуються вищою територіальною стабільністю та більшою ймовірністю контакту в межах САТІ-досліджень;

4. старіння населення. Війна посилила демографічний дисбаланс за рахунок виїзду економічно активних і молодших вікових когорт.

Таким чином, підвищена частка респондентів старшого віку відображає не лише особливості реалізованої вибірки, але й реальні демографічні зміни у структурі доступного для дослідження дорослого населення країни. У воєнному контексті такий віковий профіль можна розглядати як соціально релевантний, оскільки він відтворює актуальну конфігурацію соціальної присутності різних поколінь у внутрішньому соціальному просторі України.

Форми взаємодопомоги. Особливо показовим є той факт, що лише 10 % опитаних зазначили, що не брали участі у жодних формах взаємодопомоги. Таким чином, приблизно 90% респондентів вказали на різні типи активностей, що свідчить про масову мобілізацію горизонтальних практик солідаризації в українському суспільстві.

Найпоширенішою формою допомоги респонденти назвали участь у грошових зборах – 49,6% (див. Табл. 3.1.). З огляду на доступність цієї практики вона стала однією з базових стратегій швидкого реагування громадян на потреби військових, цивільних та волонтерських структур. Значною мірою співмірний показник має інша ресурсно орієнтована форма підтримки – надання продуктів, одягу та речей першої необхідності, яку обрали 48,7% учасників опитування.

Близько третини респондентів (31,5%) повідомили, що допомагали військовим через закупівлю харчів, амуніції та спорядження. Така форма участі засвідчує поширеність практик громадянського дофінансування оборонних потреб та високий рівень індивідуальної відповідальності.

Таблиця 3.1

Розподіл відповідей на запитання: “У яких видах взаємодопомоги ви особисто брали участь на початку воєнних дій?” (декілька варіантів відповідей), у %

Допомагав/ла зі збором коштів	49,6%
Допомагав/ла продуктами, одягом, речами першої потреби, разом робили покупки, ділилися ліками чи пальним.	48,7%
Допомагав/ла військовим (закупівлі продуктів харчування, одяг, амуніція, авто тощо).	31,5%
Плели сітки, готували їжу, возили допомогу, сортували гуманітарну допомогу.	22,2%
Приймав/ла у себе тих, хто виїхав із небезпечних місць.	18,4%
Поширювали важливу інформацію та попередження (тривоги, маршрути, потреби).	13,6%
Доглядав/ла за дітьми, літніми людьми, домашніми тваринами сусідів.	12,1%
Нічого не робив/ла.	10,0%
Допомагав/ла власним транспортом (вивозили людей, доставляли речі).	9,9%
Інше	10,0%
Важко відповісти	0,5%
Не хочу відповідати	0,2%

Достатньо значні частки опитаних вказують також на більш інтенсивні за трудовитратами форми допомоги: долучалися до плетіння маскувальних сіток, приготування їжі, сортування або транспортування гуманітарної допомоги; приймали у себе людей, які виїхали з небезпечних територій; займалися поширенням критично важливої інформації (маршрути евакуації, потреби, тривоги, логістична допомога); здійснювали догляд за дітьми, літніми людьми або тваринами сусідів; надавали власний транспорт. Ці дані демонструють не лише багатовимірну структуру проактивних практик акторів, а й готовність включатися у допомогу не лише через фінансові внески, але й через значні часові та фізичні ресурси.

Актори спільноті. Найбільш активною категорією стали окремі активні мешканці, яких зазначили 38,3% респондентів. Цей показник підтверджує домінування горизонтальних форм самоорганізації, які стали характерною рисою українського суспільства у кризових умовах. Індивідуальна ініціатива та локальна активність виступили ключовим ресурсом, що забезпечував оперативність реагування на потреби громади.

Водночас значну роль, згідно з відповідями респондентів, відігравали і представники місцевої влади – 23,9%. Такий рівень залученості свідчить про те, що майже кожен четвертий опитаний сприймає владу як активного організатора допомоги. Це може розглядатися як показник сформованої довіри на локальному рівні та функціонування моделей партнерської взаємодії між громадою та владними структурами. У контексті воєнного стану співпраця «влада - громадяни» є критично важливим елементом локальної стійкості, адже дозволяє координувати ресурси, інформацію та інфраструктуру.

Таблиця 3.2

**Розподіл відповідей на запитання: “Хто у вашій громаді найактивніше організовував допомогу цивільним та військовим?”
(декілька варіантів відповідей), у %**

Окремі активні мешканці.	38,3%
Представники місцевої влади (староста, депутат, голова громади).	23,9%
Місцеві ініціативні групи.	20,2%
Підприємці та місцевий бізнес.	20,5%
Релігійні громади або церкви.	19,1%
Заклади дошкільної/шкільної освіти	13,0%
Центри для ВПО / гуманітарні штаби.	12,3%
Молодіжні організації, студентські ініціативи.	4,7%
Інше	7,6%
Важко відповісти	12,8%
Не хочу відповідати	0,4%

Порівняно близькі показники мають місцеві ініціативні групи (20,2%) та підприємці/місцевий бізнес (20,5%), що підкреслює багатовимірність акторів допомоги в громадах. Бізнес-структури та неформальні групи виступали суттєвими донорами ресурсів і логістичними координаторами, що характерно для суспільств з розвиненою культурою солідарності та низової мобілізації.

Дещо нижчі, але також вагомі показники демонструють релігійні громади (19,1%) та заклади освіти (15,0%), що свідчить про включеність інституційних акторів, які традиційно виконують у громадах підтримувальні та об'єднавчі функції.

Важливою, але менш вираженою є роль центрів для ВПО / гуманітарних штабів, які були зазначені лише 12,3% опитаних. Попри те, що такі центри стали необхідною інфраструктурою для підтримки людей, які залишили свої домівки, даний показник свідчить, що їх діяльність не завжди сприймалася респондентами як ключовий або найактивніший компонент допомоги. Це може вказувати як на нерівномірність розвитку таких центрів у різних громадах, так і на переважання інших форм ініціатив - особливо неформальних і громадянсько орієнтованих. Найнижчий показник зафіксовано серед молодіжних та студентських ініціатив (4,7%), що може свідчити про обмежені ресурси або низьку видимість цих груп у загальних процесах допомоги.

Описані вище форми взаємодопомоги та суб'єкти, що їх ініціювали, відображають поведінкові прояви солідарності. Разом з тим важливо зрозуміти, які соціальні установки лежать в основі такої поведінки. Тому подальший аналіз зосереджений на твердженнях, що оцінюють рівень довіри, громадянської відповідальності, волонтерської готовності та ідентифікації з місцевою спільнотою.

У дослідженнях солідарності та соціальної згуртованості в українському контексті дедалі ширше застосовується операціоналізаційна модель, запропонована Дж. Чаном (J. Chan), яка дозволяє розглядати соціальну згуртованість як багатовимірний феномен, що поєднує ціннісні орієнтації,

соціальні відносини та поведінкові практики. Цей підхід активно використовується у роботах української дослідниці Олександри Дейнеко, яка застосовує концептуальну рамку Дж. Чана для дослідження соціальної згуртованості українського суспільства, акцентуючи увагу на взаємозв'язку між довірою, громадянською участю та практиками взаємопідтримки [21; 18; 20; 91].

Сутність методології Дж. Чана ґрунтується на розумінні соціальної згуртованості як інтегрованої системи, що включає два ключові виміри: вертикальний – відносини між громадянами та інституціями (довіра до держави, легітимність влади, готовність до співпраці з інституціями); горизонтальний – відносини між членами суспільства (міжособистісна довіра, взаємодопомога, почуття спільності). Кожен із цих вимірів, своєю чергою, аналізується на двох рівнях: суб'єктивному (цінності, установки, ідентифікації, почуття належності, довіра); об'єктивно-поведінковому (участь у громадській діяльності, волонтерство, практики взаємодопомоги, колективна дія). Таким чином, модель Дж. Чана дозволяє уникнути редукції згуртованості до декларативних установок і розглядати її як конверсію соціальних орієнтацій у практики спільності, що є методологічно релевантним для аналізу проактивного солідаризму.

Проактивні практики згуртованості (за методологією Дж. Чана). З огляду на це, методологія Дж. Чана є аналітично продуктивною для дослідження проактивних практик солідаризму, оскільки дозволяє інтерпретувати їх як результат взаємодії ціннісно-нормативного рівня (наративи, ідентифікації, довіра) та поведінкового рівня (практики взаємодопомоги, донорства, волонтерства), що разом формують емпірично фіксований потенціал солідаризму (див. Табл. 3.3.).

Таблиця 3.3

Розподіл відповідей стосовно згоди з твердженнями за методологією Дж. Чана

	не погоджу юся	скоріше ні, ніж так	іноді так, іноді ні	скоріше так, ніж ні	погоджу юся	важко відповісти	не хочу відповідати
1. У нашій громаді люди не завжди щирі	13,4%	7,6%	32,9%	13,7%	26,9%	5,4%	0,1%
2. Я готовий/а платити більше податків, якщо це покращить благоустрій моєї громади	35,5%	7,4%	13,1%	13,2%	25,1%	5,7%	0,0%
3. Я хотів/ла би витратити частину свого вільного часу на волонтерство і допомогу іншим	21,8%	5,9%	19,9%	18,4%	30,0%	4,1%	0,0%
4. Я пишаюсь тим, що я мешканець/ка своєї громади (села, міста)	6,8%	2,7%	10,4%	15,2%	61,8%	3,1%	0,0%
5. Я готовий/а активно долучитися до відбудови своєї громади та України в цілому	7,7%	3,4%	8,3%	15,4%	62,7%	2,5%	0,0%

Значну поляризацію відповідей викликало твердження «У нашій громаді люди не завжди щирі». Серед загальної кількості опитаних 26,9% погодилися з цим твердженням, 13,4% категорично не погодилися, а 32,9% обрали позицію «іноді так, іноді ні». Це свідчить про помірний рівень критичного сприйняття міжособистісної довіри, але одночасно – про відсутність тоталізованого уявлення про недовіру. Кожен третій обрав позицію невизначеності, що може репрезентувати складні, гібридні соціальні взаємодії у громадах в умовах війни і фактично ілюструвати рівень міжособистісної довіри.

Твердження «Я готовий/готова платити більше податків задля благоустрою громади» демонструє найбільш виражену негативну динаміку: кожній третій не погодився з цим твердженням – 35,5%. Кожен четвертий 25,1% погодився зі збільшенням розміру податків, якщо це буде корисним для благоустрою громади. 13,1% обрали нейтральні позиції, що свідчить не тільки про відсутність чіткої позиції, але й про ситуативність вибору. В цілому такий розподіл може бути доказовим стосовно низького рівня податкової лояльності та існування недовіри до ефективності розподілу коштів на локальному рівні. У

контексті війни це може означати, що громадяни охочіше підтримують громаду через індивідуальне волонтерство чи прямі внески (донати), а не через формальні фіскальні механізми.

Розподіл відповідей на твердження *«Я хотів/ла би витратити частину свого вільного часу на волонтерство і допомогу іншим»* характеризується помірно позитивною динамікою. Майже кожен другий 48% проявляє готовність до волонтерства, що відповідає висновкам попередніх питань (масова участь у допомозі). Волонтерська мотивація залишається суттєвим компонентом солідаризації навіть у ретроспективній оцінці. Втім, 21,8% не погоджуються з даним твердженням.

Наступне твердження *«Я пишаюсь тим, що я мешканець/ка своєї громади (села, міста)»* продемонструвало *позитивну динаміку* серед усіх показників: 61,8% погодилися з твердженням і 15,2% обрали відповідь “скоріше так”. Отже, понад 77% респондентів відчують приналежність до своєї громади. Такий рівень локальної ідентичності є індикатором солідарного суспільства. Військовий контекст, ймовірно, посилив цю тенденцію через актуалізацію локальної взаємопідтримки та спільного досвіду подолання криз.

Готовність до активного залучення до відбудови своєї громади та України в цілому відрізняється виразно позитивною динамікою: погодилися 62,7% , 15,4% обрали варіант “скоріше так, ніж ні” і лише 7,7% не проявили активної позиції щодо цього питання. Фактично понад 78% опитаних готові долучитися до процесів відбудови, що свідчить про високий рівень громадянської відповідальності та сформовану суб’єктність населення. Цей показник відображає не лише готовність до відновлення матеріальної інфраструктури, але й потенціал для розвитку культури волонтерства після війни.

Соціальна активність. Дані опитування засвідчують суттєву різницю у частотності різних форм соціальної активності. Найпоширенішою практикою є допомога іншим людям у побутових та емоційних питаннях: понад половина респондентів (сукупно 52,3% за шкалою 4–5 балів) роблять це часто. Такий

показник свідчить про сталість неформальної міжособистісної підтримки як важливої соціальної норми у повсякденному житті громад.

Таблиця 3.4

**Розподіл відповідей щодо оцінки респондентами власної соціальної активності
(за 5-ти бальною шкалою, де 1 - дуже рідко, 5 - часто)**

Твердження	1	2	3	4	5	Важко відповіст и	Не хочу відповід ати
Допомагаєте іншим людям (окрім Вашої родини) зі справами по дому, по роботі, надаєте емоційну підтримку	12,2%	8,2%	25,3%	21,9%	30,4%	1,9%	0,1%
Займаєтесь благодійністю (надаєте матеріальну допомогу тим, хто цього потребує)	20,9%	9,4%	28,2%	18,3%	19,6%	3,4%	0,1%
Займаєтесь волонтерством (допомагаєте військовим, ВПО, тваринам)	32,3%	9,4%	22,2%	14,3%	18,6%	3,1%	0,2%
Берете участь в обговоренні проблем своєї громади (міста): підписуєте петиції, участь в громадських обговореннях.	49,4%	12,5%	14,4%	9,2%	10,6%	3,7%	0,2%
Твердження	1	2	3	4	5	Важко відповіст и	Не хочу відповід ати
Берете участь в акціях протесту, мітингах	73,5%	6,2%	7,5%	2,9%	4,8%	5,0%	0,1%

Благодійна діяльність має високий рівень поширеності: 66,1% респондентів (оцінки 3–5) зазначають, що надають матеріальну допомогу тим, хто її потребує. Це вказує на те, що ресурсно орієнтовані практики солідарності є одними з найбільш регулярних форм соціальної участі.

Волонтерська активність має значну поширеність: 55,1% (3–5 балів) беруть участь у волонтерських ініціативах хоча б час від часу. Попри те, що 32,3% заявили, що майже ніколи не волонтерять (1 бал), факт, що понад половина респондентів має досвід волонтерства, вказує на високу соціальну мобілізованість населення та його здатність реагувати на потреби громади та

країни.

Низькі показники зафіксовано щодо участі у громадсько-політичних процесах на місцевому рівні. Майже половина опитаних (49,4%) взагалі не беруть участі у петиціях, обговореннях проблем громади чи схожих ініціативах. Це свідчить про слабку інтегрованість населення в інституційні механізми місцевої демократії, що контрастує з більш високим рівнем залученості до неформальних практик допомоги.

Ще нижчою є участь у протестній активності: 73,5% респондентів зазначають, що практично ніколи не беруть участі у мітингах та акціях протесту. Такий показник може бути зумовлений впливом воєнного стану, загальною втомою суспільства та схильністю до альтернативних, менш конфліктних форм громадянської активності.

Волонтерська діяльність. Отримані дані свідчать про переважно негативну динаміку волонтерської активності у громадах за останній рік. Сукупно 50,2% респондентів (20,1% – «значно знизився» та 30,1% – «скоріше знизився») вважають, що рівень волонтерства у їхній громаді зменшився. Такий розподіл відповідей відображає відчутний спад громадянської активності в порівнянні з попереднім періодом. Водночас 26,5% опитаних зазначили, що рівень волонтерської участі не змінився, що може свідчити про стабільність активності в окремих громадах або про локальні особливості соціальної залученості (див. Рис. 3.2.).

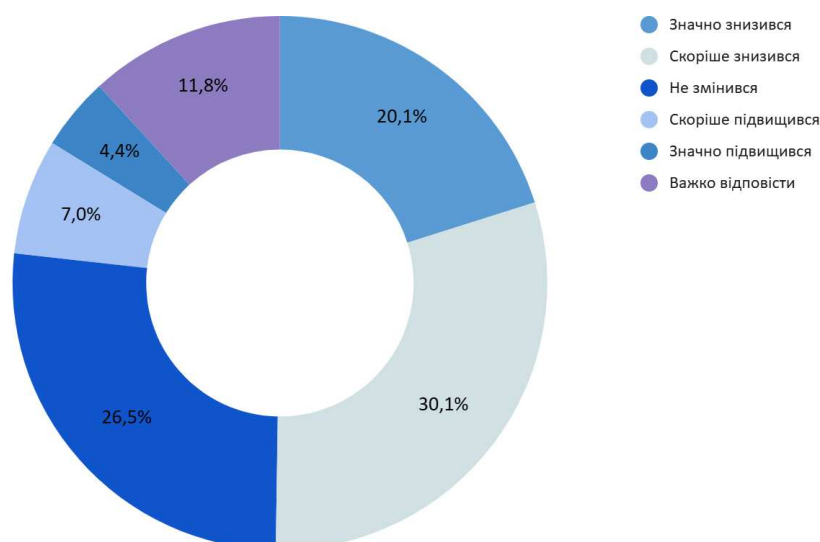

Рис. 3.2. Динаміка участі респондентів у волонтерстві

Позитивна динаміка зафіксована значно рідше: лише 11,4% респондентів (7,0% - «скоріше підвищився» та 4,4% - «значно підвищився») вважають, що волонтерська активність у їхній громаді зросла. Це свідчить про обмежене поширення тенденцій до підвищення участі громадян у волонтерстві протягом останнього року.

Роль цифрових комунікацій. Результати опитування фіксують, що під час повномасштабного вторгнення ключову роль в активізації спільних дій населення відігравали цифрові канали комунікації, насамперед Telegram-канали та чати, які зазначили 50,3% респондентів (див. Табл.3.6.). Це робить Telegram беззаперечним лідером серед інших форм комунікації. Ймовірно, його популярність була зумовлена швидкістю поширення інформації, широким охопленням аудиторії та можливістю оперативно координувати дії в кризових умовах.

На другому місці за ефективністю респонденти назвали особисті дзвінки та передачу інформації «з уст в уста» (23,5%). Такий результат може означати про стійкість довіри в локальних соціальних мережах та важливість міжособистісних контактів у ситуаціях високої невизначеності.

Таблиця 3.6

Ефективні канали комунікації для активізації спільних дій населення під час повномасштабного вторгнення ? (Декілька варіантів відповідей)

Telegram-канали та чати	50,3%
Особисті дзвінки та передача інформації «з уст в уста».	23,5%
Facebook	22,5%
Viber	20,0%
Youtube	16,8%
Instagram	11,0%
Ініціатива місцевої влади.	10,0%
Банківські додатки (для зборів коштів та координації)	9,0%
Оголошення в місцевих установах (школа, бібліотека, будинок культури)	8,9%
Тік-ток	8,8%
WhatsApp	4,7%
Твітер	2,8%
Інше	5,8%
Важко відповісти	11,0%
Не хочу відповідати	0,0%

Серед соціальних платформ найбільш ефективними респонденти обирали Facebook (22,5%), Viber (20,0%) та Youtube (16,8%). Дані канали виступали додатковими інструментами інформування та мобілізації населення. Платформи Instagram (11,0%) та TikTok (8,8%) відігравали другорядну роль у формуванні комунікаційних потоків, що може відображати їхню орієнтацію на інший тип контенту (розважальний, візуальний), менш пов'язаний з оперативною координацією.

Значно нижчі показники мають канали, пов'язані з формальними інституціями – ініціатива місцевої влади (11,0%), оголошення в місцевих установах (8,9%), що може свідчити про обмежену швидкість та дієвість інституційних механізмів комунікації у порівнянні з цифровими або міжособистісними мережами.

Окрему увагу привертають банківські додатки, які опитані назвали ефективними у 9,0% випадків. Попри невисоку частку, сам факт їхнього потрапляння до списку ефективних каналів комунікації може пояснюватися тим,

що ці сервіси часто використовуються для збору коштів, проте не є безпосередніми каналами координації дій чи передачі інформації.

Довіра до інформації в соціальних мережах. Результати опитування демонструють помірний рівень довіри населення до інформації у соціальних мережах, коли йдеться про залучення до певних ініціатив або участі у допомозі. Сукупно 34,9% респондентів (19,5% – «зовсім не довіряю» та 15,4% – «скоріше не довіряю») висловили недовіру до інформації такого типу. Це свідчить про значний рівень скепсису щодо достовірності та надійності соціальних медіа в контексті прийняття рішень (див. Рис. 3.3.)

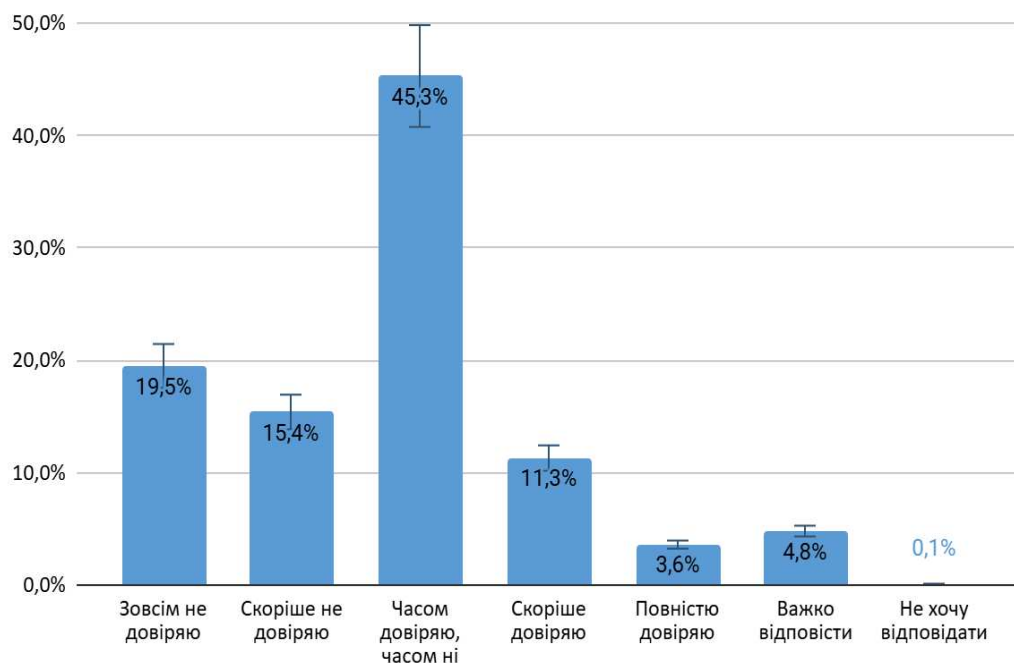

Рис. 3.3. Розподіл відповідей на запитання: “Наскільки ви довіряєте інформації у соцмережах, коли вирішуєте чи долучатися до певної ініціативи або допомоги”, із зазначенням діапазону похибки

Водночас найбільша частка відповідей припадає на варіант «часом довіряю, часом ні» (45,3%). Це вказує на те, що для значної частини населення довіра до інформації у соцмережах має ситуаційний характер і залежить від

контексту, джерела або типу повідомлення. Такий розподіл підкреслює відсутність усталених моделей поведінки щодо інформаційної оцінки в умовах високої медіа навантаженості та інформаційних ризиків.

Позитивні оцінки довіри отримали помітно нижчу підтримку: лише 11,3% обрали відповідь «скоріше довіряю», а 3,6% - «повністю довіряю». Таким чином, загалом 14,9% респондентів висловлюють певний рівень довіри до інформації в соцмережах. Це може означати про відносно низьку готовність населення спиратися виключно на онлайн-джерела при прийнятті рішень щодо участі у громадських ініціативах.

Мотиваційний потенціал соціальних мереж. Результати опитування зазначають про неоднозначний вплив контенту в соціальних мережах на мотивацію громадян до участі у спільних діях, таких як збори коштів, допомога чи волонтерство. Найбільша група опитаних (29,5%) обрала варіант відповіді «і так, і ні», що свідчить про амбівалентне ставлення до мотиваційного потенціалу соціальних мереж (див. Табл. 3.7. Столпчик - “Загальний дані”). Такий результат може означати, що вплив онлайн-контенту значною мірою залежить від контексту, джерела інформації або особистого досвіду респондента.

Позитивний мотиваційний ефект від соціальних мереж зафіксовано у 35,2% випадків (20,8% - «скоріше мотивують», 14,4% - «дуже мотивують»). Хоча ця частка є меншою за половину вибірки, вона все ж свідчить про наявність значного сегмента населення, для якого цифрові комунікації залишаються важливим чинником залучення до солідарних практик.

Сукупно 28,3% респондентів зазначили, що пости, історії та заклики в соцмережах їх не мотивують (17,8% - «зовсім не мотивують», 10,5% - «скоріше не мотивують»). Дані вказують на наявність помітної частки населення, для якої онлайн-комунікація не є дієвим стимулом до громадянської активності. Зважаючи на певну вікову асиметрію вибіркової сукупності, це частка респондентів віком старше 50 років. (див. Табл. 3.7)

Таблиця 3.7

Розподіл відповідей на запитання «Чи мотивують пости та заклики в соціальних мережах до участі у спільних діях?» за віковими групами, %

Варіанти відповіді	18-24	25-34	35-49	50-59	60+	Загальний дані
Зовсім не мотивують	0%	17,65%	18,40%	20,25%	18,50%	17,8%
Скоріше не мотивують	26,32%	16,47%	8,80%	7,98%	9,15%	10,5%
І так, і ні	36,84%	30,59%	33,20%	28,22%	26,83%	29,5%
Скоріше мотивують	15,79%	22,35%	25,20%	22,70%	17,68%	20,8%
Дуже мотивують	21,05%	11,76%	14,00%	14,11%	14,63%	14,4%
Важко відповісти	0%	1,18%	0,40%	6,75%	13,21%	7,0%
Всього	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Найвищий рівень позитивного впливу соціальних мереж фіксується серед респондентів середнього віку (35–49 років): сумарна частка відповідей «скоріше мотивують» і «дуже мотивують» у цій групі становить 39,2%. Близькі показники спостерігаються і в групі 50–59 років (36,8%). Це свідчить про те, що саме середні вікові когорти демонструють найбільшу готовність конвертувати мережеву солідарність у практичну участь.

Натомість молодша група (18–24 роки) характеризується більш суперечливим профілем. З одного боку, тут зафіксовано найвищу частку відповідей «дуже мотивують» (21,05%), що вказує на високу чутливість частини молоді до мобілізаційного контенту. З іншого боку, ця ж група демонструє підвищений рівень скепсису: сумарно 26,32% зазначили, що соціальні мережі їх «скоріше не мотивують». Одночасно найбільшою є частка амбівалентних оцінок («і так, і ні» – 36,84%). Така поляризація свідчить про нестабільність мотиваційних установок молоді та фрагментований характер її реакцій на мобілізаційні наративи.

У старшій віковій групі 60+ спостерігається інша модель асиметрії. Хоча частка позитивних оцінок залишається помірною (32,3%), для цієї когорти характерні: відносно високий рівень відповіді «зовсім не мотивують» (18,5%) і

найбільша частка тих, хто вагається або не може визначитися (13,21%). Це вказує на наявність комунікативного розриву, пов'язаного з цифровою нерівністю та відмінностями у способах включення старших поколінь у мережеві практики солідарності.

Загалом результати демонструють, що мотиваційний ефект соціальних мереж має нелінійний віковий характер, оскільки середні вікові групи виступають ядром цифрової мобілізації; молодь характеризується поляризованими та менш стабільними реакціями, а старші респонденти демонструють вищий рівень дистанціювання та невизначеності. У соціологічному вимірі це дозволяє говорити про вікову стратифікацію мережевої солідаризації, де ефективність медіа-наративів як інструменту проактивної мобілізації залежить від поколіннєвих відмінностей у рівні довіри до цифрового середовища, медіаспоживанні та готовності до гібридних форм участі. Така асиметрія має враховуватися при інтерпретації механізмів переходу від символічної підтримки до практик спільноти в умовах війни.

Результати опитування серед респондентів, які зазначили низький рівень довіри або мотивації до участі у спільних діях через соціальні мережі (N = 282), дозволяють виявити ключові бар'єри цифрової мобілізації. Найпоширенішою причиною небажання долучатися до ініціатив, поширюваних через соцмережі, є недовіра до організаторів - її зазначили 32,2% опитаних. Це вказує про критичну роль персоналізованої довіри та прозорості у процесах залучення громадян до спільних дій.

Другою за значущістю причиною є недовіра до інформаційного каналу (28,7%), що підкреслює обмежений рівень легітимності соціальних мереж як джерела надійної інформації для прийняття рішень про участь у громадянських ініціативах. Близько 22,3% респондентів вважають такі заклики маніпулятивними або нав'язливими, що вказує на високий рівень критичного ставлення до онлайн-комунікації та страх бути втягнутими у нещирі або сумнівні активності.

Суттєвою перешкодою також є інформаційне перевантаження: 16,2% респондентів зазначили, що через надмірну кількість закликів їм складно розрізняти справді важливі ініціативи. Це свідчить про зниження ефективності масових інформаційних кампаній у цифровому середовищі.

Окрема група причин пов'язана з перевагою офлайн- або персоналізованих форм залучення. Так, 15,6% респондентів зазначили, що охочіше долучаються до ініціатив через особисті контакти, що підтверджує важливість безпосередніх соціальних зв'язків у формуванні солідарної поведінки.

Матеріальні та часові обмеження також відіграють роль у зниженні мотивації: 13,7% респондентів повідомили про нестачу ресурсів, а 11,3% – про брак часу. Крім того, 11,5% зазначили загальне уникання активності в соціальних мережах, що може бути пов'язано з психологічною втомою або інформаційним стресом.

Менш поширеними, але показовими причинами є негативний досвід попередньої участі (7,8%) та переконання у незначному впливі власних дій (5,6%), що вказує на наявність психологічних бар'єрів та зниженого відчуття індивідуальної ефективності. (Див. Табл. 3.8).

Результати опитування серед респондентів, які не брали участі у протестних акціях (N = 866), дозволяють виявити комплекс причин, що обмежують залучення населення до протестної громадянської активності (див. Табл. 3.9). Найпоширенішою причиною є брак часу або можливостей, яку зазначили 38,3% опитаних. Це свідчить про домінування ресурсних обмежень (часових, фізичних, життєвих) як ключового чинника неучасті.

Таблиця 3.8

Розподіл відповідей на запитання: “Якщо соціальні мережі НЕ МОТИВУЮТЬ вас долучатися до спільних дій, то яка з наведених причин є найбільш значущою для вас? (Декілька варіантів відповідей)”, для тих, хто обрав варіант “Скоріше ні, ніж так” та “Ні” в запитанні з Таблиці 3.7.

Недовіра до організаторів	32,2%
Недовіра до інформаційного каналу	28,7%
Вважаю такі заклики маніпулятивними і нав’язливими.	22,3%
Надмірна кількість закликів, важко розрізнити важливі.	16,2%
Волю долучатися до ініціатив офлайн або через особисті контакти.	15,6%
Брак ресурсів долучатися до ініціативи	13,7%
Уникаю активності в соціальних мережах загалом.	11,5%
Брак часу долучатися до ініціативи.	11,3%
Негативний досвід попередніх учасей.	7,8%
Вважаю, що ефект від моєї участі буде незначним.	5,6%
Інше	7,0%
Важко відповісти	5,7%
Не хочу відповідати	0,0%

Другою за поширеністю причиною є недовіра до організаторів або політичних сил (17,0%), що вказує на дефіцит інституційної довіри та критичне ставлення до політично організованих форм протесту. Ще 11,8% респондентів не вірять в ефективність протестів як інструменту суспільних змін, а 11,0% зазначили, що не бачили достатніх підстав або сенсу для участі. Сукупно ці відповіді свідчать про поширений скепсис щодо результативності протестної діяльності.

Окрему групу причин становлять фактори, пов’язані з униканням ризиків та конфліктів: 8,6% респондентів уникають конфліктних ситуацій, а 7,8% вказали на страх за особисту безпеку. Це відображає вплив воєнного контексту та загальної небезпеки на готовність до публічної активності.

Таблиця 3.9

**Розподіл відповідей на запитання: “Якщо ви НЕ БРАЛИ участі у протестах,
то з яких причин?”**

Брак часу або можливостей.	38,3%
Недовіра до організаторів або політичних сил.	17,0%
Не вірю в ефективність протестів.	11,8%
Не бачив(ла) причин для участі.	11,0%
Уникаю конфліктних ситуацій.	8,6%
Страх за особисту безпеку.	7,8%
Підтримую інші форми громадської активності.	7,3%
Не цікавлюся громадсько-політичними питаннями.	7,0%
Інше	18,0%
Важко відповісти	2,7%
Не хочу відповідати	0,0%

Водночас 7,3% опитаних зазначили, що підтримують інші форми громадянської активності, що фіксує не про апатію, а про перерозподіл громадянської участі на менш конфронтаційні або альтернативні формати (волонтерство, благодійність, локальні ініціативи). 7,0% респондентів взагалі не цікавляться громадсько-політичними питаннями, що може вказувати на низький рівень політичної залученості в цій групі.

Категорія «Інше» охоплює 18,0% відповідей і демонструє різноманітність додаткових причин неучасті, що не були повністю охоплені запропонованими варіантами. До категорії “інше” респонденти віднесли різноманітні причини, серед яких - обмеження, пов’язані з правовими умовами воєнного стану, станом здоров’я, віком, сімейними обставинами, а також специфікою професійної діяльності. Окремі відповіді вказують на недовіру до автентичності протестних ініціатив або побоювання щодо їх можливого маніпулятивного характеру.

Соціальні та символічні чинники солідаризму. Результати опитування зазначають, що різні соціальні та символічні чинники по-різному впливають на відчуття єдності з іншими людьми під час війни, однак загалом домінує позитивна оцінка їхнього інтегративного потенціалу (див. Табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Оцінка впливу різних чинників на відчуття єдності з іншими людьми в умовах війни (від 1 до 5, де 1- зовсім не допомагає, 5 – дуже сильно допомагає)

	1	2	3	4	5	Важко відповісти	Не хочу відповідати
Спільне переживання емоцій, подій	9,8%	4,5%	19,3%	24,1%	37,1%	5,0%	0,2%
Національні символи та знаки (прапор, гімн, вишиванка, герб)	8,5%	3,6%	9,8%	16,0%	57,1%	4,9%	0,2%
Особисті приклади волонтерства чи героїзму	12,1%	3,0%	12,9%	17,0%	42,8%	12,0%	0,2%
Спільні дії в громаді (збори, допомога, волонтерство)	12,4%	4,6%	17,8%	22,4%	34,1%	8,4%	0,3%

Найбільш виражений консолідаційний ефект мають національні символи та знаки (прапор, гімн, вишиванка, герб). Сукупно 73,1% респондентів оцінили їхній вплив як сильний або дуже сильний (оцінки 4–5), зокрема 57,1% зазначили максимальний рівень впливу. Це вказує на високий символічний потенціал національної ідентичності, яка в умовах війни виступає важливим ресурсом соціальної згуртованості.

Вагомим чинником відчуття єдності є також спільне переживання емоцій і подій: 61,2% респондентів зазначили, що цей фактор суттєво допомагає їм відчувати зв'язок з іншими. Водночас 19,3% оцінили його вплив як частковий, що свідчить про неоднорідність емоційних реакцій та різний рівень включеності у колективний досвід.

Особисті приклади волонтерства або героїзму також мають значний, але менш однозначний вплив: 59,8% респондентів оцінили їхній ефект як сильний або дуже сильний. Порівняно вищий показник відповідей «важко відповісти» (12,0%) може свідчити про складність інтерпретації таких прикладів або про варіативність їхнього сприйняття залежно від особистого досвіду.

Подібну динаміку демонструють і спільні дії в громаді (збори, допомога,

волонтерство): 56,5% респондентів відзначили їхній позитивний вплив на відчуття єдності. Це підтверджує важливість практичної взаємодії як механізму формування соціальної солідарності, хоча її ефект поступається символічним та емоційним чинникам.

Узагальнюючи вищесказане, можна констатувати, що в умовах повномасштабної війни солідаризм в Україні набуває рис стабілізованого режиму соціальної організації, а не лише ситуативної відповіді на кризу. Перехід від епізодичних актів допомоги до інституціоналізованих і напівінституціоналізованих форм спільності вказує на формування проактивної логіки солідаризму, де ключовими механізмами стають горизонтальна мобілізація ресурсів і мережева координація.

Емпіричні дані підтверджують масовість і багатовимірність практик взаємодопомоги на початковому етапі повномасштабного вторгнення: близько 90% респондентів декларують залученість принаймні до однієї форми допомоги. Структура цих практик демонструє домінування ресурсно орієнтованих і низових форматів (донати, матеріальна допомога, закупівлі для військових), а також значну поширеність трудомістких форм волонтерства. Паралельно фіксується пріоритетність горизонтальних акторів (активні мешканці, ініціативні групи, бізнес) за одночасної помітної ролі локальної влади, що свідчить про комбіновану модель локальної стійкості, у якій співіснують громадянська самоорганізація та елементи партнерської взаємодії з інституціями.

Водночас аналіз установок за рамкою Дж. Чана демонструє внутрішню напругу між поведінковою мобілізацією та інституційною лояльністю. Високі показники локальної ідентичності та готовності долучатися до відбудови (понад три чверті респондентів) корелюють із збереженням волонтерської мотивації. Натомість готовність підтримувати громаду через підвищення податків виявляється істотно нижчою, що може інтерпретуватися як індикатор обмеженої податкової лояльності та недовіри до ефективності перерозподілу ресурсів. У

цьому сенсі війна підсилює перевагу прямих та персоналізованих механізмів підтримки (донати, волонтерство) над формалізованими фіскальними каналами.

Нарешті, результати щодо цифрових комунікацій показують, що медіапростір функціонує як ключова інфраструктура солідаризації, однак його мобілізаційний потенціал є неоднорідним і стратифікованим. З одного боку, Telegram та соціальні мережі виступають ефективними каналами координації спільних дій; з іншого - рівень довіри до інформації в соцмережах залишається помірним, а мотиваційний ефект демонструє вікову асиметрію та значну частку амбівалентних оцінок. При цьому інтегративні чинники єдності мають переважно символічно-емоційний характер: національні символи та спільне переживання подій дають сильніший консолідаційний ефект, ніж власне практики спільноті в громаді, що дозволяє інтерпретувати солідарність як поєднання символічної інтеграції та практичної мобілізації в умовах війни.

Висновки до 3 розділу

Проведений теоретико-емпіричний аналіз дозволяє зробити висновок, що в умовах повномасштабної війни суспільний активізм в Україні зазнає системної трансформації, пов'язаної з переходом від інституційно-організованих форм колективної дії до гібридних, мережево опосередкованих і процесуальних моделей солідаризму. Війна виступає не лише кризовим чинником, але й каталізатором формування нової логіки соціальної взаємодії, у якій солідарність функціонує як ключовий ресурс соціальної стійкості, адаптації та мобілізації.

У теоретичному вимірі показано, що сучасні форми суспільного активізму доцільно інтерпретувати в оптиці акторно-мережевої теорії, теорій медіатизації та концепції платформізованої соціальності. Гібридні спільноти постають як тимчасово стабілізовані соціотехнічні асамбляжі, що формуються через взаємодію людських і нелюдських акторів – індивідів, локальних ініціатив, цифрових платформ, алгоритмів, медійних форматів, символічних образів та

афективних режимів. У цій перспективі солідарність виступає не передумовою колективної дії, а її ефектом, що виникає в процесі збирання і підтримання мережових зв'язків.

Аналіз символічно-перформативних практик показав, що в умовах цифрової соціальності солідаризація дедалі більше реалізується через режими публічної видимості. Репости, меми, флешмоби, візуальні маркери, реакції та інші низькопорогові формати участі виконують функцію серійного підтвердження приналежності до спільноти. Це дозволяє говорити про формування режиму солідарності-видимості, у якому колективна єдність відтворюється через повторювані акти публічної присутності та афективної синхронізації. Водночас цей режим має інфраструктурний характер і доповнює, але не заміщує, солідарність-переконання, що пов'язана з глибшими ціннісними та інституційними основами згуртованості.

Емпіричні результати підтверджують масовий характер горизонтальної мобілізації. Близько 90% респондентів зазначили участь принаймні в одній формі взаємодопомоги на початку повномасштабного вторгнення. Найбільш поширеними стали ресурсно доступні практики (донати, матеріальна допомога), що свідчить про формування моделі швидкої, децентралізованої мобілізації. Водночас значна частина населення була залучена до трудомістких форм волонтерства, що вказує на високий рівень громадянської відповідальності та готовності до тривалого включення.

Структура акторів спільноти демонструє домінування горизонтальних ініціатив – активних мешканців, локальних груп, бізнесу – за одночасної участі місцевої влади та інституцій. Це свідчить про формування гібридної моделі солідаризму, у якій поєднуються громадянська самоорганізація та елементи інституційного партнерства.

Разом із тим аналіз установок за методологією Дж. Чана виявляє асиметрію між різними вимірами соціальної згуртованості. Високий рівень локальної ідентичності, гордості за громаду та готовності долучатися до відбудови (понад

75%) поєднується з нижчими показниками інституційної лояльності, зокрема готовності підтримувати громаду через підвищення податків. Це вказує на перевагу прямих і персоналізованих механізмів участі (донати, волонтерство) над формалізованими фіскальними інструментами.

Важливою характеристикою сучасного активізму є його структурна переорієнтація з політично-конфліктних форм на практики повсякденної допомоги. Дані демонструють високу поширеність неформальної взаємопідтримки, благодійності та волонтерства при одночасно низькому рівні участі у протестах та інституційних механізмах місцевої демократії. Це дозволяє інтерпретувати українську модель громадянської участі як форму прагматичного активізму, орієнтованого на вирішення конкретних проблем, а не на політичну артикуляцію вимог.

Окремий вимір трансформації пов'язаний із роллю цифрових комунікацій. Telegram та інші платформи виступають ключовими інфраструктурними актантами координації та мобілізації, однак їхній вплив є неоднорідним. Рівень довіри до інформації в соціальних мережах залишається помірним, а мотиваційний ефект має виражену вікову стратифікацію. Основними бар'єрами цифрової мобілізації виступають недовіра до організаторів, інформаційне перевантаження та орієнтація на персоналізовані канали взаємодії.

Водночас результати свідчать, що інтегративний потенціал солідарності в умовах війни значною мірою формується на символічно-афективному рівні. Найсильніший консолідаційний ефект мають національні символи, спільне переживання подій та приклади героїзму, тоді як безпосередні практики спільної діяльності відіграють дещо менш виражену, хоча й важливу роль. Це дозволяє говорити про поєднання двох взаємодоповнювальних механізмів – символічної інтеграції та практичної мобілізації.

Таким чином, отримані результати дозволяють концептуалізувати сучасний український солідаризм як гібридний режим актантної солідарності, що характеризується - мережевою та децентралізованою структурою мобілізації;

поєднанням онлайн-координації та офлайн-практик допомоги; домінуванням горизонтальних форм самоорганізації; процесуальним і афективним характером згуртованості; перевагою персоналізованих механізмів участі над інституційними; віковою та комунікативною стратифікацією цифрової мобілізації.

У ширшому теоретичному вимірі це дає підстави розглядати війну як контекст, у якому формується нова модель гібридної солідарності - гнучкої, ситуативної, мережево опосередкованої і водночас здатної до тривалого самовідтворення. Солідарність у цьому випадку виступає не лише моральною нормою чи емоційною реакцією, а ефектом і водночас механізмом мережевої координації, що робить можливими самоорганізацію і мобілізацію ресурсів в умовах тривалої невизначеності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний теоретико-методологічний та емпіричний аналіз трансформації солідаризму в умовах мережевої соціальності та викликів воєнного стану. Отримані результати дозволяють сформулювати такі узагальнені висновки відповідно до поставленої мети та дослідницьких завдань.

Проведений теоретико-концептуальний аналіз класичних і сучасних соціологічних підходів засвідчив наявність методологічного повороту від структурно-нормативної парадигми до реляційно-процесуальної оптики, у межах якої солідаризм розглядається не як наперед задана умова соціального порядку, а як емерджентний результат взаємодії, що формується і відтворюється у мережевих, комунікативних та соціотехнічних контекстах сучасної соціальності. Встановлено, що у контексті плинної сучасності та мережевої соціальності, солідаризм набуває ситуативного, контекстуально зумовленого характеру і формується у множинних просторах локальних спільнот і цифрових мереж. Наукова новизна, на цьому етапі виконання завдання, полягає в обґрунтуванні теоретичних засад щодо розуміння солідаризму як реляційного феномену конфігурації мережевих взаємодій гетерогенних актантів, що формується внаслідок проактивної агентності. Уточнено змістовне наповнення понять “солідаризм”, “мережева солідарність” та “проактивність”.

Доведено трансформацію форм солідаризму від інституційно регульованих моделей до мережево-плинних форм горизонтальної взаємодії. Встановлено, що сучасний стан соціальності характеризується встановленням горизонтальних форм і механізмів інтеграції, гнучкістю зв'язків і зростанням ролі ситуативних конфігурацій спільнот, здатних до швидкої мобілізації та адаптації в умовах невизначеності і кризових станів. Удосконалено, теоретичні уявлення про трансформацію форм солідаризації через обґрунтування зміни

змістовного розуміння солідаризму як інституційно регульованої ієрархічної моделі до форми мережево-плинної і гібридної взаємодії.

Обґрунтовано методологічну ефективність реляційної соціології та акторно-мережевої теорії для аналізу сучасних форм солідаризму. Доведено, що солідаризм формується як конфігурація взаємодії гетерогенних актантів, у якій поряд із соціальними акторами діють цифрові платформи, алгоритми, інформаційні потоки та інфраструктури координації дії. Принцип узагальненої симетрії дозволив інтерпретувати цифрові середовища не як зовнішній контекст, а як активних учасників соціальної дії, що змінюють можливості мобілізації, масштаби взаємодії та темп соціальних процесів. Наукову новизну становить удосконалення теоретичних підходів до аналізу цифрових платформ шляхом визначення їх функціонального значення як соціально-комунікаційної актантної інфраструктури, спрямованої на координаційні і мобілізаційні практики солідаризації.

Охарактеризовано інфраструктурні функції цифрових платформ у відтворенні та масштабуванні солідаризаційних практик. Встановлено, що цифрові платформи (зокрема Telegram) функціонують як соціотехнічні інфраструктури координації спільнот, забезпечуючи оперативне поширення інформації, зниження транзакційних витрат взаємодії, синхронізацію дій учасників та швидку мобілізацію ресурсів. Показано, що алгоритмічні режими видимості, форматні обмеження та логіка економіки уваги визначають інтенсивність і масштаб поширення солідарних ініціатив, перетворюючи індивідуальні реакції на колективні практики підтримки. На цьому етапі виконання поставлених завдань набуло подальшого розвитку визначення ролі медійного дискурсу у формуванні основних наративів солідарності та їх впливу на мобілізаційний потенціал мережевої взаємодії. Таким чином, цифрові платформи виступають не лише каналами комунікації, а інфраструктурними актантами, які забезпечують відтворення, стабілізацію та масштабування мережових форм солідаризму.

На основі контент-аналізу повідомлень в Telegram зафіксовано домінантні дискурсивні наративи солідарності і встановлено, що медійний дискурс виконує не лише інформаційну, а й мобілізаційну та нормативну функції: формує інтерпретаційні рамки подій, підсилює афективну залученість, легітимує практики взаємодопомоги та трансформує індивідуальні реакції у колективно значущі моделі поведінки. В умовах цифрової соціальності процеси солідаризації розгортаються в режимі алгоритмічно структурованої публічності. Колективні емоційні реакції та орієнтири спільної дії формуються під впливом механізмів видимості, ранжування контенту, форматних обмежень і логіки економіки уваги. У результаті солідарність функціонує як мережевий процес взаємного визнання, у якому символічна підтримка та афективна координація стають важливими ресурсами соціальної інтеграції. Цифрові платформи в цьому контексті виступають актантами колективної дії, що одночасно розширюють і обмежують можливості до проактивних стратегій і практик.

Доведено, що умови воєнного стану виступають структурним каталізатором трансформації практик солідарності в Україні. Емпірично встановлено і удосконалено диференціацію рівнів агентності у волонтерських практиках, що варіюються від реактивної участі до проактивного ініціювання та створення спільнот. Активність проявляється як відповідь на зовнішні стимули та потреби, тоді як проактивність характеризується внутрішньою мотивацією, стратегічністю, орієнтацією на довготривалі результати та здатністю формувати нові мережеві конфігурації взаємодії. Кризовий контекст радикально підвищив рівень суспільної мобілізації, активізував горизонтальні мережі взаємодопомоги та сприяв формуванню нових моделей громадянської участі. Солідарність у цих умовах набуває функціонального значення як механізм швидкої адаптації, координації ресурсів і підтримання згуртованості в умовах тривалої невизначеності та ризику.

Отриманні емпіричні результати засвідчили формування гібридної моделі солідаризму, що поєднує цифрову координацію з офлайн-практиками допомоги.

Масовість участі у донатах, волонтерстві та матеріальній підтримці свідчить про високий рівень готовності до включення у практики взаємодії. Встановлено, що гібридні спільноти функціонують як соціотехнічні конфігурації, що поєднують онлайн-координацію та офлайн-практики допомоги. Організаційна логіка базується на горизонтальності, децентралізації, гнучкості ролей, персоналізованій довірі та швидкому перерозподілі ресурсів. Поєднання цифрової мобілізації з матеріальною реалізацією дій забезпечує високу адаптивність і стійкість таких спільнот в умовах воєнної реальності.

Встановлено, що символічні та перформативні практики (репости, реакції, візуальні маркери, флешмоби) виконують функцію підтримання колективної ідентичності та формування режиму “солідарності-видимості”. Доведено, що публічна демонстрація участі забезпечує афективну синхронізацію, легітимацію спільноті та підсилення мобілізаційного потенціалу мережових взаємодій. Такий режим підсилює масштаб і швидкість мобілізації, однак має переважно комунікативно-перформативний характер і співіснує з глибшими формами солідарності, заснованими на цінностях і довгострокових зобов’язаннях. Набуло подальшого розвитку розуміння символічних і перформативних практик солідаризації у підтриманні колективної ідентичності та легітимації практик спільноті.

Узагальнення результатів емпіричного дослідження, проведеного методом опитування, підтвердило масовий характер горизонтальної мобілізації та формування гібридної моделі солідаризму, що поєднує онлайн-координацію, офлайн-допомогу та домінування персоналізованих механізмів участі. Виявлено асиметрію між високими показниками локальної ідентичності, гордості за громаду та готовності до участі у відбудові і нижчим рівнем інституційної довіри та готовності підтримувати громаду через формалізовані фінансові механізми. Це свідчить про домінування горизонтальної довіри та персоналізованих форм участі над вертикальними інституційними механізмами інтеграції.

Доведено, що проактивність виступає найвищим рівнем соціальної агентності, який передбачає не лише участь у колективних діях, а здатність задавати рамки взаємодії, формувати нові мережеві конфігурації координації та виступати джерелом інституціоналізації солідарних практик. Активність визначено як специфічний характер реагування на зовнішні стимули (донати у відповідь на запит, участь у флешмобах, підтримка вже існуючих ініціатив), що відповідає моделі солідарності-підтримки. Водночас проактивність характеризується внутрішньою мотивацією, стратегічністю та здатністю до ініціювання нових форм взаємодії і створення спільнот. На відміну від реактивної активності, спрямованої на підтримку існуючих процесів, проактивність має стратегічний характер і орієнтована на трансформацію соціального середовища. Інтегративний потенціал сучасного солідаризму значною мірою формується на символічно-афективному рівні. Найсильніший консолідаційний ефект забезпечують спільні емоційні переживання, національні символи, образи героїзму та колективні наративи. Символічна інтеграція підсилює готовність до практичної взаємодії та виступає важливим механізмом підтримання соціальної єдності в умовах тривалої кризи.

Узагальнення результатів дослідження дозволило концептуалізувати сучасний український солідаризм як гібридний режим мережевої солідарності. Його ключовими характеристиками є мережевість і децентралізована структура мобілізації, поєднання людських і технологічних акторів, процесуальний і афективний характер згуртованості, взаємодоповнюваність символічної інтеграції та практичної допомоги, а також здатність до швидкого розгортання та тривалого самовідтворення. У теоретичному вимірі це розширює розуміння солідарності як реляційного соціотехнічного процесу, а у прикладному створює підґрунтя для розробки політик соціальної згуртованості, підтримки горизонтальних ініціатив і формування інфраструктур довіри в умовах післявоєнної відбудови та довготривалих суспільних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балійчук В. А. Концепція солідаризму у фокусі соціально-гуманітарного знання. *Придніпровські соціологічні читання* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6 жовт. 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 88–93. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/18_pridnprovski_sociologichni_tchitannya.pdf (дата звернення: 14.09.2025).
2. Батаєва К. Контент-аналіз кібертекстів. Сучасні методики контент-аналізу: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Костенко, К. Батаєвої, В. Іванова. *Київ: Видавничий дім «Кондор»*, 2018. С. 287-317. URL: https://www.researchgate.net/publication/326736532_Sucasni_metodiki_kontent-analizu (дата звернення: 09.09.2025)
3. Бережний І., Белавіна Т. Волонтерство як прояв соціально-психологічного механізму консолідації українського суспільства. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2025. № 6. С. 155-163. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-2025-6-22>
4. Брюховецька О. Картографування поворотів: від лінгвістичної моделі до «метафізики присутності». *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2024. Т. 7. С. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-8907.2024.7.11-23> (дата звернення: 12.12.2025).
5. Буняк В. Більш 30% українців отримують новини лише із соцмереж : дослідження «Інтерньюз-Україна». *Детектор медіа*. 2025. 23 верес. URL: <https://detector.media/infospace/article/244349/2025-09-23-bilsh-30-ukraintsiv-otrymuyut-novyny-lyshe-iz-sotsmerezkh-doslidzhennya-internyuz-ukraina> (дата звернення: 17.10.2025).
6. Бурдє П. Практичний глузд / пер. з фр. Київ: Український Центр духовної культури, 2003. 503 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0003058> (дата звернення: 01.12.2025).

7. Бурдье П., Вакан Л. Рефлексивна соціологія / пер. з англ. А. Рябчук. Київ: Медуза, 2015. 224 с.
8. Величковський Р. Війна в Україні: порівняльний аналіз емоційної тональності Telegram-каналів і традиційних ЗМІ. *Грані*. 2024. Том 27. № 6. С. 79-89. DOI: <https://doi.org/10.15421/1724115>
9. Воронкова В. Г. Формування концепції солідаризму в контексті соціологічного аналізу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2007. № 31. С. 132–144. URL: http://old-vestnik.zgeia.zp.ua/files/number_31/14.pdf (дата звернення: 08.11.2025).
10. Гай-Нижник П. Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2011. № 44 (2). С. 5-24.
11. Горон Д. «Інтерньюз-Україна» презентував дослідження «Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 році». *Детектор медіа*. 2025. 23 верес. URL: <https://detector.media/infospace/article/244362/2025-09-23-internyuz-ukraina-prezentuvav-doslidzhennya-ukrainski-media-spozhyvannya-novyn-i-dovira-u-2025-rotsi> (дата звернення: 23.12.2025).
12. Гудзенко О. Соціальний активізм як практика формування мережевих суспільних рухів. *Грані*. 2019. Т. 22, № 11. С. 47–55. DOI: <https://doi.org/10.15421/10.15421/171997>
13. Гудзенко О.З., Кімлик Р.С. Онлайн-активізм у процесах самоорганізації українців в умовах воєнного стану. *Габітус*. Вип. 78. Т. 2. 2025. С. 9-14. DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.78.2.1>
14. Данилів В. Ю. Солідарність і солідаризм. Київ: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 152 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10254> (дата звернення: 21.12.2025).
15. Дейнека А. Евристичний потенціал акторно-мережевої теорії для соціологічної концептуалізації агентності : дис. ... к.соціол.наук : 22.00.01 /

Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ 2019. URL: deineka_a.thesis.pdf

16. Дейнеко О. Локальний громадський активізм як компонент соціальної згуртованості в об'єднаних громадах: особливості, прояви, агенти. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. Вип. 26. С. 51–59. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i26.905>

17. Дейнеко О. О. Громадянська участь як поведінковий вимір соціальної згуртованості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства*. 2020. Вип. 45. С. 27–36. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/15789> (дата звернення: 28.11.2025).

18. Дейнеко О. О. Довіра як чинник соціальної згуртованості в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 2. С. 37–52. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/soc-stm-2020-2/deineko.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

19. Дейнеко О. О. Моделі конструювання соціальної згуртованості: теоретичні рефлексії та емпіричні кейси. *Соціологічні студії*. 2021. № 1 (18). URL: <https://sociostudios.vnu.edu.ua/index.php/socio/article/view/325> (дата звернення: 07.11.2025).

20. Дейнеко О. О. Соціальна згуртованість та соціальна солідарність: у пошуках змістовного розмежування. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2021. Т. 24, № 6. С. 81–89. URL: <https://doi.org/10.15421/172162> (дата звернення: 08.02.2026).

21. Дейнеко О. О. Соціальна згуртованість українського суспільства: концептуалізація та емпіричні індикатори. *Український соціум*. 2019. № 4 (71). С. 9–22. URL: <http://ukr-socium.org.ua/archive/no-4-71-2019/social-cohesion-of-ukrainian-society-conceptualization-and-empirical-indicators/> (дата звернення: 10.03.2026).

22. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя: тотемна система в Австралії / пер. з фр. Г. Філіпчука, З. Борисюк. Київ: Юніверс, 2002. 424 с.

23. Єрмакова О. А. Соціальний капітал як важливий фактор економічного розвитку України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління*. 2016. № 847. С. 88–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_16 (дата звернення: 19.01.2026).

24. Жугай В. Й., Кузнєцова Т. В. Особливості телеграм-каналів як новітніх інструментів медіа: український контекст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 6. Ч. 3. С. 120 - 125. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/21.pdf (дата звернення: 09.02.2026)

25. Заграва Е. Сучасність і солідаризм. URL: <http://exlibris.org.ua/zahrava/solidarizm.html> (дата звернення: 15.12.2025).

26. Зеленько Г. І. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України : монографія. Київ : Критика, 2003. 215 с. URL: <https://krytyka.com/ua/books/navzdohinna-modernizatsiia> (дата звернення: 18.11.2025).

27. Кальниш Ю. Г. Розвиток теорії суспільної солідарності в сучасній політичній доктрині української соборності. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія : Політичні науки*. 2016. № 1. С. 12–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2016_1_4 (дата звернення: 08.01.2026).

28. Козловський О., Резнік О. Теоретичний синтез у соціології: історичні, методологічні та типологічні аспекти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2025. № 3. С. 77–99. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2025.03.077> (дата звернення: 01.02.2026).

29. Кочубей Л. О. Технології формування солідаризму у громадській думці: світовий досвід для України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН*

України. 2012. № 6. С. 366–381. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubey_tekhnolohii.pdf (дата звернення: 08.01.2026).

30. Кузь О. М., Гетало Т. О. Соціальність як комунікативний феномен: теоретико-методологічний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2015. № 1148, вип. 34. С. 9–15.

31. Кухоцька М. Особливості впливу Telegram на громадські настрої українців в умовах російської збройної агресії. *Регіональні студії*. 2025. № 41. С. 57–60. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/75090> (дата звернення: 10.01.2026)

32. Латур Б. Перескладання соціального: вступ до акторно-мережевої теорії / пер. з англ. С. Терепищого. Київ: Дух і Літера, 2021. 456 с.

33. Ляшенко Р. Солідаризм: сутність та перспективи реалізації. *Теорія держави та права*. 2019. № 4. С. 187–190.

34. Маффесолі М. Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві / пер. з фр. В. Ткаченко. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 264 с. URL: <https://publish-ukma.kiev.ua/ua/katalog/sociologiya/161-chas-plemen-zanepad-individualizmu-u-postmodernomu-suspilstvi.html> (дата звернення: 26.08.2025).

35. Мацієвський Ю., Лук'янчук Я. Неформальні інститути та псевдоволонтерство в Україні. *Політичне життя*. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-2>

36. Метельова Т. О. Ідеологія солідаризму: реанімація пройденого чи спроба «імплементатії» європейських цінностей в український ґрунт. *Сучасна українська політика*. 2011. Спецвипуск: Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів. С. 203–218. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sup_2011_Sp_18 (дата звернення: 28.11.2025).

37. Міщенко М. А. Формування соціальної солідарності як розвиток гармонійних суспільних відносин в Україні. *Гілея : науковий вісник*. 2010. Вип.

33. С. 265–273. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2010_33_34 (дата звернення: 08.03.2026).

38. Осіпова З. Гумор як форма політичної участі: дослідження «Картонкового Майдану». *Український політико-правовий дискурс*. 2025. С. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17821310> (дата звернення: 10.03.2026).

39. Ревко А. М. Соціальний капітал як каталізатор розвитку соціальної інфраструктури регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 4 (21). С. 400–405. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/64.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

40. Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри : монографія / за ред. Л. Г. Скокової ; НАН України, Ін-т соціології. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2021. 295 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/ryzyky-v-suchasnomu-nestabilnomu-suspilstvi.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

41. Рябчук А., Хурцидзе Т. Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2023. Т. 6. С. 3–15. URL: <http://nrps.ukma.edu.ua/article/view/291770> (дата звернення: 09.03.2026)

42. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя) : монографія. Київ : Парапан, 2002. 396 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001880> (дата звернення: 08.03.2026).

43. Семотюк О. Аналіз дискурсу vs. контент-аналіз: методологічні відмінності і подібності. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 47. С. 136–144. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.47.10503> (дата звернення: 09.03.2026).

44. Семяновський В. М. Глобальний солідаризм в епоху цифрової трансформації. *Інформація. Мова. Інтелект* : тези доп. Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 30–31 жовт. 2023 р.). Київ ; Варшава, 2023. С. 29–32. URL: https://lcorp.ulif.org.ua/PDF/Conf_Inf_Lang_Intel.pdf (дата звернення: 08.03.2026).

45. Сизонов Д. Фразеологізація інтернет-мемів. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2023. Вип. 47. С. 70–82. DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.69-81> (дата звернення: 10.03.2026).

46. Сизонов Д. Ю. Медіатекст та медіадискурс у сучасному медійному просторі. *Studia Linguistica*. 2013. Вип. 7. С. 389-392. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2013_7_62

47. Солідаризація українського суспільства у війні та перспективи збереження солідарного соціального потенціалу (круглий стіл). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 4. С. 165–206. URL: <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2024-4/10.pdf> (дата звернення: 13.09.2025).

48. Суспільна солідарність в Україні: проблеми і політичні засоби їх вирішення: аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 64 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/suspilna-solidarnist-v-ukraini-problemy-i-politychni-zasoby-ikh-vyrishennia-analitychna-dopovid/> (дата звернення: 08.03.2026).

49. Суспільно-політична солідарність в Україні в умовах війни: монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. 400 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/SOCIO-POLITICAL-SOLIDARITY-IN-UKRAINE-IN-THE-CONDITIONS-OF-WAR.pdf> (дата звернення: 09.03.2026)

50. Тарасенко Д., Пахоменко С., Трофименко А. Трансформація політичної культури та моделей політичної участі в Україні. *Національні інтереси України*. 2025. Вип. 11(16). С. 1602–1619. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11\(16\)-1602-1619](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11(16)-1602-1619) (дата звернення: 10.03.2026).

51. Урсуленко К. Методика вимірювання соціальної солідарності в українському суспільстві. Перевірка теорії за допомогою методу моделей лінійних структурних рівнянь. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2009. №

3. С. 126–137. URL: <https://stmm.in.ua/archive/issue.php?issue=2009-3> (дата звернення: 08.03.2026).

52. Урсуленко К. Соціальна солідарність: розвиток поняття в історії соціології та сучасні інтерпретації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 1. С. 138–157. URL: <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2009-1/10.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).

53. Ходус О. В. Соціальність в умовах цифрового середовища: «симбіози», «взаємності» та інші гібриди. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2024. Вип. 103. С. 15-19. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11057/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 09.03.2026).

54. Шайгородський Ю. Національний консенсус з питання моделі суспільнополітичного життя. Адаптивні зміни у функціонуванні політичної системи України в умовах повоєнної відбудови: монографія. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. С. 164-180 URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745504/1/Shaihorodskyi_Natsionalny_%20konsensus_%2C%2C%2C.pdf (дата звернення: 09.03.2026)

55. Шевченко В., Тульчій А. Динаміка емоційності під час повномасштабного вторгнення у телеграм-каналах професійних та аматорських медіа. *Public networks and communications*. 2024. № 2. С. 53–58. DOI: <https://doi.org/10.31558/3083-5895.2024.2.8> (дата звернення: 10.03.2026).

56. Шевченко О. С. Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні: дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 263 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8bdac9c2-675d-4730-aa50-5cec0f6a222a/content> (дата звернення: 08.03.2026).

57. Шморгун О. О. Інтелектуальні корені українського солідаризму. *Перехід-IV*. 2002. № 9. С. 48–56. URL: <https://www.ar25.org/article/intelektualni-koreni-ukrayinskogo-solidaryzmu.html> (дата звернення: 08.03.2026).

58. Шморгун О. О. Концептуальні проблеми розвитку України: європейський та загальноцивілізаційний виміри. *Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна*. 2010. С. 205–221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kcp_2010_15 (дата звернення: 08.03.2026).

59. Штомпка П. Соціальний капітал. Теорія міжособистісного простору / пер. з пол. М. Яковина. Київ : Дух і Літера, 2022. 400 с.

60. Шугаєв А. Медіа-дискурс у межах критичного дискурс-аналізу та функціонального підходу. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2019. № 11. С. 172-176. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.11.2019.175441>

61. Шумарова Н., Пономаренко Л. Медіадискурс: методологічні можливості вивчення. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2024. № 4 (60). С. 70-77. DOI: [10.32840/cpu2219-8741/2024.4\(60\).9](https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2024.4(60).9)

62. Ahmed S. The Cultural Politics of Emotion. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014. 256 p. URL: <https://pratiquesdhospitalite.com/wp-content/uploads/2019/03/245435211-sara-ahmed-the-cultural-politics-of-emotion.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

63. Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000. 240 p. URL: <https://archive.org/details/bauman-zygmunt.-modernidad-liquida-ocr-2003> (дата звернення: 09.03.2026).

64. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage, 1992. 260 p. URL: <https://www.riversimulator.org/Resources/Anthropology/RiskSociety/RiskSocietyTowardsAnewModernity1992Beck.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

65. Bennett W. L., Segerberg A. The Logic of Connective Action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*. 2012. Vol. 15, no. 5. P. 739–768. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1369118X.2012.670661> (дата звернення: 09.03.2026).

66. Bennett, W. L., & Segerberg, A. The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics. *Cambridge University Press*. 2013. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139198752>

67. Blais M.-C. The Origin of Public Solidarity and the Work of Léon Bourgeois. *Revue française des affaires sociales*. 2014. № 1. URL: <https://shs.cairn.info/journal-revue-francaise-des-affaires-sociales-2014-1-page-12?lang=en> (дата звернення: 08.03.2026).

68. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste / transl. by R. Nice. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1984. 613 p. URL: <https://archive.org/details/distinctionsocia00bour> (дата звернення: 08.03.2026).

69. Bourdieu P. Le sens pratique. Paris: Les Éditions de Minuit, 1980. 475 p. URL: <https://archive.org/details/lesenspratique0000bour> (дата звернення: 08.03.2026).

70. Bourdieu P. Outline of a Theory of Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. 87 p. URL: <https://archive.org/details/outlineoftheoryo00bour> (дата звернення: 08.03.2026).

71. Bourdieu P. The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* / ed. J. Richardson. New York : Greenwood Press, 1986. P. 241 - 258. URL: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

72. Bourdieu P. The Logic of Practice / transl. by R. Nice. Stanford: Stanford University Press, 1990. 333 p. URL: https://monoskop.org/images/8/88/Bourdieu_Pierre_The_Logic_of_Practice_1990.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

73. Bourgeois L. Solidarité. Paris : Armand Colin, 1896. URL: <https://archive.org/details/solidarit00bourgoog> (дата звернення: 08.03.2026).

74. Butler J. Notes Toward a Performative Theory of Assembly. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2015. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674495548>.

75. CAF World Giving Index. 2023. URL: <https://www.cafonline.org/docs/default-source/updated-pdfs-for-the-new-website/world-giving-index-2023.pdf>

76. Callon M. Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge* / ed. J. Law. London : Routledge & Kegan Paul, 1986. P. 196–233. URL: <https://www.scribd.com/doc/298711671/CALLON-M-Some-Elements-of-a-Sociology-of-Translation-Domestication-of-Scallops-and-1999> (дата звернення: 09.03.2026).

77. Callon M., Law J., Rip A. Mapping the Dynamics of Science and Technology. Macmillan. URL: <https://www.homepages.ucl.ac.uk/~ucessjb/S3%20Reading/callon%201986.pdf>

78. Castells M. Communication Power. Oxford; New York: Oxford University Press, 2009. 571 p. URL: <https://maestriacomunicacionibero.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/castells-power-in-the-network-society.pdf> (дата звернення: 11.08.2025).

79. Castells M. Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age. 2nd ed. Cambridge: Polity Press, 2015. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2019/11/Networks-of-Outrage-and-Hope-Social-Movements-in-the-Internet-Age-Manuel-Castells.pdf> (дата звернення: 11.08.2025)

80. Castells M. The Rise of the Network Society. Cambridge, MA; Oxford: Blackwell, 1996. 656 p. URL: <https://scispace.com/pdf/the-rise-of-the-network-society-hxfchjzb12.pdf> (дата звернення: 11.08.2025).

81. Chadwick A. The Hybrid Media System: Politics and Power. *Oxford: Oxford University Press*, 2013. 256 p.

URL: https://www.researchgate.net/publication/269726408_The_hybrid_media_system_Politics_and_power (дата звернення: 09.03.2026).

82. Chatham House. Ukraine's wartime recovery and the role of civil society. 2023 URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2024-06/2024-06-05-ukraine-wartime-recovery-role-civil-society-lutsevych.pdf.pdf>

83. Code civil. *Légifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006436770/1804-03-21 (дата звернення: 08.03.2026).

84. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95–119. URL: [https://www.bebr.ufl.edu/sites/default/files/Coleman%20J.%20\(1988\)%20Social%20Capital%20in%20the%20Cration%20of%20Human%20Capital.pdf](https://www.bebr.ufl.edu/sites/default/files/Coleman%20J.%20(1988)%20Social%20Capital%20in%20the%20Cration%20of%20Human%20Capital.pdf) (дата звернення: 09.03.2026)

85. Consuming Technologies: Media and information in domestic spaces / ed. R. Silverstone, E. Hirsch. London ; New York : Routledge, 1992. 265 p. URL: <https://archive.org/details/consumingtechnol0000unse> (дата звернення: 19.10.2025).

86. Couldry N., Hepp A. The Mediated Construction of Reality. Cambridge : Polity Press, 2017. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780745693569>.

87. Crossley N. Towards Relational Sociology. London; New York: Routledge, 2011. 240 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203887066>

88. da Silva Ferreira S., Avila Santos M. Exploring the structure of the far-right networks on Telegram: A classification proposal to understand their division and links between communities. *Administração Pública e Gestão Social*, 17(1). URL: https://www.redalyc.org/journal/3515/351580876002/351580876002_2.pdf (дата звернення: 09.03.2026)

89 Deflem M. Ferdinand Tönnies (1855–1936). *Routledge Encyclopedia of Philosophy Online* / ed. E. Craig. London: Routledge, 2001. URL: <http://www.rep.routledge.com/article/R048> (дата звернення: 08.03.2026).

90. Deineko O. Social cohesion in Ukraine: trust, participation and solidarity practices. *European Journal of Transformation Studies*. 2021. Vol. 9, no. 1. P. 58–74. URL: <https://ejts.org/index.php/EJTS/article/view/197> (дата звернення: 10.03.2026).
91. Delli Paoli A., D'Auria V. Digital Ethnography: A Systematic Literature Review. *Italian Sociological Review*. 2021. Vol. 11, no. 4S. P. 243–267. URL: <https://italiansociologicalreview.com/ojs/index.php/ISR/article/view/434/337> (дата звернення: 17.09.2025).
92. DeLuca K. M. Image politics: The new rhetoric of environmental activism. New York: Guilford Press, 1999. 216 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203063088>.
93. Donati P. Discovering the relational goods: their nature, genesis and effects. *International Review of Sociology*. 2019. Vol. 29, no. 2. P. 238–259. URL: https://www.researchgate.net/publication/333337992_Discovering_the_relational_goods_their_nature_genesis_and_effects (дата звернення: 09.03.2026).
94. Donati P. Relational Sociology: A New Paradigm for the Social Sciences. London: Routledge, 2011. 258 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203860281>
95. Durkheim É. De la division du travail social. Paris: Félix Alcan, 1893. 416 p. URL: <https://ia800508.us.archive.org/4/items/deladivisiondu00durk/deladivisiondu00durk.pdf> (дата звернення: 07.09.2025).
96. Earl J., Kimport K. Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age. Cambridge, MA: MIT Press, 2011. 272 p. DOI: [10.1177/0094306112449614](https://doi.org/10.1177/0094306112449614)
97. Emirbayer M. Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology*. 1997. Vol. 103, no. 2. P. 281–317. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/231213> (дата звернення: 09.08.2025).
98. Fairclough N. Media discourse. Bloomsbury Academic. 1995. 224 p. URL: <https://www.bloomsbury.com/us/media-discourse-9780340588895/> (дата звернення: 01.12.2025)

99. Featherstone D. Towards the relational construction of militant particularisms: or why the geographies of past struggles matter for resistance to neoliberal globalisation. *Antipode*. 2005. Vol. 37, no. 2. P. 250–271. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0066-4812.2005.00492.x>

100. Financial Times. (2024) War unfiltered: how Telegram straddles the Ukraine front line. URL: <https://www.ft.com/content/aa08a157-3369-4d5f-bf01-a50bb089152c>

101. Frank G. The economy of attention. *Journal of Sociology*. 2018. Vol. 55, no. 1. P. 6 – 18. URL: https://www.researchgate.net/publication/329224124_The_economy_of_attention (дата звернення: 09.03.2026).

102. Gerbaudo P. Tweets and the Streets: Social Media and Contemporary Activism. London: Pluto Press, 2012. 189 p. URL: <https://archive.org/details/TweetsAndTheStreets> (дата звернення: 09.03.2026).

103. Giddens A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge : Polity Press, 1991. 256 p. URL: <https://archive.org/details/modernityselfide0000gidd> (дата звернення: 08.03.2026).

104. Goldhaber M. H. The attention economy and the Net. *First Monday*. 1997. Vol. 2, no. 4. URL: <https://doi.org/10.5210/fm.v2i4.519> (дата звернення: 09.03.2026).

105. Gradus Research. Медіаспоживання 2025: поведінка користувачів у цифровому середовищі. 2025. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/research-media-consumption-ukraine/> (дата звернення: 09.03.2026).

106. Gradus Research. Споживання медіа під мікроскопом: українці проводять більше часу в месенджерах, ніж перед телевізором: звіт за результатами дослідження. 2025. URL: <https://gradus.app/en/open-reports/research-media-consumption-ukraine/> (дата звернення: 09.03.2026)

107. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, MA : MIT Press, 1996. 676 p. URL:

<https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jc3bergen-habermas-between-facts-and-norms.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

108. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Boston : Beacon Press, 1984. Vol. 1-2. URL: <https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jurgen-habermas-theory-of-communicative-action-volume-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

109. Harrington A. Self-Realization and Disappointment in the ‘Society of Singularities’. *Analyse & Kritik*. 2022. Vol. 44, No. 2. P. 305–322. URL: https://www.analyse-und-kritik.net/Dateien/63887d3b4f183_self_realization_and_disappointment.pdf (дата звернення: 08.03.2026).

110. Huddy L. et al. The affective foundations of security and threat. *The Affect Effect*. 2007. P. 202 - 231. URL: https://www.researchgate.net/publication/365160241_Theorizing_Affect's_Effects (дата звернення: 09.03.2026)

111. Illouz E. Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism. Cambridge: Polity Press, 2007. 144 p. URL: https://monoskop.org/images/2/2b/Illouz_Eva_Cold_Intimacies_The_Making_of_Emotionaional_Capitalism.pdf (дата звернення: 29.08.2025).

112. Jenkins H., Ford S., Green J. Spreadable media: Creating value and meaning in a networked culture. New York: New York University Press, 2013. 352 p. URL: <https://bpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.psu.edu/dist/3/38094/files/2016/01/Jenkins-H-Spreadable-Media-Value-Meaning-in-Networked-Economy.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).

113. Just M. et al. The interaction of hope and fear in political advertising. *The Affect Effect*. 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/365160241_Theorizing_Affect's_Effects (дата звернення: 09.03.2026)

114. Kasapoglu A. A Road Map For Applying Relational Sociology. *Advances in Social Sciences Research Journal*. 2019. Vol. 6, no. 1. P. 448–488. DOI: 10.14738/assrj.61.5977.
115. Kornhauser W. The Politics of Mass Society. Glencoe: Free Press, 1959. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.2307/2126905>
116. Kriesi H. et al. New Social Movements in Western Europe: A Comparative Analysis. *Minneapolis: University of Minnesota Press*, 1995. 356 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/246940319_New_Social_Movements_in_Western_Europe_A_Comparative_Analysis (дата звернення: 09.03.2026).
117. Lahoud S. The Rise of Hybrid Public Spaces: How Social Movements Leverage Physical and Digital Realms for Amplified Impact. *Middle East Journal of Science and Politics*. 2023. URL: https://journals.mejsp.com/public/assets/uploads/journals-researches/1762077500_715757915.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
118. Lash S. Critique of Information. London: Sage, 2002. 256 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/242928745_Critique_of_Information_by_S_Lash_London_Sage_Publications_2002_xii_234_pp_3795_ISBN_0-7619-5269-1 (дата звернення: 09.03.2026)
119. Latour B. Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory. *Oxford: Oxford University Press*, 2005. 301 p. URL: https://pedropeixotoferreira.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/01/latour_2005_reassembling-the-social-an-introduction-to-actor-network-theory_book.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
120. Law J. Actor Network Theory and Material Semiotics. *The New Blackwell Companion to Social Theory* / ed. B. Turner. Oxford : Wiley-Blackwell, 2009. P. 141–158. URL: http://ewasteschools.pbworks.com/w/file/fetch/49078524/Law_2009_ANT_Material_Semiotics.pdf (дата звернення: 09.12.2025).

121. Law J. *After Method: Mess in Social Science Research*. London ; New York : Routledge, 2004. 200 p. URL: https://www.leofoletto.info/wp-content/uploads/2016/08/john_law_after_method_mess_in_social_science_research_international_library_of_sociology_2004.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
122. Law J. STS Web Page. *Heterogeneities.net*. URL: <http://heterogeneities.net/index.htm> (дата звернення: 09.03.2026).
123. Le Bras–Chopard A. Solidarité chez Pierre Leroux. URL: <https://extra.u-picardie.fr/outilscurapp/medias/revues/26/lebraschopard.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).
124. Leroux P. *De l'humanité, de son principe et de son avenir*. Tome II. Paris: Perrotin, 1840. 569 p. URL: <https://archive.org/details/bnf-bpt6k1049580t> (дата звернення: 08.03.2026).
125. Luhmann N. *Social Systems* / transl. by J. Bednarz Jr., with D. Baecker. Stanford : Stanford University Press, 1995. 493 p. URL: <https://archive.org/details/socialsystems0000luhm> (дата звернення: 08.03.2026).
126. Luhmann N. *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1984. 674 s. URL: <https://archive.org/details/sozialesysteme00luhm> (дата звернення: 08.03.2026).
127. Maffesoli M. *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London : Sage, 1996. 176 p. URL: <https://archive.org/details/timeoftribesdecl0000maff> (дата звернення: 09.03.2026).
128. McCarthy J. D., Zald M. N. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology*. 1977. Vol. 82, no. 6. P. 1212–1241. DOI: <https://doi.org/10.1086/226464>.
129. Merton R. K. *Social Theory and Social Structure*. Revised and Enlarged Edition. New York : Free Press, 1968. 216 p. URL: <https://archive.org/details/socialtheoriesoci00mert> (дата звернення: 01.02.2026).
130. Mina A. X. *Memes to Movements: How the World's Most Viral Media is Changing Social Protest and Power*. Boston: Beacon Press, 2019. 288 p. URL:

https://books.google.com.ua/books/about/Memes_to_Movements.html?id=Sp9-DwAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення: 11.09.2025).

131. Neuman W. R. et al. (eds.). *The Affect Effect: Dynamics of Emotion in Political Thinking and Behavior*. Chicago: University of Chicago Press, 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/365160241_Theorizing_Affect's_Effects (дата звернення: 09.03.2026)

132. Papacharissi Z. *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 176 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199999736.001.0001>.

133. Papathanassopoulos S., Giannouli I. Political communication in the age of platforms. *Encyclopedia*. 2025. Vol. 5, no. 2. P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.3390/encyclopedia5020077>.

134. Parsons T. *The Social System*. New York: Free Press, 1951. 34 p. URL: <https://archive.org/details/socialsystem00pars> (дата звернення: 08.03.2026).

135. Putnam R. D. *The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. The American Prospect*. 1993. Vol. 13. P. 35–42. URL: <https://faculty.washington.edu/matsueda/courses/590/Readings/Putham%201993%20Am%20Prospect.pdf> (дата звернення: 09.03.2026)

136. Reckwitz A. Die Gesellschaft der Singularitäten. *Journal für politische Bildung*. 2019. No. 1. S. 12–17. URL: <https://www.journal-pb.de/blog/die-gesellschaft-der-singularitaeten> (дата звернення: 09.03.2026).

137. Reckwitz A. The Society of Singularities – 10 Theses. *Analyse & Kritik*. 2022. Vol. 44, no. 2. P. 269–278. URL: https://www.analyse-und-kritik.net/Dateien/63887ca26e4f4_the_society_of_singularities.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

138. Reckwitz A. *The Society of Singularities* / transl. by V. A. Pakis. Cambridge : Polity Press, 2020. 416 p. URL: <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12795> (дата звернення: 08.03.2026).

139. Riessman C. K. Narrative Methods for the Human Sciences. London: Sage, 2008. URL: <https://archive.org/details/narrativemethods0000ries> (дата звернення: 09.03.2026)
140. Riley D. Bourdieu's Class Theory. *Catalyst*. 2017. Vol. 1, No. 2. P. 107–136. URL: <https://sociology.berkeley.edu/sites/default/files/faculty/Riley/BourdieuClassTheory.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).
141. Rosanvallon P. La société des égaux. Paris: Éditions du Seuil, 2011. 414 p. URL: <https://archive.org/details/lasocietedese00rosa> (дата звернення: 08.03.2026).
142. Ruiu M. L., Ragnedda M. Between online and offline solidarity: Lessons learned from the coronavirus outbreak in Italy. *American Behavioral Scientist*, 1-18. URL: https://www.researchgate.net/publication/355321640_Between_online_and_offline_solidarity_lessons_learned_from_the_Coronavirus_outbreak_in_Italy (дата звернення: 09.03.2026)
143. Schatzki T. R. Spaces of Practices and of Large Social Phenomena. *EspacesTemps.net*. 2015. URL: <https://www.espacestemp.net/en/articles/spaces-of-practices-and-of-large-social-phenomena/> (дата звернення: 09.03.2026).
144. Schatzki T. R., Knorr Cetina K., von Savigny E. The Practice Turn in Contemporary Theory. London : Routledge, 2001. 256 p. URL: <https://logicacritica.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/11/t.-schatzki-the-practice-turn-in-contemporary-theory-2001.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).
145. Simmel G. On Individuality and Social Forms. Chicago : University of Chicago Press, 1971. P. 43–127. URL: <https://archive.org/details/onindividualitys00simm> (дата звернення: 08.03.2026).
146. Smelser N. J. Theory of Collective Behavior. New York: Free Press, 1962. 436 p. DOI: <https://doi.org/10.1037/14412-000>.
147. Solidarisme. *Léon Bourgeois, Solidarité, 1896..* URL: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/solidarisme/> (дата звернення: 01.02.2026).

148. Solidarisme. Larousse: Dictionnaire de français. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/solidarisme/73310> (дата звернення: 02.08.2025).

149. Solidarité. Dictionnaire juridique. URL: <https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/solidarite.php> (дата звернення: 13.08.2025).

150. Solidarité. Larousse : Dictionnaire de français. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/solidarit%C3%A9/73312> (дата звернення: 08.03.2026).

151. Somers M. The narrative constitution of identity: A relational and network approach. *Theory and Society*. 1994. Vol. 23, no. 5, 605-649. URL: <https://www.jstor.org/stable/658090> (дата звернення: 09.03.2026)

152. Spencer D. C., Walby K. T. Neo-tribalism, epistemic cultures, and the emotions of scientific knowledge construction. *Emotion, Space and Society*. 2013. Vol. 7. P. 54–61. URL: <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2012.02.001> (дата звернення: 08.03.2026).

153. Spezio M., Adolphs R. Emotional processing and political judgment. *The Affect Effect* / ed. W. R. Neuman et al. Chicago: University of Chicago Press, 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/365160241_Theorizing_Affect's_Effects (дата звернення: 01.03.2026)

154. Stepanenko V. Ukrainian civil society in wartime. *Eurozine*. 2022. 5 Oct. URL: <https://www.eurozine.com/ukrainian-civil-society-in-war/> (дата звернення: 09.03.2026).

155. Strömbäck J. Four phases of mediatization: An analysis of the mediatization of politics. *The International Journal of Press/Politics*. 2008. Vol. 13, no. 3. P. 228–246. DOI: <https://doi.org/10.1177/1940161208319097>.

156. Sun S., Liu Z., Waxman D. A dynamical measure of algorithmically infused visibility. *Royal Society Open Science*. 2025. Vol. 12, no. 11. URL: <https://doi.org/10.1098/rsos.242232> (дата звернення: 09.03.2026).

157. Tönnies F. Community and Civil Society / ed. J. Harris ; trans. M. Hollis. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. P. 95–131. URL: <https://archive.org/details/communitycivilsoc00tonn> (дата звернення: 08.03.2026).
158. Tönnies F. Gemeinschaft und Gesellschaft. Leipzig: Fues's Verlag, 1887. 254 s. URL: <https://archive.org/details/gemeinschaftund01tnigoog> (дата звернення: 18.10.2025).
159. Tufekci Z. Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest. New Haven: Yale University Press, 2017. 326 p. URL: <https://www.twitterandteargas.org/downloads/twitter-and-tear-gas-by-zeynep-tufekci.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
160. Turner R. H., Killian L. M. Collective Behavior. 3rd ed. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1987. 545 p. URL: <https://archive.org/details/collectivebehavi00turn> (дата звернення: 09.03.2026).
161. Urry J. Mobilities. Cambridge: Polity Press, 2007. 335 p. URL: <https://archive.org/details/mobilities0000urry> (дата звернення: 09.03.2026).
162. van Dijk T. Discourse and Context: A Socio-cognitive Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2008-Discourse-and-Context-A-Sociocognitive-Approach.pdf> (дата звернення: 09.03.2026)
163. Vizcaíno-Cuenca R. et al. Exposure to feminist humor and the proclivity to collective action for gender equality: The role of message format and feminist identification. *Sex Roles*. 2024. Vol. 90. P. 186–201. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11199-023-01430-5>.
164. Wallaschek, S. The discursive construction of solidarity: Analysing public claims in Europe's migration crisis. *Political Studies*, 68(1), 2020. P.74-92. URL: https://www.researchgate.net/publication/331964021_The_Discursive_Construction_of_Solidarity_Analysing_Public_Claims_in_Europe's_Migration_Crisis (дата звернення: 05.09.2025)

165. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1922. 840 s. URL: <https://archive.org/details/wirtschaftundges00webeuoft/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 19.09.2025).

166. Gesellschaft. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1922. 840 s. URL: <https://archive.org/details/wirtschaftundges00webeuoft/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 09.03.2026).

167. White H. C. Identity and Control: How Social Formations Emerge. 2nd ed. Princeton: Princeton University Press, 2008. 456 p. URL: <https://dokumen.pub/identity-and-control-how-social-formations-emerge-second-edition-secondnbsped-9781400845903.html> (дата звернення: 27.11.2025)

168. White H. C. Social grammar from culture: Reply to Steven Brint. *Sociological Theory*. 1992. Vol. 10, no. 2. P. 209–213. URL: <https://philpapers.org/rec/WHISGF> (дата звернення: 12.12.2025)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1.

Розподіл наративних кодів: акціональні профілі акторів солідарності

Наративний код	Назва ТГ-каналу					Всього	%
	Hromadske	Повернись живим	Sternenko	Труха Дніпро	Ukraine Now		
Мобілізаційний заклик (Код 1)	392	35	89	43	256	815	8
Створення відчуття терміновості (Код 2)	70	3	16	23	48	160	1,6
Матеріальна солідарність (Код 3)	193	604	1233	108	208	2346	22,9
Практична реалізація солідарності (Код 4)	450	86	300	165	543	1544	15,1
Медіарозширення солідарності (Код 5)	103	10	36	32	37	218	2,1
Допомога та взаємна підтримка (Код 6)	1202	160	555	238	1540	3695	36,2
Емоційна солідарність (Код 7)	44	4	3	13	105	169	1,6
Колективна ідентичність (Код 8)	455	106	91	79	324	1055	10,3
Прозорість і довіра (Код 9)	88	2	51	13	59	213	2,1
Загальний підсумок	2997	1010	2374	714	3120	10215	100

Додаток Б

Таблиця Б1

Лексична диференціація дискурсу: розподіл за каналами

Ключове слово	Назва ТГ-каналу					Загальний підсумок
	Hromadske	Повернись живим	Sternenko	Труха Дніпро	Ukraine Now	
1	2	3	4	5	6	7
вистоймо	1	0	0	0	2	3
витримаємо	11	1	0	1	4	17
віримо	30	3	3	11	97	144
волонтери	83	4	39	65	116	307
волонтерство	0	0	1	0	1	2
долучайтесь	19	26	47	9	7	108
донат	6	487	659	26	8	1186
допомагаємо	97	29	159	46	193	524
допомога	752	76	450	163	979	2420
доставили	29	2	3	5	35	74
єдині	115	5	9	8	73	210
єдність	35	22	1	1	15	74
задонатити	1	25	46	3	6	81
задонатить	0	0	0	1	0	1
закликаємо	355	5	35	25	235	655
закупили	22	3	50	4	12	91
запрошуємо	11	2	2	4	10	29
зараз	0	1	1	0	12	14
збір	51	62	450	47	93	703
звіти	53	0	9	2	37	101
звітуємо	8	1	38	10	5	62
кошти	117	29	70	25	83	324

критично	33	2	9		16	60
максимальний репост	0	0	0	2	0	2
ми – сила	2	0	0	0	0	2
ми сильні	2	0	0	0	2	4
на потреби	18	1	8	6	18	51
наша спільнота	3		1	0	2	6
не залишимо	9	1	3	1	15	29
негайно	26	0	5	4	16	51
передали	219	48	48	45	186	546
підтвердження	24	1	4	1	17	47
підтримка	400	81	97	71	519	1168
поділіться	17	4	6	2	15	44
поруч	41	2	5	3	27	78
потрібні всі	1	0	0	0	1	2
поширте	38	0	28	0	9	75
приєднуйтеся	6	2	5	4	3	20
прозоро	3	0	0	0	0	3
разом	300	79	80	70	234	763
разом можемо	0	0	0	1	0	1
репост	3		1	22	4	30
розкажіть	45	6	1	6	9	67
терміново	10		1	7	16	34
тримаймося	0	0	0	1	0	1
часу обмаль	1	0	0	0	0	1
Загальний підсумок	2997	1010	2374	714	3120	10215

Додаток В

Таблиця В1

Лексична диференціація дискурсу: розподіл за роками

Ключове слово	Рік				Загальний підсумок
	2022	2023	2024	2025	
1	2	3	4	5	6
вистоїмо	1	1	0	1	3
витримаємо	2	3	4	8	17
віримо	71	33	12	28	144
волонтери	96	70	65	76	307
волонтерство	0	1	0	1	2
долучайтесь	27	16	20	45	108
донат	13	116	410	647	1186
допомагаємо	141	103	119	161	524
допомога	464	443	642	871	2420
доставили	22	8	20	24	74
єдині	27	29	56	98	210
єдність	2	8	31	33	74
задонатити	6	22	31	22	81
задонатить	0	1	0	0	1
закликаємо	123	85	162	285	655
закупили	13	33	15	30	91

запрошуємо	6	4	6	13	29
зараз	11	2	1	0	14
збір	125	205	149	224	703
звіти	6	24	22	49	101
звітуємо	20	27	9	6	62
кошти	49	82	86	107	324
критично	2	9	13	36	60
максимальний репост	0	0	0	2	2
ми – сила	0	0	2	0	2
ми сильні	1	3	0	0	4
на потреби	12	15	18	6	51
наша спільнота	0	1	1	4	6
не залишимо	8	4	8	9	29
негайно	9	5	8	29	51
передали	95	137	131	183	546
підтвердження	4	11	11	21	47
підтримка	203	198	321	446	1168
поділіться	4	4	13	23	44
поруч	8	9	20	41	78
потрібні всі	0	1	0	1	2
поширте	12	13	15	35	75

приєднуйтеся	3	3	2	12	20
прозоро	0	0	2	1	3
разом	158	110	190	305	763
разом можемо	0	0	0	1	1
репост	14	8	2	6	30
розкажіть	7	5	22	33	67
терміново	12	5	5	12	34
тримаймося	0	0	1	0	1
часу обмаль	0	1	0	0	1
Загальний підсумок	1777	1858	2645	3935	10215

Додаток Г

Таблиця Г1

Розподіл емоджі-реакцій у Telegram-каналах

Розподіл кодів за Telegram-каналами	Емоджі «Серце»	Емоджі «Лайк» (палець угору)	Емоджі «Зле лице»	Емоджі «Дизлайк» (палець униз)
1	2	3	4	5
Мобілізаційний заклик (Код 1)	606397	443915	195852	2199
Hromadske	34600	47636	25834	369
Повернись живим	11528	6957	3	2
Sternenko	273949	219896	69225	111
Труха Дніпро	2555	10975	2694	522
UkraineNow	283765	158451	98096	1195
Створення відчуття терміновості (Код 2)	81172	85076	36433	621
Hromadske	5890	4777	5947	19
Повернись живим	1174	653	0	0
Sternenko	36600	38050	7656	15
Труха Дніпро	2114	11674	2463	564
UkraineNow	35394	29922	20367	23
Матеріальна солідарність (Код 3)	6247260	2958353	180629	1443
Hromadske	44534	20656	11658	123
Повернись живим	164167	64306	472	567

Sternenko	5823387	2704455	81805	55
Труха Дніпро	17025	40262	12791	529
UkraineNow	198147	128674	73903	169
Практична реалізація солідарності (Код 4)	2445810	1267043	400345	1120
Hromadske	68711	43199	44029	298
Повернись живим	28295	14999	319	4
Sternenko	1581807	808355	133291	57
Труха Дніпро	36919	64453	38044	484
UkraineNow	730078	336037	184662	277
Медіарозширення солідарності (Код 5)	183877	130084	136026	193
Hromadske	10480	6670	9923	34
Повернись живим	2233	524	0	0
Sternenko	143395	87476	107795	2
Труха Дніпро	2036	11086	6130	150
UkraineNow	25733	24328	12178	7
Допомога та взаємна підтримка (Код 6)	4187928	2040699	707629	4500
Hromadske	167326	124831	83071	1084
Повернись живим	56091	24033	619	21
Sternenko	2314281	1010340	64273	492
Труха Дніпро	28646	77462	33530	2343

UkraineNow	1621584	804033	526136	560
Емоційна солідарність (Код 7)	339781	42975	43772	66
Hromadske	4542	3445	2603	14
Повернись живим	1139	440	0	0
Sternenko	30442	3255	18	0
Труха Дніпро	5105	5306	2162	4
UkraineNow	298553	30529	38989	48
Колективна ідентичність (Код 8)	1027059	555982	129341	1362
Hromadske	61003	36769	26583	192
Повернись живим	32697	15407	11	10
Sternenko	370218	308043	19278	10
Труха Дніпро	12454	29548	4090	869
UkraineNow	550687	166215	79379	281
Прозорість і довіра (Код 9)	299177	247812	54778	60
Hromadske	3148	4403	9455	22
Повернись живим	974	108	0	0
Sternenko	265472	201192	453	0
Труха Дніпро	2117	4000	2603	0
UkraineNow	27466	38109	42267	38
Загальний підсумок реакцій	15418461	7771939	1884805	11564

Додаток Д

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Балійчук В. А. Феномен солідаризму в сучасній українській науці. «Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики». 2023. С. 8-16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2023.99.1>

Кривошеїн, В., Денисенко, Д., Балійчук, В. Зміни в системі цінностей громадян України зі статусом внутрішньо переміщених осіб. Грані, 2024. Т. 27, № 2. С. 101-108. DOI: <https://doi.org/10.15421/172437> (Здобувач Балійчук В. А. здійснив аналіз наукових джерел, аналітичний супровід емпіричної частини, узагальнення результатів дослідження та оформлення бібліографічного апарату. Спів автор Кривошеїн В. В. забезпечив концептуальне й теоретико-методологічне обґрунтування дослідження, визначив його мету, завдання та гіпотези, здійснив наукову інтерпретацію результатів і загальне наукове редагування. Співавтор Денисенко Д. Г. виконав основний обсяг емпіричної та аналітичної роботи: розробив дизайн дослідження, організував і провів збір та аналіз емпіричних даних, підготував основні розділи тексту та сформулював висновки)

Балійчук В. А. Концепт солідаризму в соціологічному дискурсі цифрової соціальності. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 2025. Т. 8, № 1. С. 153-159. DOI: <https://doi.org/10.15421/342519>

Балійчук В. А. Перформативні та символічні форми мережевої солідаризації: від офлайн-присутності до цифрової реплікації. Грані. 2026. Т. 29, № 1. С. 244-252. DOI: <https://doi.org/10.15421/172681>

Тези, опубліковані за матеріалами наукових конференцій:

Балійчук В.А. Концепція солідаризму у фокусі соціально-гуманітарного знання. Збірка матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 6 жовтня 2023 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2023. С. 88-93.

Балійчук В.А. Деякі аспекти соціальної згуртованості українців: результати кількісного дослідження в прифронтових областях України. Збірка матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 18 жовтня 2024 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2024. С. 54-57.

Балійчук В.А. Акторно-мережева методологія в аналізі сучасних форм солідаризму. Збірка матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціологічні читання» (м. Дніпро, 4 грудня 2025 року) відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2025. С. 108-111.